

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

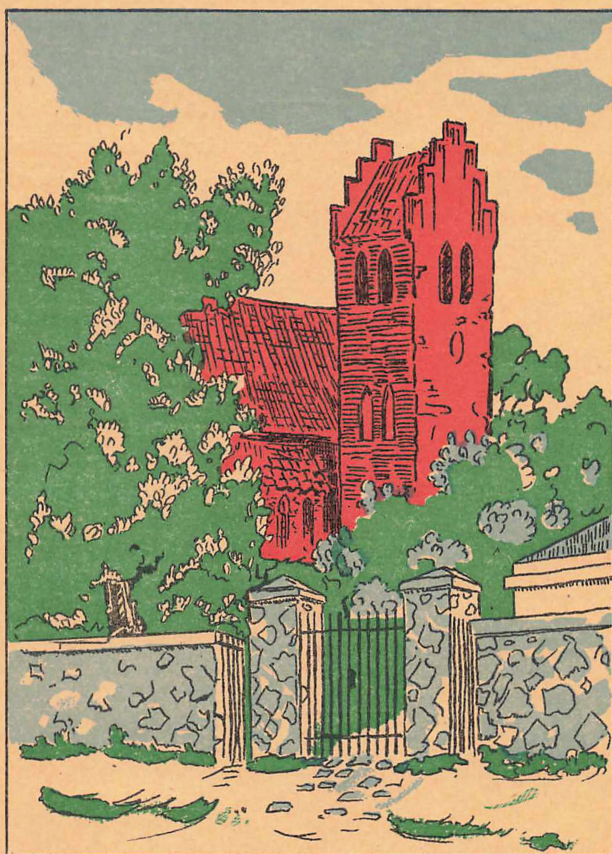
Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

LYNGBY-BOGEN

1934

UDGIVET AF
HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB
FOR LYNGBY-TAARBÆK KOMMUNE

Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune.

Selskabet er stiftet ved et Møde paa Grundtvigs Højskole den 27. Oktober 1927 og har til Formaal at vække Interesse for og fremskaffe og udbrede Oplysning om Lyngby-Taarbæk Kommune i Fortid og Nutid i historisk, topografisk, økonomisk og kulturel Henseende. Formaalet søges opnaaet ved Arbejde i Studiekredse, ved Afholdelse af Foredrag og ved Udgivelse af Skrifter.

Medlemsbidraget er 2 Kr. aarlig for det første Medlem af en Husstand, 1 Kr. for hvert af de øvrige.

Lyngby Bibliotek modtager Indmeldelse af nye Medlemmer.

Dr. phil. Eiler Nystrøm:
Lyngby Sogn i Fortid og Nutid.

Anm. af Kredslæge *Johan Lemche.*

Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune kan ikke lade sin lille „Lyngby-Bog“ udkomme iaar uden at henlede sine Medlemmers — og andres — Opmærksomhed paa den store Sogneskat, som Lyngby-Taarbæk Kommune har erhvervet sig iaar, tildels ved egne pekuniære Ofre men væsentligst ved det store, fortjensfulde Arbejde, som Dr. Nystrøm har nedlagt i sit Værk om Lyngby Sogn.

For dette maa der saavel til Kommunen som navnlig til Forfatteren siges en oprigtig Tak. Overmaade mange tidligere gaadefulde Forhold har her faaet deres Forklaring, og naar Dr. Nystrøm i Fortalen — beskedent — siger: „Til Gengæld har jeg saaledes ikke opbrugt Stoffet for Lokal-forskningen, som endnu vil kunne sanke mange Aks paa Historiens Agermark,“ saa synes man dog ved første Gennemlæsning, at han ikke har været nogen særlig rundhaandet Boas, men snarere maa siges kun at have ladet faa Aks tilbage til Ruth, thi righoldig og ialtfald for Størstedelen grundig er denne Samling af Kendsgerninger. Selvfølgelig kan man ikke i en Bog som den foreliggende, der dog skal have en Begrænsning og ikke virke for tung, komme for stærkt ind paa Detailler, men det kan jo ikke nægtes, at Forf. paa ikke faa Steder efterlader en nysgerrig Sjæl paa det vel tørre. Men det skal ikke tages ham ilde op. Han har givet os saa meget, at der er nok at sige Tak for, og man har jo Lov at haabe, at Dr. Nystrøm ad Aare vil bæere Historisk-topografisk Selskab med Bidrag til „Lyngby-Bogen“ af de rige Samlinger, som man overalt i Bogen føler, han maa ligge inde med. —

Men et saadant Værk med saa utallige Enkeltheder og mange Usikkerheder kan naturligvis ikke paa alle Punkter gøre Fordring paa at have sagt det sidste Ord, og det maa være tilladt i al Beskedenhed at paapege Steder i Bogen, hvor man — ialtfald Anmelderen — ikke kan være enig med Forfatteren.

Dette er saaledes Tilfældet, hvor han betvivler Langebeks og H. F. Rørdams Antagelser af Beliggenheden af „Lanxebyergh“. Nystrøm baserer blandt andet sin Indvending paa, at „Søen mangler“ ved det

„Bjerg“, hvorpaa Fuglevad Mølle nu har sin Plads, og som han mener, Rørdam antog for Bjerget, men tilføjer dog, at Brede Mose kan have været en Sø i Middelalderen. Han mener, at Langesøbjerg har en ganske anderledes naturlig Tilknytning til Omgivelserne ved „det lange Bakkedrag i Storskoven“ mellem Furesø og Hulsø.

Jeg havde nær sagt: Hvor er her den Sø, som skulde kunne imponere som „den lange Sø“ og givet Anledning til Navnet. Furesø kan det ikke være; altsaa maa det være Hulsø med de smaa Kobberdamme i Frederiksdals Skov, han mener. Men enhver, der kender dette Terræn, vil indrømme, at det synes underligt, at den Dalsænkning — selv om den i gammel Tid har været fyldt med Vand — skulde have kunnet give Anledning til Navnet Langesø.

Nej: Tag Søstrækningen fra Hulsø over Bagsværd og Lyngby Søer, som er gaaet i et paa det Tidspunkt, endvidere Sorgenfri Aa i udvidet Grad og Brede Mose, ligeledes med fuldt udfyldt Aadal, saa faar man en Søstrækning, som kan imponere som en „lang Sø“. Og naar man saa ser — ikke Fuglevad Møllebakke — men hele Sorgenfri Højdedrag skyde sig som en mægtig Knold ud i denne Sø ved Lyngby, hvor den drejer om mod Nord, saa vil dette jo let give Anledning til Navnet „Langesøbjerg“. Derfor tror jeg med Langebek og Rørdam, at man skal søge dette her.

Og naar det af Laurentius Sunesen i 1208 skænkede Jordegods omtales som „Langsyobierg“, „Kaldecote“ (Kollekølle) og „Niumulne“, saa maa, forekommer det mig, „Langsyobierg“ være et Gods for sig, uafhængigt af „Kaldecote“. Men til dette sidste hørte jo netop hele den Skov, vi nu kalder „Frederiksdal“, og altsaa ogsaa den af Nystrøm som „Langsyobiergh“ betegnede Skovbakke. Det synes mig derfor naturligst at antage, at „Langsyobierg“ er det nuværende Sorgenfri, og saa er formentlig ogsaa „Langsyobierg Mølle“ den nuværende „Fuglevad Mølle“, hvilket jo ogsaa passer i den Rækkefølge, hvori Møllerne bliver nævnt i 1370: Lyngby, Fuglevad, Brede, Ørholm og Brændemølle.

Dr. Nystrøm betvivler Rækkefølgens Rigtighed, men de Grunde, han angiver, synes mig ikke overbevisende.

At „Lanxebiergh Mølle“, som han antager, maa være „Hjortholm Mølle“, fordi denne ellers ikke er nævnt, eller fordi „Lanxebierghs“ Møller ene af alle skulde arbejde personlig ved Borgen med sin Øxe (ved Skovhugst eller Tømmermandsarbejde), naar det var nødvendigt, forekommer mig intet Bevis. Afstanden fra Fuglevad til Hjortholm var ikke længere, end at ingen Herremand vilde betænke sig paa at fordre Hoveriarbejde af sin Møller paa denne Afstand, — navnlig da det drejede sig om Skovhugst, — der var jo Træer nok i Skoven ved Fuglevad. Og at Møllen ikke ellers er nævnt blandt de skatskyldige Møller, synes mig ikke at sige meget. Den kunde jo f. Ex. som nærliggende ved Hjortholm være drevet umiddelbart fra Borgen, saa den overhovedet ingen Skat svarede. —

Dr. Nystrøm mener, at Spørgsmaalet om, hvilken Mølle der er ment med Navnet „Lughna“ er afgjort*) ved, at „Navnet Lughna er i langt nærmere Overensstemmelse med Lugnatofte end med Lyngby“. Det mente nu Dr. Rørdam ikke. Jeg har hans egne Ord til mig for, at „Lughna“ maatte opfattes som det gamle Navn „Ljungbye“, og, da han selv er forhindret i at tage til Genmæle, nævner jeg det her. —

Har Dr. Nystrøm ikke tænkt paa, at „Brændemølle“ (eller som den ogsaa nævnes: Brennemølle) kunde være det tidligere Navn for „Stokmøllen“, „Stampen“)? — Han siger, at „i Navnet ligger blot, at det er et Mølleværk, anlagt paa et ved Brand ryddet Sted i Skoven“. — Ja, er det nu saa vist? Man kunde vel ogsaa nok tænke sig andre Forklaringer, f. Ex., at det havde været en Slags Savmølle eller til Fabrikation af visse Sorter Tømmer, hvorved Navnet „Stokmøllen“ kunde være fremkommet. Og den nuværende „Stampen“s Beliggenhed passer jo ogsaa i Rækkefølgen.

Det forekommer mig, at, naar man vil ændre ældre Anskuelse af kompetente Forskere som Langebek og Rørdam, maa man have meget overbevisende Materiale til Raadighed, og det synes jeg ikke, Forfatteren har haft, men jeg skal indrømme ham, at fuld Klarhed har man ikke naaet. —

Ved Udredningen af de udviklede Ejendomsforhold paa Frederiksdals Grund ved Nordsiden af Bagsværd Sø har Nystrøm gjort et stort Arbejde, men det forekommer mig, at, naar den Side 195 omtalte Laurs Nielsens Ejendom rigtigt identificeres med „Søro“ (Beckers Lyststed), saa maa den i et Fæstebrev til Skovrider Georg Hilcker (af 12. April 1782) omtalte Ejendom blive den mellem „Søro“ og „Tusculum“ (den gamle Kro) liggende Ejendom, idet den betegnes som „den Grund og Hauge Plads, som Mdm. Kjertrina (et andet Sted kaldet Giertrud) Margrethe Hansdatter afg. Rydigers Enke forhen har havt i Besiddelse, opmaalt $2\frac{1}{9}$, 1760, hvor den beskrives saaledes: „Udi Bredden fra forrige Forvalter Lars Nielsens Plads ned imod Kroen paa 148 Alen samt Brede mod fornævnte Plads $76\frac{1}{2}$ Al. og imod Kroen 18 Al.“ — Altsaa skulde denne Mad. Rydigers Plads ligge Øst for Lars Nielsens Ejendom, men Nystrøm lægger den af Giertrud Margrethe Rüdinger beboede Ejendom Vest for samme. Denne Forskel i Navnene kan kun være tilfældig. I et Skøde af $16\frac{1}{1}$ 1761 (læst 3. Febr. 1761) staar, at Lars Nielsens Enke var født Rydecher, mens Nystrøm lader sin Enke Rüdinger være en Slags Plejedatter af Lars Nielsen. Da de imidlertid begge solgte til Skovrider Hilcker, maa det vel være en og samme Person. — Jeg har taget mine Oplysninger fra de originale Skøder, men ser mig iøvrigt ikke istand til sikkert at forklare Aarsagen til Divergensen. Maaske vil jeg komme tilbage hertil ved en anden Lejlighed. —

*) Fremhævet af Anm.

Det er rart, at det nu er fastslaaet, at „Raavad“ er det rigtige Navn for den næstsidste Vandmølle ved Mølleaaen, og at Nyrops Omtale af den som „Rodewalds Værk“ ikke kan fastholdes. Men der er dog maaske det sande i Nyrops Beretning, at det er den tilfældige Lighed mellem „Raavad“ og „Rodewald“, der har givet Anledning til Værkets Omdøbelse i Folkemunde til „Raadvad“. Thi fra paalidelig Kilde fra Taarbæk har jeg Udtalelse for, at Taarbækkeren paa et vist Tidspunkt i gamle Dage sagde: „Jeg skal op til Rodwald“. naar han skulde til Raavad. —

Naar Nystrøm Side 137 omtaler Pastor Resewitz' Brev til den tyske Digter Gleim, er han ført paa Vildspor af Dr. Bobé i hans Tilføjelser til 3die Bind af „Efterladte Papirer fra den Reventlovske Familie-kreds“ Side 9 (se Bind 8). Brevet er utvivlsomt skrevet af Resewitz til Gerstenberg, men af denne sendt videre til Gleim, hvad der forklarer, at Dr. Bobé har fundet det i Gleimstiftets Arkiv i Halbestadt, og Dr. Bobé har i sit Supplementbind med Rettelser givet mig Ret i denne Opfattelse. — Gleim omtales jo ogsaa i Brevet i tredje Person.

Nystrøm citerer af Resewitz' Brev, at „Klopstock bor et Kvarter borte i et fortryllet Slot, omgivet af Alleer, Have og Vinbjerge!“ og længere nede siger han, at Navnet „Nøjsomlund for den gamle Jægergaard „stod ligesaa daarligt til Egnens lidet karrige Natur som omvendt Vinbjergene til Klopstocks Hus“. Men det er jo ikke Klopstocks Hus, Resewitz hentyder til i sit Brev. Klopstock boede i Lyngby fra 1754—58, men paa det Tidspunkt, hvor Resewitz skriver Brevet (1769), boede han som Regel paa Bernstorff Slot hos Grev Bernstorff, og saa forklares jo Beskrivelsen af Slottet med Alleer, Haver og Vinhuse, som ogsaa Omtalen længere henne i Brevet af „Slottets Fe“, Bernstorffs Hustru. Naar Resewitz siger, at Klopstock bor et Kvarter borte, mener han sikkert pr. Hesteryg, hvad der nok kan passe for Afstanden mellem Bernstorff og Lyngby, ligesom han i samme Brev skriver, at Cramer bor paa „Sandholm“, „en halv Times Vej“ borte, hvilket ogsaa kun kan være paa Hesteryg, for der er ca. 1½ Mil fra Lyngby til Sandholm. Hvorfor betvivler Nystrøm, at det er rigtigt, naar Resewitz taler om Svaner? „Formodentlig poetisk for Ænder“, siger han. Hvorfor dog det? Der er jo endnu den Dag i Dag rugende vilde Svaner i Lyngby Sø, som i flere af Dammene langs Mølleaaen.

Der var vist iøvrigt god Grund til paa Olivarius' Tid (1804) at kalde den gamle Jægergaard for „Nøjsomlund“, eller som den i et Skøde af 13. Marts 1812 kaldes „Nøjsomhed“, thi den solgtes i 1804 til Olivarius for kun 1800 Rdl. og maa have været tarvelig som Bolig. At Omgivelserne havde bevaret deres Skønhed fra Resewitz' Tid, er jo en Sag for sig.

Man savner i Dr. Nystrøms Bog i høj Grad en Redegørelse for Vejforholdene i og omkring Lyngby By, Omtale af den gamle Hørsholmsvejs Forløb igennem Sognet som ogsaa af den gamle Landevej fra Lyngby

til Frederiksdal. Ligeledes vilde man have været glad ved en nøjagtigere Redegørelse for Byens forskellige Bagerier gennem Tiderne.

Side 105 nederst siges om Bagermester Meintz' (Mentz) Bagergaard, at den blev nedlagt, „men Navnet blev hængende ved den, og for at blive det kvit, udvirkede en af de senere Ejere en kgl. Bevilling (af 8. Nov. 1876), hvorefter den omdøbtes til „Lille Lyngbygaard““.

Her maa være sket en Forvexling. Thi i 1868 købtes Bagermester Pramanns Forretning, som netop laa paa dette Sted, af Bagermester Hamann, der førte Forretningen videre, levede endnu i 10 Aar og efterlod den til Enken og Sønnen, som havde Bageri der langt op i dette Aarhundrede. Forretningen og Ejendommen tilhører nu Bagermester Mathisen. Om Bageriet overhovedet har været nedlagt — og da hvor længe —, ved jeg ikke, men en Datter af gamle Bager Hamann, som endnu lever, og med hvem jeg har talt idag, benægter, at hendes Fader nogensinde har søgt om Navneforandring paa Ejendommen. Hun siger endda, at den aldrig blev kaldt „Bagergaarden“ men at dette Navn altid har været knyttet til det i den sydlige Ende af Lyngby, Øst for Kongevejen, liggende Bageri paa Ulrikkenborgs Jord. Hun har aldrig hørt Navnet „Lille Lyngbygaard“ nævne, skøndt hun har boet i Bageriet den længste Tid af sit Liv. —

Formentlig er det Vognmand A. Andersen, som fra ca. 1860 ejede den saakaldte „Bagergaarden“, Øst for Kongevejen i den sydlige Del af Lyngby, der har ønsket dette Navn for Gaarden aflyst.

I en Note Side 321 gør Dr. Nystrøm opmærksom paa ved at henvise til min Artikel i „Arkiv og Museum“ 5. 67 ff, at han i sin Bog: „Søllerød Sogn“ S. 174 fejlagtig har sagt, at Kroen „Hollands“ rette Navn var „Hold'an“, og at Forholdet er det omvendte. Og Side 73 siger han: „Kroen kom til at hedde „Holland“ — utvivlsomt paa Weibergs egen Foranledning“.

Dette er dog næppe rigtigt. I en Erklæring af 30. Okt. 1733, hvor den nævnes, knyttes der intet Navn til den men betegnes som: „Hrr. Justitz Raad Christian von Stückens . . . tilhørende Kro“. — Baade Voscam og van Stücken var Hollændere, og Kromanden Jacob Damb var vel ogsaa Hollænder, saa det er jo ikke saa underligt, at Folk først har kaldt den „Hollænderens Kro“ eller „Hollænderkroet“ og først efter 1750 slet og ret „Holland“. Men Weiberg kan saaledes ikke have givet den Navnet.

Side 44 skriver Nystrøm: „Præstegaarden har vist altid ligget paa nuværende Plads“.

Det tror jeg ikke. Efter Branden 1681 er den vist kun bygget maadelig op og laa i hvert Fald „aldelis ruineret“, som Nystrøm i sin Note Side 319 gør opmærksom paa, i 1758, da Embedet atter besættes med en selvstændig Sognepræst. Den 16. Juni 1759 udstædes et Brev (læst 16. Marts s. A.) angaaende et Mageskifte af Jord mellem Kammerherre Schaffalitzky paa den ene Side og 3 Bønder i Lyngby, Anders

Pedersen, Jørgen Nielsen og Peder Hansen paa den anden. Schaffalitzsky faar et Stykke af „Riishøjs“ Mark, som han mageskifter med Sognepræsten Jochum Bruun, mod at Schaffalitzsky faar den Jord af Præstegaarden, hvorpaa hans Gaards Bygninger staar. Dette sidste Skøde er af 6. Juli 1759.

Det synes mig nærliggende at formode, at Præsten ved ovenomtalte Mageskifte har faaet en passende stor Byggeplads paa Toftejorden i Riishøjsvang, hvilket passer godt til at være den regelmæssige Firkant, hvorpaa den nuværende Præstegaard ligger.

Denne Opfattelse bestyrkes, naar man af et Skøde af 3. Januar 1760 ser, at Amalie Dysseldorph skøder til „Hr. Jochum Brun, Sognepræst for Kongens Lyngbys Menighed det mig tilhørende Huus, beliggende Østen for min Stald paa Præstegaardens Grund“, og at samme Sognepræst Jochum Gregersen Bruun atter 25. Juni 1761 skøder samme Ejendom til 2 Amagerpiger paa Sr. Klopstocks Fabrique: Lovisa Margrethe Adamisdaatter og Karen Jensdaatter. Præsten har aabenbart købt sig en midlertidig Bolig, mens Præstegaarden blev opført paa den nyerhvervede Grund i „Riishøjsvangen“, og afhændet den, da han flyttede ind i sin nye Præstegaard. —

Side 77 siges: „Holland, der efter 1848 var paa flere forskellige Hænder, ejedes fra 1876 af Kaptain Carl Nørgaard, hvis to Døtre afhændede det gamle Krosted 1920. Jordene er forlængst udstykket og bortsolgt“.

Dr. Nystrøm tager her Fejl. Kaptainen fik ved Købekontrakt, tinglæst $\frac{16}{8}$ 1876, ca. 15 Tdr. Land af Jorderne, der hørte til „Holland“, medens selve Kroen samme Dato solgtes til Gæstgiver P. F. Hansen. Dette fremgaar af følgende Uddrag af de 2 Købekontrakter:

Nr. 1. „Imellem undert. Overretsprokurator V. C. F. Møller og Prok. A. Vang som Sælgere og Giestg. P. F. Hansen som Kiøber er D. D. oprettet følgende Kbktrakt ... til Eiend. „Kroen Holdan“ eller Postgaarden i Lyngby By og Sogn“ ... og de paa den anden Side af Gaden liggende Bygninger med Rejsestalden.

Nr. 2. „Imellem undertegn. Overretspr. V. C. F. Møller og Prokur. Adolf Vang som Sælgere og Lieutn. C. Nørgaard af Lyngby som Kiøber er D. D. afsluttet følgende Kbktrakt:

Par. 1. Vi ... sælger og overdrager herved til Eiendom M. N. 31 litr. a af Lyngby By og Sogn ... bestaaende af ca. 15 Td. Land af H. K. 1 Td. 1 Sk. $\frac{13}{4}$ Fdk. ..., hvoraf en Deel er Tørvemose samt tilligemed den paa samme staaende Magasinbygning“.

„Det bemærkes, at det solgte kun er Marklodden syd for Veien, medens en Lod nord for Veien stor 100 Kv. Al., er undtaget fra Salget“.

Hvad Døtrene solgte i 1920, var netop Resten af Jorder, som havde tilhørt „Holland“, og som Nørgaard havde købt og delvis bortsolgt, — „Moserne“, som de kaldtes, hvor blandt andet det nuværende „Hollands-hus“ ligger. —

Men saa siger Dr. Nystrøm paa Side 105: „Hesteskærerens Hus laa ved Kongevejs-Porten lige Sonden for „Holland““. Dette er aabenbart en Skrivefejl for: „Norden for“. For lidt længere nede paa Siden siges, at Bager Mentz (Conradt Meintz, som han kaldtes i det ham givne Ejendomsskøde af 17. Marts 1750) havde købt et Stykke Jord af Ole Jacobsen Øst for Rustenborgs Park og Syd for Hesteskærerens Have, og i Skødet staar: „...it stöcke Jords Mon, af min Eiendoms Jord, beliggende Østen for Hans Excellence Herr Geheime Raad Demercieris Hauge, og Synden for Hæste Skæerens Hauge imellem Lande Veyen og Giærdet, i lige Line med Høibem.te Herr Geheime Raadens Hauges Søndre Hiørne“, men denne Grund er den, hvorpaa nu Banken ligger, og den Plads ligger netop Nord for „Holland“. —

Side 219 benægter Dr. Nystrøm Pontoppidans gamle Skrivemaade „Folevad“ for „Fuglevad“, idet han siger, at den gængse Skrivemaade i ældre Tid bestandig er „Fulevad“. — Dette er dog næppe sikkert. I Hans Merckels Kirkebog før 1681 skrives Navnet „Foelevad“, og ganske vist findes Navnet skrevet „Fulleuadtz“ i Chr. 4's Skrivelse til Niels Trolle af 6. Nov. 1635 og vel ogsaa andre Steder. Men er denne Udtale saa særlig langt fra „Foelevad“? Det er dog ogsaa en Kendsgerning, at Erik af Pommern i Begyndelsen af det femtende Aarhundrede havde en Foelehave her, der efter min Mening naturligt har givet Anledning til Navnet og efterhaanden har bortelimineret Møllens gamle Navn: „Lanxebiergh“, omtrent samtidig med, at Godset „Lanxebiergh"s Navn gaar over til at blive „Mølletorp“.

Endelig en lille Oplysning angaaende Kommunens nuværende Navn:

Dr. Nystrøm skriver Side 7: „Ved kgl. Resolution af 11. Decbr. 1906 blev Kommunen delt i to Kirkesogne, Lyngby og Taarbæk, og mærkelig nok førte denne Foranstaltning til, at Indenrigsministeriet ved Skrivelse af 13. Januar 1909 fastsatte, at den gamle Sognekommunes oprindelige Navn skulde ændres til „Lyngby-Taarbæk Kommune“. En Fortsættelse af denne Navneskik kan ved Oprettelsen af flere Kirkesogne . . . faa urovækkende Konsekvenser“.

Den Bebrejdelse til det daværende Sogneraad, af hvilket jeg var Medlem, som heri ligger, vilde næppe være fremsat, hvis Nystrøm havde kendt Aarsagen til Navneforandringen. Den var nemlig „Kommunalpolitik“. — Taarbæk Sogns faste Beboere havde netop i 1908 med Overretssagfører Johannes Werner i Spidsen ført en meget paagaende Kamp for Udskillelsen af Taarbæk fra Lyngby Kommune, en Kamp, der endda havde ført til et stort Demonstrationstog i Vogne gennem Lyngby By af Beboere i Taarbæk med Storm af 150 Taarbækkere paa Sogneraadet, som netop holdt Møde om Forslaget til Udskillelsen. Det endte med et stort Bøfgilde paa Hotel Lyngby, og der var ved den Lejlighed faldet Indvendinger imod, at Taarbæk ikke engang var nævnt i Kommunens Navn. Jeg indgav da strax efter, vistnok i Sommeren 1908, et Forslag

til Sogneraadet om at ændre Navnet til „Lyngby-Taarbæk Kommune“ med den Motivering, at jeg mente, en Del af Uroen vilde falde væk, naar Lokalføreligheden blev tilfredsstillet. Forslaget blev enstemmigt vedtaget og gennemført, formentlig til alles Tilfredshed — ogsaa i Taarbæk, for der er aldrig mere fremkommet Forslag om Udskillelse, og Spørgsmaalet synes fuldstændig bortfaldet. —

Jeg beklager, at jeg har maattet gøre saa mange Indvendinger imod Dr. Nystrøms Opfattelse af forskellige historisk-topografiske Forhold, men det maa paa ingen Maade opfattes, som om jeg ikke fuldt ud anerkender det store Arbejde og det store Slid, det maa have været for Forfatteren at finde ud af saa mange Enkeltheder og at grave sig igennem den Labyrinth af Irgange, som Stoffet frembyder, og som det i alt væsentligt er lykkedes ham at finde Traaden til. Kun den, der selv har forsøgt at finde igennem, vil vide tilstrækkeligt at vurdere det gjorte Arbejde.

Endnu en Gang: Tak for det interessante Værk!

Har Sokkelund Herreds Tingsted ligget ved Stokkerup?

Af A. C. Tandrup.

I „Lyngby Sogn“ Side 249 ff gør Dr. Nystrøm sig i en vis Grad til Talsmand for den Opfattelse, at Sokkelund Herreds Tingsted en Gang har ligget i Omegnen af det gamle Stokkerup, altsaa et Sted paa den nuværende Eremitageslette eller i Skovene deromkring. — Vi vil se lidt paa dette.

Selve Herredsinddelingen er saa gammel, at den stammer helt tilbage fra den graa Oldtid, og lige saa længe, som Herredet har eksisteret har det uden Tvivl haft sit Tingsted, Det er da klart, at Byen Stokkerup og et saadant Tingsted oprindelig ikke kan have haft nogen direkte Tilknnytning til hinanden, men Stokkerup kunde — som Dr. Nystrøm mener — have faaet sit Navn efter et Stokkelund, beliggende i Nærheden af det Sted, hvor Byen fik sin Plads, og i et saadant antaget Stokkelund kunde jo Tingstedet have ligget.

I sin Danmarkshistorie (I, 83) mener Prof. Arup at kunne fastslaa, at Tingstedet var „en fritliggende Høj i Herredet, hvortil der var lettest mulig Adgang for hele dets Befolkning“. Denne almindelige Betingelse for Beliggenheden opfyldes absolut ikke af et Sted i Nærheden af Eremitagen. Ikke engang i den nyere Tid og endnu mindre i Middelalderen, da Mølleaaen var Herredets Grænse mod Nord, og Stokkerup følgelig laa saa afsides som vel muligt i Herredet.

Adgangen til Tingstedet var den lettest mulige!

Allenfals ikke til et Tingsted ved Stokkerup.

Af det man kender til Oldtidens Veje her i Herredet — meget er det ikke, da saa mange Ting har været med til at slette Sporene af dem, men af det der er tilbage — viser afgjort intet mod et ved Stokkerup beliggende Centrum, derimod mod Buddinge (Hist. Aarb. 1926 f. Købh. Amt, Afh. af Prof. J. T. Lundby).

Og den nærmeste Omegn inden for Herredets Grænse. Her finder vi Lokalteter som Lundtofte, Mullerup, (Gentofte) og Ordrup, altsammen Navne paa Landsbyer af det yngste Lag, og Navne, der i det højeste giver os Lov til at forudsætte en meget, meget tynd Befolkning, maaske

Stenhuggerens Gaard.

Mølletorp i det 17. Aarhundrede.

Af *A. C. Tandrup.*

Mølletorps historiske Tid begynder omkr. Aar 1600. Før den Tid findes den kun nævnt i Ny og Næ, med mange Aars Mellemrum og i saa lidet oplysende Udtryk og Forbindelser, at man egentlig kun faar at vide, at den er til. Efter 1600 flyder Kilderne rigeligere, vi faar adskillige Oplysninger om Gaardens Størrelse og Tilstand, vi stifter Bekendtskab med de Mænd, der kom til at bo der, men med Hensyn til Gaarden nøjagtige Beliggenhed er Kilderne derimod fremdeles meget sparsomme.

Gaardens Størrelsesforhold.

Gaardens Størrelse findes angivet paa 3 Maader, ved 1) Benævnelsen „Halvgaard“, 2) dens Landgilde og 3) ved dens gennemsnitlige, aarlige Udsæd. — De andre Gaardes Arealer kendes desuden fra Opmaalingen i 1682, men da var Mølletorp forlængst ophørt at være en selvstændig Ejendom, saa det ellers saa udmærkede Kildemateriale, som Markbøgerne er, hjælper os ikke, naar det drejer sig om Mølletorps Jorder.

Udtrykket „Halvgaard“ er ikke meget oplysende, da denne Maade at angive Gaardens Størrelse paa i det 17. Aarh. var saa absolut forældet, at Folk knap nok selv viste, hvad Udtrykkene Hel- og Halvgaard betød; en Gang imellem blev den gamle Klassificering dog aktuel, idet den brugtes som Ligningsgrundlag for enkelte Skatter, særlig saadanne som ydedes i Naturalier, men saa skulde man ikke saa sjælden paa Tinge have slaet fast, hvilken Klasse de forskellige Gaarde hørte til. I „Lyngby Sogn“ S. 21 meddeles — med Præsteindberetninger fra 1651 som Kilde —, at der i Lyngby Sogn kun fandtes 1 Helgaard, nemlig Matis Niensens i Virum, men efter en samtidig Jordebog skal baade Sylvester Jacobsens og Lars Brydes Gaarde i Lyngby ogsaa have været Helgaarde, altsaa et yderligere Bevis paa Usikkerheden med Hensyn til, hvad disse Udtryk dækkede.

Landgilde.

Med Landgilden kommer vi Virkeligheden noget nærmere, uden at den dog kan tages som et sikkert Maal for en Gaards Størrelse. Den

var ganske vist en ret uforanderlig Afgift, som i nogen Maade kan sammenlignes med vor Tids Prioritetsrenter af faste Prioriteter. Her i Sognet var der dog en vis Skævhed i Landgildens Størrelse, idet den for nogle Gaarde var for høj, for andre temmelig lav i Forhold til Ejendommens almindelige Afkastningsevne. I den Periode, der her er paa Tale, blev der da ogsaa foretaget en større Regulering, ved hvilken f. Eks. alle Gaardene i Virum, med Undtagelse af Hans Lauridsens (Matis Nielsens), blev sat ned i Landgilde og alle Gaardene i Lyngby, med Undtagelse af de to store (Sylvesters og Lars Brydes), blev sat op. Mølletorp var ved denne Lejlighed ikke paa Tale. Iøvrigt betegnede Landgilden væsentlig en Gaards Størrelse, set med Ejerens Øjne, den angav den Indtægt, der aarligt tilflød ham fra den.

Mølletorps Landgilde var $\frac{1}{2}$ Pd. Rug, $\frac{1}{2}$ Pd. Byg, 1 fj. Smør og 1 Td. Havre ($\frac{1}{2}$ Pd. Rug var 10 Skæpper, $\frac{1}{2}$ Pd. Byg : 12 Skpr. og 1 Td. Havre : 6 Skpr., alt sjællandsk Maal). Landgilden omsatte man undertiden til Hartkorn saaledes, at 1 Td. Rug var 1 Td. Hartk., 1 Td. Byg : 1 Td. Hartk., 1 Td. Havre : $\frac{1}{2}$ Td. Hartk. og 1 fj. Smør : 3 Tdr. Hartk. Idet nu 1 Td. er 6 Skæpper, bliver Mølletorps Hartkorn 7 Tdr. 1 Skp. Ganske vist staar den i Matrikelen fra 1664 opført til 8 Tdr. 1 Skp., en Størrelse Dr. Nystrøm anfører (Lyngby Sogn, S. 110), men i Jordebogen af 1651 og ved Handelen i 1668 er den regnet til 7 Tdr. og 1 Skp., hvilket jo ogsaa passer med Landgilden.

Til Sammenligning kan anføres, at Sognefoged Oluf Jørgensens (senere Sylvesters) Gaard, og Lars Brydes Gaard i Lyngby, hver havde $12\frac{1}{2}$ Td. Hartk., og Hans Lauridsens Gaard i Virum 15 Tdr. $\frac{1}{2}$ Skp., idet der for Oluf Jørgensens og Hans Lauridsens Vedkommende er set bort fra enkelte, specielle Fæstemaal.

Areal.

Den tredie Størrelsesangivelse, den aarlige Udsæd, er den mest sigende, idet den baade kan tages som et Udtryk for Arealet og for Jordens Ydeevne. Det var da ogsaa noget i den Retning, man gik over til ved Matrikuleringen i 1680erne. Ved Benyttelsen af Udsæden som Maal for Arealets Størrelse maa dog erindres, at Størstedelen af Jorderne laa i Fællede 1 Aar for hver Gang, de var i Sæd 2 Aar. Det Resultat, man maatte komme til med Udsæden som Grundlag, maa altsaa multipliceres med $1\frac{1}{2}$ for at komme til et Udtryk for hele Arealet, og saa er der paa den ene Side set bort fra, at der nærmest flere af Gaardene, vist ogsaa Mølletorp, laa et mindre Areal, som hvert Aar var i Sæd, og paa den anden Side, at der ude i Bymarkernes Udkanter var Jord, der havde meget lang Hviletid. Der er flere Eksempler i Markbogen fra 1682 paa, at Jord havde indtil 12 Aars Hviletid for hver 2 Aar, den var i Sæd. Endvidere er der set bort fra Overdrev.

Mølletorps aarlige Udsæd var $2\frac{1}{2}$ Pd. Rug, 1 Pd. 1 Td. Byg, 18 Tdr. Havre, og dens Høavl ansloges til $10\frac{1}{2}$ Læs om Aaret. Den maa vel have været en Gaard paa ca. 50 Tdr. Land, heri ikke medregnet Engene. Ogsaa Udsæden omregnedes hyppigt til Hartkorn (Ejendomshartk. modsat Landgildehartkorn), saaledes at 3 Tdr. Rugsæd, 3 Tdr. Bygsæd, 6 Tdr. Havresæd og 24 Læs Hø hver for sig regnedes = 1 Td. Hartkorn. Ved en saadan Beregning kommer man noget bort fra Udtrykket for Arealet, idet 6 Tdr. Havre selvfølgelig ikke kan saas paa samme Areal som 3 Tdr. Rug eller Byg, men man nærmer sig til Gengæld et Udtryk for Ydeevnen, idet Havrejorden var den daarligste og mest afsides beliggende. Mølletorps Ejendomshartkorn var ca. 8 Tdr. og Størstedelen af Arealet laa i Virum Vange, nemlig $1\frac{1}{2}$ Pd. Rugsæd, al Bygjorden og 12 Tdr. Havresæd, eller $5\frac{2}{3}$ Tdr. Hartk. Om disse Jorder hedder det, at de laa, „meget fra Haanden med Høsten og Plouning“. Resten af Gaardens Jord var en „Enemærkejord“ med 1 Pd. Rug og 6 Tdr. Havre i aarlig Udsæd. Paa denne Enemærkejord avledes tillige de 10 Læs Hø, medens det halve Læs hentedes fra Virumjorderne. Dette er i god Overensstemmelse med, at Gaarden havde store Engarealer ved Lyngby, og med, at der i hin Tid næsten ingen Høavl var til Virum By. En mere formaaende Virummand som Hans Lauridsen havde da ogsaa fæstet Engarealer i Maglemose og Vedbæk for at faa det Hø, der var en Nødvendighed for et større Kvæghold, men saadan noget kunde Smaabønderne derude ikke magte, de maatte tit nøjes med at fægte sig lidt til hist og her i Lavningerne, hvor der paa Grund af manglende Afvanding forblev smaa englignende Pletter, som Ploven maatte gaa udenom. De havde ganske vist lidt Eng mellem Hjortholm og Lyngby Sø, men i vaade Somre stod Vandet her tit saa højt, at de flere Steder maatte gaa i Vand til midt paa Laarene, naar Høet skulde bjerges, endda Mølleren i Hjortholm lukkede for Vandet, mens det stod paa. Høet maatte saadanne Aar slæbes i Land med en Rive. Endnu værre var det dog i Tangegaards Veilemoseenge, hvor Bunden var saa daarlig, at man, selv naar Engen var tør, ikke kunde komme derpaa med Heste. En enkelt Gang, da man forsøgte det, maatte Hestene slæbes i Land.

Vi vil nu for Sammenligningens Skyld anføre nogle af de Størrelsesmaal, der her er omtalt, for en Række andre Gaarde i Sognet, bortset fra Betegnelsen Halv- og Helgaarde, der er alt for vaklende.

	Landgildehartk.			Ejendomshartk. Tdr. Ld.	
Mølletorp	7 Tdr.	1 Skp.		8 Tdr.	50
Oluf Jørgensens Gd., Lyngby,	$17\frac{1}{2}$ „	0 „	1 Otting	17 „	85
Lars Brydes Gd., Lyngby,	12 „	0 „	0 „	12 „	60
12 Gaarde, Lyngby, à	5 „	0 „	1 „	$5\frac{1}{3}$ „	
Hans Lauridsens Gd., Virum,	$21\frac{1}{2}$ „	$1\frac{1}{2}$ „	1 „	32 „	120
5 Gaarde i Virum à	4 „	0 „	1 „	2 „	
5 „ - „ à	5 „	2 „	0 „	$2\frac{1}{2}$ „	

saaledes at forstaa, at da Gaarden en Tid ikke har været besat, og der følgelig ingen Landgilde er kommet fra den, har man skrevet „øde“ i Regnskabet, man afskrev Fordringen. Der er næppe Tvivl om, at Jacob Meus var Gaarden en god Mand og gjorde den til en tiltalende Ejendom, hvis den ikke havde været det før. I den sydlige Del af dens Jorder, i Nærheden af Lyngby Mølle, lod han indrette en Fiskepark, som forsynedes med Vand gennem Møllens Dæmning. Et saadant Arrangement lod sig nok træffe i Mester Jacobs Tid, for han kom godt af det med sine Naboer, skønt baade han og hans Hustru i mere end en Forstand var fremmede Fugle blandt Byens og Egnens Folk. Han var ikke Bonde i almindelig Forstand, og de var begge kommet langvejs fra hertil. Hans Hustru var rimeligvis Fynbo, det var i hvert Fald mest Folk fra Fyn, fra Skamme Herred, der var arveberettiget efter hende. Mester Jacob selv havde ogsaa boet paa Fyn, han kom hertil fra Odense, men det var en Aalborgmand, som ved Skiftet efter hans Død repræsenterede Arvingerne. Han var forøvrigt ikke selv til Stede i Retten, da Boet blev sluttet, men var repræsenteret af en Th. Mortensen Møller, boende ved Nørreport. Denne kvitterede for Arven og solgte det hele til Oluf Jørgensen, Lyngby, der i den følgende Tid inkasserede en Del Penge, som Jacob Meus havde haft til gode. Da Arven rimeligvis mest bestod af Inventar, Brugsgenstande og udestaaende Fordringer, var det for en Mand fra Aalborg ogsaa det klogeste at faa det hele solgt paa Stedet. Jacob Meus's Hustru døde først paa Aaret 1631, og Mester Jacob selv døde et Aars Tid efter.

I hans Tid fik Gaarden et nyt Navn, som allerede fra 1634 ses anvendt sammen med det gamle. Først er Gaarden i Folkemunde blevet kaldt Stenhuggerens Gaard, hvilket sammendraget blev til Stenhuggergaarden, et Navn der i 1634 har været saa almindeligt, at det har fundet Vej til Lensregnskabet. Og som det gik selve Gaarden, gik det ogsaa med en af dens Vange, som kom til at hedde Stenhuggervangen.

Den næste Indehaver blev den kendte københavnske Raadmand, Johan von Delden, som i Forvejen havde Møllerne i Brede og Fuglevad. Han havde dog kun Gaarden et Aars Tid, idet han allerede, da han fik den, var paa Fallittens Rand. I Foraaret 1633 flygtede han ud af Landet under Foregivende af at skulle paa Forretningsrejse, medens hans Kreditorer skyndsomst lagde Beslag paa hans tilbageblevne Aktiver. (O. Nielsen: Købh.s Hist. og Beskriv., III, 273, Kr. IV's egenh. Breve, III, 129, Noten). Paa Ejendommene her i Sognet havde Joh. v. Delden en Forvalter, Jacob Hansen, som han efterhaanden var kommet til at skyldte 400 Dl., det var Restancer paa Løn for længere Tid. I Marts 1633 tog Jacob Hansen en „Handskrift“ paa Beløbet, og i denne lovede Johan v. Delden „uden Argelist redeligen og vel“ at betale Beløbet inden førstk. Paaske, men ved Paasketid var Joh. v. D. over alle Bjerge, saa Forvalteren fik ikke meget ud af sin „Handskrift“. Ogsaa Degnen, Anders Frandsen, led Tab, i det han i nogle Aar ikke havde faaet sin Degnerente. Han forsøgte

at faa Jacob Hansen kendt pligtig til at betale den. Retten fandt dog, at Degnen skulde have sine Penge af J. v. D., men hos ham havde selv Kejseren — og da saa meget mere Degnen — mistet sin Ret.

Skønt J. v. D. allerede tidligt paa Foraaret forlod Landet, blev Ejendommene herude drevet som sædvanligt. Mølletorps Jorder blev tilsaaet, men allerede den 16. Maj lagde Ridefogden paa Lenets Vegne Beslag paa den forventede Avl.

Knud Hansens Epoke.

Og saa fik Knud Hansen i 1633 Mølletorp, men allerede 1635 blev han jaget derfra, bl. a. fordi han forsømte den. Han flyttede saa til Kvarteret „uden Nørreport“. Det er rigtigt, at det saa sørgeligt ud paa Mølletorp, da han kom derfra, men den var saa sandt heller ikke lystelig at se paa, da han kom der. Straks ved sin Tiltrædelse lod han Ejendommen syne for at faa udstedt et retsligt Dokument om dens Tilstand, og det var med god Grund, han tog denne Forsigtighedsregel, for det saa ynkeligt ud baade i Mark og Skov. Gærderne var ødelagte eller helt borte paa store Strækninger, og Skoven, særlig Underskoven, var meget forhugget, „saa den saa godt som findes øde, fremfor hvad den var for 4 eller 5 Aar siden“ ($\frac{6}{2}$ 1634), hvilket sikkert betyder, at Johan v. Delden i sin haabløse Pengeød har drevet Rovdrift, og maaske ogsaa, at det er gaaet noget tilbage med Vedligeholdelsen i Jacob Meus's allersidste Aar.

Fra Knud Hansens Side blev der dog ikke gjort noget for at forbedre Tilstanden. Derimod førte han et Utal af Processer med Naboerne, mest for at faa Pligterne til Vedligeholdelse af Gærder og anden Lukkelse væltet over paa dem. Det lykkedes ikke, hvilket dog ikke fik til Følge, at Knud Hansen selv tog fat.

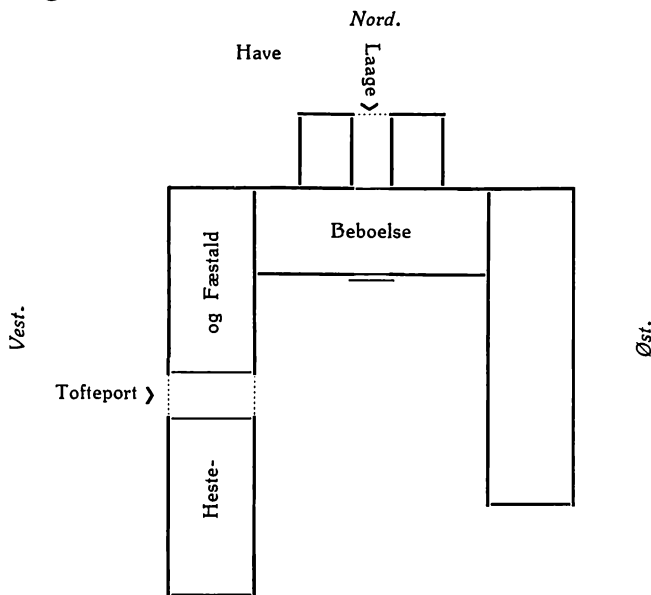
Rosenmejerens Tid. — Gaardens Bygninger.

Det var saaledes galt i Skov og Vang, men det blev snart endnu værre med Gaardens Bygninger. I 1635 blev der holdt Syn paa den, og da mente man, at der skulde kostes 40 Rdl. paa Bygningerne for at faa dem i ordentlig Stand. I 1637 blev Bygningerne atter synet, denne Gang paa Foranledning af Henrik Rosenmejer, som fik Gaarden efter Knud Hansen. Paa Grundlag af denne Synsforretnings Beskrivelse er nedenfor forsøgt en Skitse af Gaardens Grundplan, den tør dog kun i store Træk udgives for rigtig.

Gaardens Beboelsesfløj laa mod Nord i øst- og vestlig Retning og vendte ud mod Haven. Et Par Steder fra Nordsiden af denne Længe, har der været 2 mindre Udbygninger med en Laage imellem ud til Haven, men disse 2 Smaahuse laa i 1637 helt i Ruiner, og selve Beboeshuset var i en ynkelig Forfatning, Døre og Vinduer manglede flere Steder og hist og her var Huset begyndt at synke sammen.

Mod Vest laa Fæ- og Hestestalden, en temmelig stor Længe, men

i endnu daarligere Tilstand end Nordfløjen. Indvendig var Krybber, Hække, Baase og andet Træværk, som hører med til en Stald, borte. Igennem denne Længe havde tidligere ført en Port, Tofteporten, hvoraf maaske tør sluttes, at Toften ogsaa har ligget til denne Side, men Porten var der ikke mere, den var blevet erstattet af en Dør, som imidlertid ogsaa var borte i 1637, da hele Aabningen var klinet til. Den østre Længe var den bedst vedligeholdte, idet kun Taget trængte til Fornyelse. — Gærderne omkring Gaarden var fuldstændig øde, og i Markerne var der store Mangler ved dem.

Mølletorp omkr. 1637.

Tofteporten er anbragt paa maa og faa, vi ved kun, at den har været i Vestlængen. De to Udbygninger mod Nord er heller ikke omtalt saaledes, at deres Plads nøjagtig kan bestemmes, men de har ligget Nord for Nördlængen og tværs for den ud mod Haven.

Hvis man af Tofteportens Tilstedeværelse i den vestre Længe tør slutte sig til, at selve Toften — i det mindste delvis — har ligget uden for Porten og altsaa Vest for Gaarden, vil deraf følge, at Mølletorp ikke kan have ligget umiddelbart ved Vejen, da man andetsteds fra ved, at den alfare Vej gik Vest om Gaarden.

Udover det allerede nævnte lægger man i Synsforretningen særlig Mærke til, at Staldene slet ikke og Beboelseshuset kun i ringe Grad kan tjene de oprindelige Formaal. Dette betyder sikkert, at man allerede i 1637 er ophørt at drive Gaarden som en selvstændig Ejendom, men har lagt den sammen med Møllerne. Den østre Længe var, som vi saa, i forholdsvis god Stand, den har vel været benyttet som Lade eller lignende. Og den Omstændighed, at der manglede saa meget, Døre, Porte, Vinduer, Inventar og hele Huse, kunde tyde paa, at den daarlige Tilstand ikke

alene skyldtes Tidens Tand, men at en Del var ført bort af rette, evt. urette Vedkommende.

I 1641, da Henrik Rosenmejer var død, og hans Arvinger skulde overtage Ejendommene, lod de foretage en Vurdering, ved hvilken det hedder „Stenhuggergaarden dets Husis Bygning, som er meget brøstfeldig og forfalden 35 Sl. Dlr., og ikke de kunde syne for forn^e Bygning mere at være værd“. Ved samme Lejlighed blev Brede Mølle vurderet til 2370 Sl. Dlr. og Fuglevad Mølle til 800 Sl. Dlr. Vurderingen har sikkert været ret omhyggelig, man havde i hvert Fald haft saa ansete Folk som Sylvester Jacobsen, Peder Søfrensen, Møller, Oluf Nielsen, alle af Lyngby, og Matis Nielsen, Virum, til at foretage den, og de havde endda haft et Par bygningskyndige, københavnske Borgere til Hjælp. Der var altsaa stadig Rester tilbage af Gaarden, de blev staaende endnu nogle Aar i delvis beboelig Stand. I de første Aar af 1650erne ydede den i hvert Fald Husly til en Familie, som rimeligvis ernærede sig ved Arbejde paa en af Møllerne, Brede eller Fuglevad; men i 1660 er ogsaa disse Rester borte. Da blev den nemlig sammen med det øvrige Krongods besigtiget i Anledning af Svenskernes Huseren i Landet. At den ved denne Lejlighed helt synes at ligge i Ruiner, kan — efter hvad vi foran har set — ikke komme os som en Overraskelse. Dr. Nystrøm gør i hvert Fald Svenskerne nogen Uret, naar han giver dem Skylden derfor.

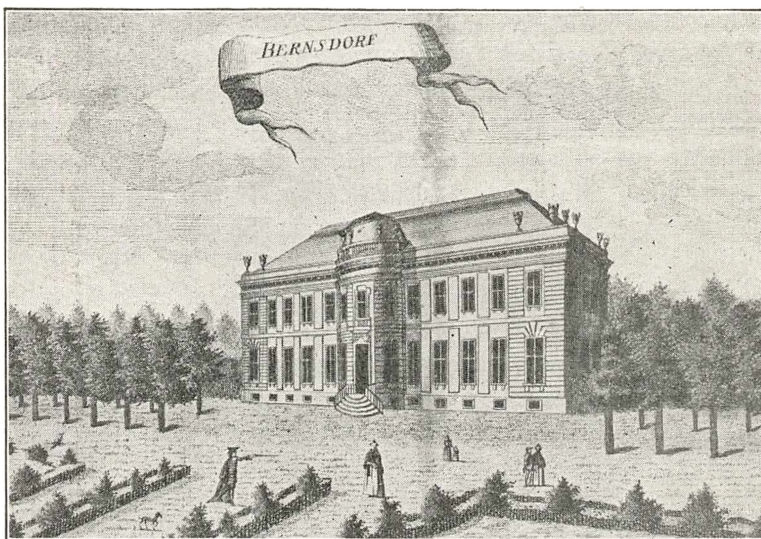
I vort Sogns Historie er Kapitlet Mølletorp et af de korteste. Kun 60 Aar efter, at vor Viden om den havde begyndt at tage nogenlunde faste Former, var dens Jorder lagt til andre Ejendomme og dens Bygninger jævnet med Jorden, hvorefter Ploven paa kort Tid kunde fuldende Udslettelsen saa grundig, at man snart ikke mere var i Stand til at vise Stedet, hvor den havde ligget.

Den Bernstorffske Vennekreds i Lyngby.

Af *Gyrithe Lemche.*

Den Gang, Johan Hartvig Ernst Bernstorff, ogsaa kaldet: den ældre Bernstorff, efter at være bleven Johan Sig smund Schulins Efterfølger som Udenrigsminister, fik den under Jægersborg Slot liggende

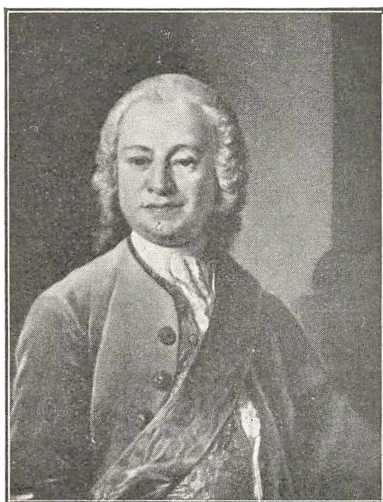

Bernstorff Slot.

Fasangaard ved Gentofte skænket af Frederik d. 5., blev det nærliggende Lyngby efterhaanden det fælles Sommerpholdssted for en Kreds af hans Venner indenfor det kultiverede Borgerskab, alle indvandrede Tyskere. Man kan tale om en tysk Kulturperiode i Lyngby, som igen falder i to Afsnit: „Den Klopstockske“ fra 1752—58 og „den Preislerske“ fra 1761—70.

I den første Periode spiller den Rahn-Klopstockske Silkefabrik paa Kirkens Grund, hvor nu Lyngby-Taarbæk Kommunes Administrationsbygninger ligger, en væsentlig Rolle, da den oprettes paa Tilskyndelse af Digteren Johan Gotlieb Klopstock, som kom til Danmark fra Schweiz 1751 paa Indbydelse af Frederik d. 5. med Bernstorff ved Siden, for at han her ved Hjælp af en aarlig Understøttelse af 100 Rdl. kunde fuldende sit paabegyndte store Epos: „Messias“.

Klopstock havde i Schweiz stiftet Bekendtskab med Fabrikanten Herman Rahn, som meget ønskede at komme til Danmark, for der at udnytte en Opfindelse, han havde gjort, med at trykke Mønstre paa glatte, ensfarvede Silkestoffer. Bernstorff, som nærede stor Forkærlighed for industrielle Foretagender, lovede at støtte Rahn, som 1752 købte sig den nord for Lyngby Kirke liggende Ejendom og begyndte den Virksomhed, som fortsattes til Slutningen af Aarhundredet og kom til at koste Staten betydelige Summer. Rahn modtog straks store Gunstbevisninger men arbejdede stadig med Underskud, og 1755 indkaldtes Klopstocks Broder August for at hjælpe med Fabrikens Ledelse. 1757 maatte denne overtage den ved Rahns Bortrejse fra Landet.

Grev J. H. Ernst Bernstorff.

Grevinde Charitas Emilie Bernstorff,
f. Buchwald.

Det to Etages teglhængte Hus, som nu tilhører Kommunen, er sandsynligvis opført paa Fundamenterne af det Hus, Rahn købte til Privatbolig og lod herskabeligt indrette. Efter at August Klopstock havde overtaget Ledelsen af Fabrikken, blev hele Ejendommen sædvanlig kaldt: „Den Klopstockske Gaard“, og her maa vi tænke os, at Digteren har boet under sine stadige Besøg i Lyngby. Som den, der havde Bernstorffs Tillid og rimeligvis har været Mellemmand mellem ham og den altid nød-stædte Fabrik, har han jo været interesseret i at holde vaagent Øje med Virksomheden.

I Sommeren 1754 rummede det Klopstockske Hus to unge Familier, thi en Maaned efter, at Herman Rahn havde giftet sig med Klopstocks Søster, Johanne Viktoria, ægtede Klopstock selv en ung Pige, Meta Møller, som han havde forelsket sig i, da han paa Rejsen til Danmark gjorde Ophold i Hamburg. Meta Møller var en begavet, sværmerisk Pige,

som stod i Brevvexling med flere af Tidens Skønaander. Klopstock, som paa det Tidspunkt led under Følgerne af en ugengældt Kærlighed til en ung Pige i Langensalza, var straks efter Mødet med Meta kureret, og de stod i flere Aar i en levende Brevvexling, fordi hendes Moder til en Begyndelse modsatte sig Partiet. Hun vilde beholde Datteren i sin Nærhed. Men altsaa i Sommeren 1754 maa vi tænke os to unge, lykkelige Ægtepar i det to-Etages Hus paa Kirkens Grund.

Aaret efter forlader Rahn efter eget Ønske Fabriken og rejser til Tyskland, August Klopstock overtager Ledelsen alene, men at Forholdet mellem de to har været det bedste, maa vi slutte af, at en Datter af Rahn senere kommer til Danmark og i mange Aar forestaar den ugifte August Klopstocks Husholdning og indsættes i hans Testamente som hans eneste Arving.

Fire lykkelige Somre tilbringer Digteren med sin unge Hustru i Lyngby, hvor dé snart faar Klopstocks gode Ven fra Tyskland, Digteren og Hofpræsten Johannes Andreas Cramer til Nabo Øst for Kirken.

Cramer, som var blevet kaldt til Danmark af Bernstorff 1754 som tysk Hofprædikant i København, købte sig i Foraaret 1756 en beskeden Lystgaard i nuværende Østergade, som endnu kan sees tilvenstre i den lukkede Gade overfor det teglhængte, gule Hus, som Frk. Amalie Düseldorph skødede til den nye Sognepræst Jochum Gregersen Brun i Januar 1760, og som ligeledes endnu er bevaret.

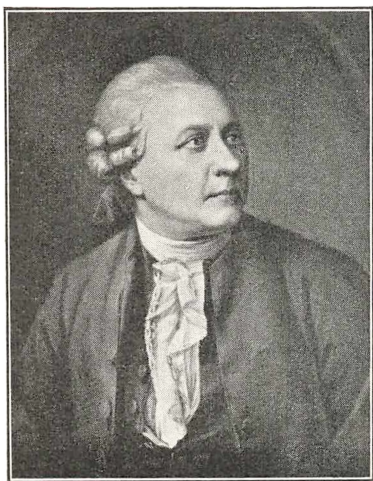
At Cramer kom til Danmark, skyldtes Klopstocks anbefaling, og at han valgte sin Sommerbolig i Lyngby, har sikkert sin Grund i, at Klopstock i de samme Aar havde faaet Sommerbolig der. Klopstock og hans Hustru har vistnok daglig tilbagelagt den korte Strækning fra Silkefabriken til Østergade og siddet med Familien Cramer i den smukke, store Have. Cramer var en stræng Moralist og revsede i sine Prædikener de løse Sæder ved Chr. d. 7's Hof, hvorfor han i 1771 blev afskediget og søgte tilbage til Tyskland men efter Struenses Fald atter kom hertil i 1774 og blev Professor i Teologi i Kiel.

1761 købte han Gaarden „Sandholm“ i Bloustrød Sogn, hvor han fik en videre Mark for sin Haveinteresse, inspireret af de fremragende Gartnere paa Bernstorff. Dog beholdt han Stedet i Lyngby til 1768.

Klopstocks unge Hustru vandt hurtig alles Hjerter indenfor den Bernstorffske Kreds, og at hun stod i et nært Forhold til Grevinde Charitas, fremgaar af, at Klopstock efter hendes Død skænkede Grevinden hendes efterladte Skrifter. Thi Meta døde allerede efter 4 Aars Ægteskab i November 1758. Hun var i August taget til Hamburg for hos sine Slægtninge der at afvente sin forestaaende Nedkomst. Med glad Forventning havde Klopstock imødeset Fødslen af det Barn, som han ikke tvivlede om skulde blive en Søn. Næsten to Maaneder tøvede han dog med at forlade sine formaaende Venner i Danmark for derefter at slaa sig ned hos Meta i Hamburg, og i dette Tidsrum vekslede de to en

Række Breve, som vidner om den store Kærlighed og det aandelige Fællesskab, som forbandt dem. Af Brevenes Adresser ses det, at han efter hendes Bortrejse har opholdt sig afvekslende hos Bernstorffs i Gentofte, hos Berkentins i Kokkedal og hos Stollbergs i Hørsholm. I et af Brevene skriver han: „Jeg fik Dit Brev, da jeg sad tilbords hos Cramer i Lyngby“. Han har altsaa til Tider været i Lyngby og besøgt Vennerne der.

Meta søger i sine Breve at skjule den Ængstelse for et ulykkeligt Udfald af den forestaaende Begivenhed, som mere og mere beherskede hende, en Ængstelse, som ogsaa lægger sig for Dagen deri, at hun nedskriver sin sidste Vilje med Hensyn til de Ord, som skal staa paa hen-

Klopstock.

Johan Andreas Cramer.

des Kiste. Det var nogle Linier af Messias 11te Sang. Meta døde d. 28. November under en kunstig Forløsning, som en Bækkenforsnævring nødvendigjorde. Lægen havde forudsagt denne sørgelige Udgang, og, tro mod et Løfte, han en Gang havde givet hende, meddelte Klopstock hende, inden han forlod hendes Leje, at det kunde blive Døden. Hun modtog Budskabet med Fatning, og Klopstocks sidste Ord til hende var: „Vær min Skytsengel, hvis det er Guds Vilje“. Under Forløsningen døde hun, og han vilde ikke se hendes Lig men kun den døde Søn, som blev skaaret ud af hendes Liv. Med Barnet i sine Arme blev hun begravet paa Kirkegaarden i Ottensee. Paa Stenen over hende lod han sætte disse Ord af Messias:

„Saat von Gott gesät
„dem Tage der Garben zu reifen“.

og over dem indridse Billedet af to Hvedeaks, henkastet over hinanden.

Han tog ikke mere fast Bopæl i Lyngby. Efter i nogle Aar dybt nedbøjet at have flakket om i Tyskland vendte han 1762 tilbage til Danmark og havde fra nu af sit blivende Sted hos Bernstorff Sommer og Vinter. Sorgen havde bragt ham og hans Venner endnu nærmere hinanden. Han levede ugift til sit 67de Aar; saa ægtede han en ung Slægtning af Meta, som mindede ham stærkt om hende.

I ti Aar ventede han, før han atter tog fat paa sit Hovedværk: „Messias“, i hvilken Meta havde haft saa megen Del. Først 1773 sluttede han dette Arbejde, som han havde arbejdet paa i 27 Aar af sit Liv. —

Johan Martin Preisler.

Det andet Afsnit af den tyske Kulturperiode i Lyngby begynder med, at Cramer køber „Sandholm“ 1761, samme Aar, hvor den berømte Kobberstikker og Professor ved Kunstakademiet paa Charlottenborg, Johan Martin Preisler, køber sig det hvide Lyststed Vest for Kirken, som nu bærer Navnet „Gramlille“, og er bygget af den franske Gesandt Le Maire paa gammel Møllegrund, købt af Rustenborgs Ejer, senere Gehejmekonferentsraad Desmercières.

Preislers Hus var mange Aar Samlingsstedet for Bernstorffs Vennekreds. Frederikke Brun har i sine Ungdomserindringer (Warheit aus Morgentraüme) rejst Mindesten for dette Hus og dets Venner. Hun næv-

ner blandt disse Præsten ved Petri Kirke, Resewitz, Ritmesteren og Digteren Gerstenberg, som sammen med sin ædle Hustru underholdt Gæsterne med Foredrag af Klopstocks Elegier, især Selmer og Selma til Neefes gribende Melodi, — men først og sidst nævner hun Klopstock: „Lyngby var tillige rig paa hellige Minder. Her havde Klopstock boet i ugevis! Paa Lyngby Sø løb han helst paa Skøjter; Skovene genlød endnu af hans underdejlige Ode: „der Eislauf“; der foresvævede mig i Dæmringslyset fra min Barndoms aarle Drømme Billedet af den store Mand, der nu var unddraget vore Blikke“.

Klopstock forlod Danmark sammen med Bernstorff, da denne blev afskediget af Struense i September 1770, og vendte aldrig tilbage, men naar den lille Frederikke var i Besøg hos Preislers med sin Fader, Balthasar Münter, Sognepræst ved Sct. Petri Kirke fra 1766, forekom det hende altid, at Klopstock var usynlig tilstede.

Præsten Resewitz, ogsaa ved den tyske Kirke, købte i Marts 1769 den „gamle Jærgaard“ ved Prinsessestien og skrev om dette Køb et begejstret Brev til Gerstenberg, der lige havde taget sin Afsked som Ritmester ved Dragonerne men allerede havde slaaet igennem som Digter med Dramaet „Ugolino“ dog endnu mere havde indlagt sig Fortjeneste ved sine Oversættelser af oldislandske Digtninger og Folkeviser, hvorved han vakte Klopstocks og Johannes Ewalds Interesse for nordisk Digtning. Det er ikke lykkedes at stedfæste ham som Landligger i Lyngby; sandsynligvis har han kun boet til Leje, plaget af økonomiske Sorger, som han altid var.

Gerstenberg.

Bernstorffs Vennekreds i Lyngby grupperer sig, som det af Skødeprotokollen fremgaar, fortrinnsvis om Lyngby Kirke, og da Kirken og Kirgaarden som Genboer ikke er gunstige for et moderne Forretningstiliv med Lysreklamer og Strøghandel, har flere af Bygningerne, som husede Bernstorffs Venner, faaet Lov at blive liggende, saaledes Cramers Hus i Østergade, Preislers Hus og det stærkt ombyggede Klopstockske Hus nord for Kirken. Men „Jærgaarden“ blev nedrevet 1833, og Grunden lagt ind under nuværende „Friboeshvile“.

Her er andetsteds i denne Bog talt om hint berømte Brev angaaende Købet af „Jærgaarden“, der er fundet i det Gleimske Arkiv i Halberstadt, og et Brudstykke er citeret, men da dette Brev giver et levende og malerisk Vidnesbyrd om det landlige Kulturliv, som førtes af Bernstorffs Venner i og omkring Lyngby i hine Aar, vil jeg slutte med at bringe et videre Uddrag af det, saaledes som det er skrevet af Rese-

witz til Gerstenberg, rimeligvis i det Ønske, at han vil videresende det til Gleim, hvad han formentlig ogsaa har gjort:

„Jeg har købt mig et lille Landhus, der lige er egnet til, at Gleim her i fulde Drag kan indaande Foraarsduft og dermed Begejstring.

Lige fra Huset træder De ud i en lille Skov, som fortsætter sig i Krat og Eng og tilvenstre begrænses af en stor Sø, som med sine grønne Øer og Buskadsler frembyder den lifligste Udsigt i Verden. Flokke af Svaner svømmer paa den eller flagrer hen over den, og (som Folk forsikrer mig, der har bedre Øjne end jeg) der rider og spøger Kærlighedsguder paa dem, plasker i Vandet og jager hverandre; kun jeg arme

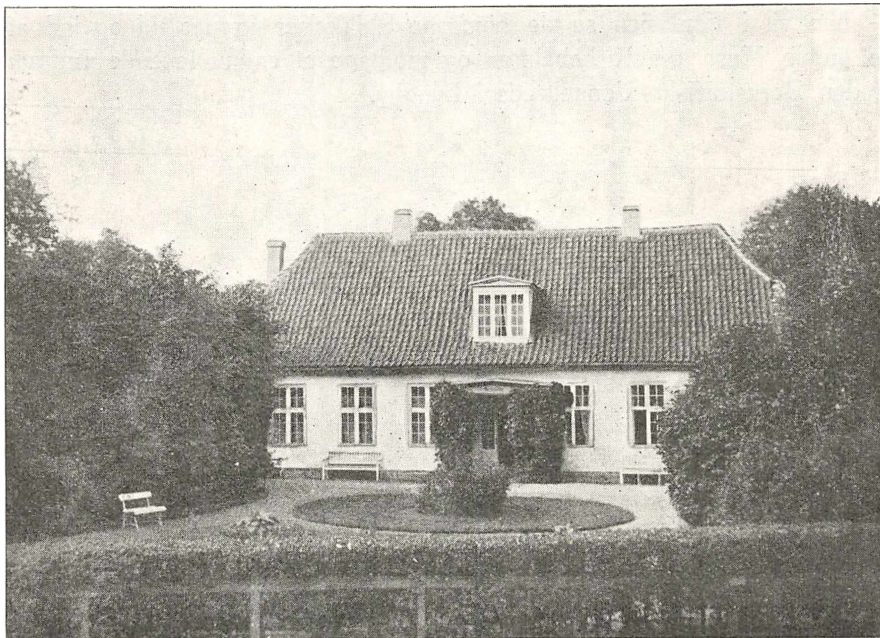
Cramers Hus i Østergade.

kan ingen Kærlighedsguder se men kun Svaner. Paa dette oplivende Sted har De Preisler til Nabo kun faa Skridt borte, og et Kvarters Vej til venstre finder De vor Klopstock i et fortryllet Slot, omgivet af Alleer, Haver og Vinbjerger, hvor paa Befaling af en velgørende Fe Kirsebær og Jordbær i det tidlige Foraar og Ferskener, Abrikoser og de sødeste Druer ved Afskeden præsenteres Dem. Paa en græsklædt Terrasse beredes Dem og Deres Venner et lukullisk Maaltid; under Vestenvindens Sus og det glade Selskabs klingende Latter spiser De Dem sund og vel filmode, medens De paa det Hav, som udbreder sig for Dem, ser Nationernes Skibe flyve frem i Skarer, for at det ikke skal mangle paa kyprisk Vin og Grækenlands Frugter.

De vender atter tilbage til min landlige Bolig og betræder ved

Udgangen af denne en høj, kongelig Vej, der synes kun at være skabt for i Løbet af en halv Time at føre Dem til Cramer paa Sandholm, som De vil faa Øje paa i en arkadisk Egn midt mellem Gartnere, Høstfolk og Hyrder, hvor han efter at have afført sig Lærdommens alvorlige Klædning fremtræder som Fader, Ven og Kammerat midt i de landlige Glæder“.

Indenfor dette Brevs Ramme har vi paa en Gang: Gerstenberg, Preisler, Klopstock og Cramer foruden Brevskriveren selv, hele Bernstorffs tyske Vennekreds i Lyngby, og desuden Fru Charitas selv i en velgørende Fes Skikkelse. Og topografisk har vi Lyngby Sø, den nye Kongevej, Sandholm og Bernstorff, og længst ude bag det hvide Sommerslot Øresund

Preislers Hus, nuværende „Gramlille“.

med Skibene, som hjemvender fra de fjerne Markeder, belæssede med Sydens Frugter, et Billede paa hin Tids verdensomspændende Handel og Vindskiblighed under Bernstorffs kloge Styre.

Men vi er i Aaret 1769, og truende Skyer er ved at trække op paa Bernstorffs Himmel under Struenses stigende Indflydelse. Kun et Aar endnu er levnet hans Venner i Lyngby til at nyde Landlivets arkadiske Glæder sammen; saa modtager de d. 16de September 1770 Budskabet om deres store Beskytters Afskedigelse, og Kredsen gaar sin Opløsning i Møde. Klopstock forlader Lyngby og Danmark for bestandig, Cramer gaar til Tyskland Aaret efter, 1773 sælger Resewitz Jægergaarden, Gerstenberg drager snart efter til Lybæk. Kun Preisler bliver i Lyngby til 1791 og samler i sit Hus Tidens Skønaander. Endnu gaar Vingesuset af

Klopstocks Genius hen over deres Hoveder, men han er ikke mere iblandt dem; det er altsammen Minder kun, men som Frederikke Brun skriver i sit Kapitel om Lyngby: „hellige Minder“, og disse Minder betegner et særligt Blad af Lyngbys Historie i de skønne Følelsers Tid.

Den, som med hin Tid i Erindring i vore Dage lægger Vejen forbi den lukkede Østergade med Cramers og Amalie Düsseldorfs Genbohuse og videre ad Kirkestræde forbi det lille røde Hus, som en Gang var Genbo til den Klopstockske Gaard, den, som hinsides Byaaen fanger et Glimt af „Norske Skov“, som Resewitz fra Jægergaarden kunde træde lige ud i, og som vest om Kirken følger Hækken, der halvvejs skjuler Preislers gamle Hus, en Gang den tyske Kulturs Midtpunkt i Lyngby, — han vil i Fantasien se de henfarne Skikkelser færdes ud og ind af de gamle Huse om Kirkebakken og modtage et endnu levende Indtryk af den Bernstorffske Vennekreds i Lyngby.

De Virum Bønder paa Kristian den Fjerdes Tid.

Af Overlærer *J. Rambøll.*

Der vil i det følgende forekomme en hel Del Navne af ringe Vigtighed, for det er Navne paa Mennesker, som Folk er flest, og de har nu efter 300 Aars Forløb egentlig kun Betydning i Helheden. Af disse Navne skulde enkelte skille sig ud og komme os lidt nærmere, og den episodemæssige Fremstilling, man vil opdage her er valgt, udgøre en vis Enhed.

Naar Jens Møenbo eller Saxe Jensen fra Virum kom til København med deres Tørv, Halm eller Svin, var der paa Kristian IV's Tid nok at se og undres over. Der udvidedes, der byggedes, Byen gjordes større. Dengang var Vesterport, hvor Vestergade munder ud paa Raadhuspladsen, og Nørreport ved Stationen med dette Navn. Volden gik derefter ned langs den nuværende lange lige Gothersgade med Østerport, hvor Østergade støder til Kongens Nytorv.

Volden forlængedes nu fra Nørreport ud til Østerbro, og Rosenborg- og Nyboderkvarteret inddroges i Byen.

De ældre Spir paa Vor Frue, Petri, Hellig Geist og Nicolai Kirker knejsede over Byen. Nu kom meget nyt til. Blaataarn paa Københavns Slot fik Spir, Rosenborg blev bygget — samtidig med Jægersborg, der dengang hed Ibstrup —, Børsen, Holmens Kirke, Tøjhuset og Provianthuset, der omsluttede Vinterhavnen, hvor nu det kgl. Biblioteks Have er. Gammelholm-Kvarteret omfattede „Det navnkundige Bremerholm, alle onde Menneskers Forskrækkelse“, som en samtidig Forfatter, Berntsen, skriver. Her laa et Skibsværft, hvor Fangerne arbejdede „i Jern“.

Men Kristian IV's Foretagender mærkedes af Bønderne. Hvad der blev lavet uden for Byen af Veje, Volde og Befæstninger, maatte de hjælpe til med eller betale til — undertiden begge Dele.

Vi ser f. Eks. af et aabent Brev af 3. Februar 1628, at Kongen er i Færd med at forfærdige et Værk uden for Vesterport, og at Bønderne i Lenet maa gøre Arbejdet og betale Penge. Vi træffer i den Anledning 27. April Gaardmand Anders Olsen agende mod Buddinge, hvor Tinghuset ligger. Han bor i Virum mellem gamle Peder Bendsen paa den Gaard,

som nu kaldes Kollelevgaard, og den omtrent lige saa gamle Clemmen Olsen, hvis Gaard maa søges i Haven til Virumvej 114. Med sig har han sin Navnefælle, Gaardmand Anders Olsen fra Lyngby, og Gaardmand Jens Ibsen Møenbo fra Virum. Det er alt andet end en Fornøjelsestur. De to Venner skal bevidne Anders Olsens Armod paa Tinge. Han er skreven for Skat „til den Vold uden Vesterport at skal Penge dertil udgive“. Men Anders Olsen har ingen Penge. Noget er slaaet fejl for ham. Det er lidt ydmygende, men han faar Henstand med Skatten, selv om det ikke gaar helt nemt. Der er ikke engang noget at pante hos Anders Olsen, uden man rent vil ruinere ham. Naa, Uheld kan ske for enhver, de to Venner vidner og sværger, Tingskriveren skriver, Lenets Ridefoged Knud Jørgensen fra Slottet indberetter. — Ved anden Lejlighed kan Anders Olsen maaske gøre Gengæld og med sin højeste Ed bevidne de andres Armod, om det skulde gøres nødtigt.

Undertiden blev Bønderne opfordret til at levere en Del af deres Landgildekorn som Gryn eller endog som Brød. Saaledes bagte 5 Bønder i Virum i Aaret 1601 Kavringbrød, hver 15 Skp. De fik afkortet 9 Skp. Rug i Landgilde, men der var næppe meget at fortjene paa den Konto. Nogle af disse Bønder træffer vi endnu i Virum efter 25—30 Aars Forløb og faar mere at gøre med. Der var Jens Møenbo, Tomas Olsen og Per Bendsen. Men Mikkel Rasmussen og Laurits Rasmussen har historisk kun deres Kavringbrød. Dog — Mikkel Rasmussen har endnu en Antegning, der maaske siger os noget menneskeligt. Han var „fattig“. Sin Rug fik han altsaa som Kavringer betalt til Proviantskriver Klavs Meckelborg, men han blev $\frac{1}{2}$ Pd. (2 Tdr.) Byg, $\frac{1}{2}$ Lam, $\frac{1}{2}$ Gaas og $\frac{1}{2}$ Mark skyldig. Saa det var ikke af Vejen at vise Lenet en Tjeneste. En ung Mand, Hans Lauridsen, samlede derimod til Huse. Han solgte i 1602 29 Læs Strøelse til Lenets Stalde for 18 Daler.

Broder og Søster.

En Dag i Begyndelsen af Juli 1632 var en Del Personer forsamlet i Søren Christensens Hus i København. Til Stede var foruden Søren Christensen en Mand ved Navn Rasmus Rasmussen. Det var disse to, der havde foranlediget Sammenkomsten. De repræsenterede Mette Lauridsdatter, ogsaa kaldet Mette Islænders, fordi hun havde været gift med nu forlængst salige Rasmus Islænder. Mettes Laugsværge, Niels Christensen Islænder, var der ogsaa. Saa var der to Mænd til, den ene en omtrent 60-aarig Mand. Han hed Hans Lauridsen og var Mette Islænders Broder. Den sidste af de tilstedeværende var velagtede og vellærde Hr. Hans Pedersen, Sognepræst i Kongens Lyngby, som da var en Mand paa omkring 40 Aar.

Sognepræsten var uden Tvivl kommet paa Foranledning af Hans Lauridsen, men han havde desuden en særlig og behagelig Anledning. Søren Christensen, som efter alt at dømme var Prokurator, overrakte ham nemlig en Sum Penge, et forfaldent Pant, som Præsten havde haft i en Ejendom. Den Lyngby Sognepræst har altsaa været en velstillet Mand.

Da den Sag var afgjort, skred man til Sammenkomstens egentlige Hensigt, der ikke var lystelig. Det var en Familiesag, som var paa Tale. Hovedpersonerne i den var Hans Lauridsen, som jo var til Stede, og hans Søster, Mette Islænders.

Den foreliggende Sag havde for øvrigt verseret for Sokkelund Herredsting omtrent siden Jul. Den drejede sig om Penge, der i dette Tilfælde var ved at skille en Broder og en Søster, Hans Lauridsen og Mette Islænders, som ellers var kommet godt ud af det med hinanden, navnlig i salig Rasmus Islænders Tid.

Men et nyt Slægtled gjorde sig gældende. Mette Islænder havde en Søn og to Døtre, og en af disse var for faa Aar siden blevet gift med en Bjørn Bendsen. Denne Mand var baade ilter og pengekær, og hvad hans Svigermoder Mette og Onkel Hans Lauridsen havde afgjort, anerkendte han ikke. Han og de andre to Børns Formyndere stævnedes baade Mette og Hans Lauridsen til Sokkelund Herredsting. Bjørn Bendsen maa vel have fundet, at hans Svigermoder ikke var slet saa velhavende, som han havde troet, og han bebrejdede hende heftigt, at hun ikke havde været inde i Pengesagerne men ladet Hans Lauridsen raade. Der var to Ting, Bjørn Bendsen gerne vilde vide Besked om.

For det første: Arven efter Hans Lauridsens og Mettes Fader, Laurids Knudsen, som var død for mere end 30 Aar siden, — og for det andet:

Boet efter Mettes Mand, Raadmand i København, Skibsreder og Købmand paa Island og Nordlandene i Norge, Rasmus Nielsen Islænder, der havde hvilet i sin Grav i Vor Frue Kirke i 21 Aar.

Der var nu den fatale „Handskrift“, Mette havde udstedt. I denne havde hun bemyndiget Niels Christensen Islænder, hendes Laugsværge, til at udlægge godt Jordegods til Hans Lauridsen for 400 Rdl., som hendes Husbond skulde skylde ham. Ved den Lejlighed fik Hans Lauridsen en god Ejendom i København. I det Forhold havde Mette fuldt ud stolet paa Broderen. Ellers havde hun god Forstand paa Pengesager.

Men Bjørn Bendsen mente sig klogere end Svigermoderen, og han paavirkede hende saa længe, at hun hverken vidste ud eller ind. Maaske havde salig Rasmus slet ikke skyldt Hans Lauridsen de Penge, eller maaske var de betalt. Mistanke bed sig fast.

Ingen af de tilstedeværende kunde lade være at tænke paa adskiligt, der var sket i Retsmøderne paa Tinget. — Der var først Mette, som ingen Ting vidste og aleneste bad Broderen give hende Oplysning om, hvordan Sagerne forholdt sig. — Der var denne Broder, Hans Lauridsen, ikke til at slaa et Ord af, naar det ikke passede ham, gaende halvvejs

uden om Spørgsmaalene og selv forlangende Beviser paa Modpartens slet dulgte Paastande om, at han havde beriget sig paa Søsterens Bekostning. — Og der var Bjørn Bendsen, lutter Fyr og Flamme, spørgende og spørgende Hans Lauridsen, formelt paa Svigermoderens Vegne men realiter paa egne. Han spørger f. Eks: Hvordan er Gælden opkommen? Og Hans Lauridsen svarer: Rs. Islænder kom til at skylde mig Pengene. — Hvornaar, ved hvilken Lejlighed? — 2 eller 3 Aar før han døde, jeg husker ikke rigtigt. — Fik Onkel Hans Lauridsen ikke Arv efter sin Fader? — Jo, der var nogle Klæder. — Ikke andet, fik du ikke en Hoppe? — Det husker jeg virkelig ikke, det kan du jo prøve paa at bevise.

Hans Lauridsen vidste paa en Prik, hvad han vilde, og Herredsfoged Jens Bruun hørte paa ham med Respekt og fulgte oftest hans Anmodninger.

Hans Lauridsen indleverede flere skriftlige Indlæg, men de var vel nok skrevne af hans Sagfører, Henrik Nielsen. Han underskrev med Bomærke, saa det er et Spørgsmaal, hvor meget han kunde læse og skrive. Han førte imidlertid et Par Regnskaber, og han syntes at have kunnet læse de Stævninger, han fik, — saa meget af Indholdet som passede ham. Han rettede ikke sine Pile saa meget mod Søsteren som mod dem, han kalder „hendes onde Samvittigheds Tilskyndere“, og han taler spydigt om „disses praktiske Paafund“. Han advarer, ja han bønfalder Mette om ikke at aflægge nogen Ed i Sagen, hun kunde forspilde sin evige Salighed.

Hans Lauridsens
Segl med hans
Bomærke.

Ja sandelig, Mette var trængt fra begge Sider. Det var derfor hun havde bedt sine to Tillidsmænd søge Oplysning uden om Retten.

Da man havde talt en Tid frem og tilbage, spurgte Hans Lauridsen, om han kunde faa Aarsagen til Sammenkomsten bestemt at vide. — Jo, det var hans Søster, Mette Islænder, der var led og ked af al denne Strid. Hun vilde nu gerne bede sin Broder give sig nøjagtige Oplysninger om alle Arve- og Gældsforhold, saa hendes Børn og Svigersønnen kunde faa klar Besked.

Hans Lauridsen sagde, at det var saa længe siden alt sammen. Man maatte holde sig til de Dokumenter, der forelaa. Mon hans Søster ikke i sin salig Mands Regnskabsbog kunde finde de fornødne Oplysninger om Rs. Islænders Gæld? Og hvad Arven efter hendes og hans Fader angik, da havde hendes salig Mand selv anerkendt, hvad der dengang var sket, ved at give ham, Hans Lauridsen, Fuldmagt til over for deres Stedmoder at kvittere og give Afkald paa yderligere Arv. Men hvem husker saa nøje over 30 Aar tilbage i Tiden.

Man kunde egentlig ikke naa videre, men da Søren Christensen og Rasmus Rasmussen nu engang havde paataget sig at skaffe et Svar fra Hans Lauridsen, gik de ud i Forstuen og formulerede følg. Spørgsmaal:

„Eftersom Mette sal. Rs. Islænders efter hans Død gav Hans Lauridsen en Handskrift paa de Penge, hendes salig Husbond skulde være ham skyldig, og hun nu havde indfriet Handskriften og betalt med Jordegods, da var hun af ham begærende, at han vilde give hende Undervisning i, hvordan og hvoraf Gælden var runden, og hvad hendes Husbond havde bekommet“.

Hans Lauridsen svarede ikke, hvad saa Grunden var. Det er muligt, han ikke saa lige huskede, hvad der var sket for de mange Aar siden, der har maaske været mange Forretninger mellem ham og Rs. Islænder, i hvert Fald sagde Hans Lauridsen blot, at Søren Christensen skulde faa et Svar, inden han denne Gang tog fra Byen.

Denne Bemærkning siger os, at Hans Lauridsen af og til opholdt sig i København, men at han ikke havde hjemme der. Dér boede imidlertid en Del af hans Familie og Omgangskreds, og dér havde han Ejendomme, bl. a. et Bryggeri.

Det trak ud med det lovede Svar, hvorfor Søren Christensen sendte Bud til Niels Islænders Hus, hvor Hans Lauridsen opholdt sig, men Budet gik bort med uforrettet Sag. Hans Lauridsen valgte øjensynlig selv sin Tid og sendte kort efter ved eget Bud den Besked, at naar hans Søster Mette skriftligt vilde fremsætte, hvad hun havde at tiltale ham for, vilde han tilbørlig svare og erklære sig paa sit Værneting, „som er Sokkelund Herredsting“, hvorpaa han lod spænde for og kørte ud ad Nørreport ad Vangedevejen, der gik direkte gennem Lyngby og var Landevejen fra København.

Hjemad til Virum.

Hans Lauridsen passerede Vangede Marker. Han kendte godt Eggen her. Af og til havde han haft sine Heste paa Græsning paa Fælled. Det havde han naturligvis maattet betale for, men hellere det end Sulteføde til Dyrene. Den Kost var ikke ukendt i Virum som ogsaa andre Steder.

For 4 Aar siden havde han 5 Heste græssende her. En af dem var kommet galt af Sted. De var fra Fælled sluppet ind i Vangen, og Jørgen Olsen fra Vangede, der kom ridende til København, havde forsøgt at jage dem ud igen. Det havde nogle Gærdesættere og Hyrden i Vangede set.

Jørgen Olsen fortalte senere paa Dagen en underlig Historie til Adrian Smed og Anders Skolemester i Lyngby, at da han red til København, gik Hestene i Vangen og fejlede intet, men da han kom tilbage, gik de paa Fælled, og det ene Øg slæbte Tarmene efter sig. — De gik alle tre ud og saa, hvor Dyrene var gaaet igennem, og der sad Blod paa en Staver, der hældede ind i Vangen.

Hans Lauridsen havde rejst Tiltale mod Jørgen Olsen for Hoppen,

som han formentlig havde jaget paa Gærdet, og Jørgen Olsen, der havde villet det rigtige og øjensynlig ikke havde turdet holde fast ved det Alibi, han havde forsøgt at skaffe sig ved sin Samtale med Adrian Smed og Anders Skolemester, turde ikke aflægge Ed. Loven blev derefter formeldt saalunde: Hvo som genner Mands Kvæg, saa de løber paa og derover fanger Skade, skal tildømmes, hvad Skade udi saa Maade er lidt og bekommen.

Hans Lauridsen fik altsaa Erstatning.

Ligesom det var knapt med Græsningen i Virum, var det sløjt med Hø. Han havde maattet skaffe sig Forsyning andre Steder fra. Der laa den Vangede Eng, som han havde haft Højbjergning paa i nogle Aar. Den var indhegnet med 2 Diger. Hans Karl, Laurids Sørensen, havde for et Par Aar siden lavet en slem Streg der. Dengang var han kun fæstet som Dreng. Der sad et kvikt Hoved paa Knægten, men lidt for ivrig kunde han blive i Tjenesten. Han havde med sin Le nær skaaret højre Haands Tommelfinger af Anne Per Lauridsens fra Buddinge. Hun kom kørende ganske ugenert over Engen, medens Karlene slog Hø. Laurids Sørensen raabte da til hende: „Du maa inte køre her, kør om igen!“ Og da hun kørte videre, tog Drengen Hovedtøjet af den fjerner Hest. Hun sprang af Vognen og slog ham i Hovedet med en Kæp. Han brugte Leen for at afbøde det næste Slag, og hun jog Haanden i den.

Hans Lauridsen havde maattet række Knud Ridefoged Haand paa at ville betale 7 Mark paa Drengens Vegne for Badskær, Kost og Tæring, Smerte og Svie.

1627 havde han fæstet en Engpart i Maglemosen ved Vedbæk. Men Jord krævede Opmærksomhed. Hegnene havde ikke været i den bedste Orden, og de Trørød Mænds Kreaturer havde allerede været igennem og anrettet Fortræd. Han havde maattet tage Forholdsregler der, og vel havde han faaet Erstatning og Hegnene var sat i Stand, men man kunde dog anvende Tiden bedre til andre Ting.

Hans Lauridsen passerede Lyngby Kirke og Møllen, hvor Peder Sørensen var Møller. Ham kendte han særdeles godt. Hans Lauridsen, der havde mange Jern i Ilden, havde ogsaa fæstet Halvdelen af Udbyttet fra Møllens Aalekiste. Forbi Kongeporten, der spærrede for almindelig Færdsel ad Kongens Vej, som i det store og hele er den nuværende Landevej fra Hotel Lyngby til Frederiksborg, kørte han ud ad Vejen langs Lyngby Sø, fik Halvgaarden Mølletorp paa højre Haand, aabnede Ledet, hvor Virum Marker begyndte ved det nuværende Lottenborg, lukkede det omhyggeligt igen — han var ingen Ven af aabne Led — og kørte ad Vejen til Virum.

Denne Vej gik over den nuværende Kirkegaard og Forsøgsmarkerne. Paa det sidste Stykke til Virum, Vest for Banen, viser endnu Kirkestien dens Spor.

Vi følger ham ad Vejen, der gaar mellem to af Virums Vange. Til

højre mod Brede ligger Mellemvangen, til venstre breder Høfdevangen sig mod Lyngby og Hjortholm Søer. Langs Vejen er der Hegn af Sten og Ris, og paa Vangene ser man Agrene, de fleste gaaende Nord-Syd, nogle dog ogsaa Øst-Vest, alt eftersom Vandet mest praktisk kan afledes gennem Agerfurerne, der adskiller dem. Nord for Byen skimtes Geels Vang, Virums tredie Vang, med Geels Skov i Baggrunden. Skoven strækker sig betydeligt nærmere Virum end i vore Dage, omslutter Kalvelev Mose og Geels Lyng, hvor den saakaldte sorte Mose nu er, og hvor Kreaturerne græsser, naar andet glipper, saa Terrænet mellem Veel (Veje) Sø og Moserne er gennemkrydset af Kreaturhegn.

Hans Lauridsen saa ud over Markerne. Store og smaa Sten laa spredt rundt om. Han kom forbi Aasen i Mellemvangen, der bar Navnet Stensletten, et ondt Navn, skønt Jorden i sig selv var meget ordentlig der. Bag den laa Tornagreene. Ovre i Geels Vang hinsides Kongens Vej, hvor Postvognen kørte, laa Musepinens Agre, — dér ligger nu Bredelille — og nærmere, hvor Rønnerødgaard er, Sellekærs Agre. Disse Agre, der ved Udskiftnings-tiden 150 Aar senere kun gav 4 à 5 Fold som Maksimum, og vel ikke gav mere den Gang, da Jorden var endnu mindre kultiveret, var trods alt Livskilden, en karrig og brydsom, for Mennesker og Dyr.

Hans Lauridsens Blik gled over disse af Kær, Stene, Torne og Mus opfyldte Arealer. Bag dem mod Øst laa Brede og Fuglevad Møller, til Dels gemt under Bakkerne. De tilhørte i Arvefæste Johan Bødker von Dellen, Raadmand i København. Han havde faaet Lov til ved Siden af Melmøllerne at oprette en Krudtmølle i Brede.

Naboen mod Vest var Hjortholm Mølle. I Hans Lauridsens Tid havde denne Mølle stedse været tildelt Mænd, der havde gjort sig for-tjent i Kongens Tjeneste, først Frederik II's Staldmester, Antonius Gasmar, og da han døde 1608, gik den over til Slotsfoged paa Københavns Slot, Hans Merkel von Schmalkalden, der ligesom Forgængereren fik Møl-len fri for Afgifter, altsaa som et Aktiv, han kunde faa Landgilden af uden selv at bo der. Det var en meget almindelig Maade at give Løn eller Tillæg til Løn paa fra Kongens Side. Men Hans Merkel havde ikke taget sig det saa let. Han havde langt ud over sine Forpligtelser med Hensyn til Vedligeholdelse sat Møllen i fin Stand og bygget og udvidet, saa han kunde opholde sig der, naar han ikke var paa Slottet, hvor han ganske vist havde hjemme. End ikke Kong Kristian IV forsmaaede Møl-len, men var af og til Slotsfogedens Gæst Natten over.

Hans Lauridsen kunde ikke endnu bedømme den kommende Høst. Rugen var nogenlunde høj, men Vaarsæden var ganske lav, som sædvanlig saaet sent. Jorden blev aldrig tjenlig tidlig paa Aaret, den util-strækkelige Dræning gennem Agerrenderne virkede saa forfærdelig lang-somt. Blot nu Aaret vilde føje sig og Bomændene gøre deres Arbejde godt, ikke alene her men i hele Sognet. De arbejdede paa en Maade for ham alle sammen. Det var en ganske god Forretning, han havde gjort,

da han i sine yngre Dage havde fæstet hele Sognets Kirketiende. Tien- den var en Skat, der vejede tungt. Det var saadan, at der fra gammel katolsk Tid skulde betales $\frac{1}{10}$ af Markernes Afgrøde til Gejstligheden. Den ene Trediedel skulde tilfalde Kirken, en Trediedel Præsten og den sidste Trediedel skulde Biskoppen oprindeligt have, men ved Reformationen var denne Del overgaaet til Kongen og kaldtes nu Kongetienden. Den maatte Bønderne køre til Ibstrup Ladegaard sammen med deres Land- gilde, Præstetienden til Kirkeladen i Lyngby, og Kirketienden til Hans Lauridsen fra hele Sognet, fra Lyngby, Virum, Stokkerup og det lille Lundtofte. Til Gengæld skulde Hans Lauridsen svare Kirken en aarlig Ydelse af 20 Td. Rug, 20 Td. Byg — samt levere 20 Læs Halm til Nyby Ladegaard, der laa, hvor nu Landsarkivet ligger. Dette Fæste af

Den gamle Vej, hvor Hans Lauridsens Gaard laa.
Lige for Vejen boede Saxe Jensen.

Kirketienden havde han indgaaet ved Juletid 1607, og det gav en pæn Fortjeneste i de gode Aaringer. Men det gav ogsaa meget Arbejde og mange Fortrædeligheder. Bønderne holdt nok af at spare nogle Neg, der maatte stadig passes paa og ikke gives efter. Naa, Konge- og Præ- stetienden leveredes samtidig, og da alle 3 Parter var lige store, havde han en god Hjælp i Ridefoged Knud Jørgensens Folk. Knud Jørgensen selv var en Smule for gammel. I hvert Fald havde han maattet nedlægge sit Raadmandsskab i København, og han trængte til en Afløser, der var mindre lemfældig med Restancer. Saa havde der været Uenighed med Hjortholms Mølleforpagter. Hans von Schmalkald havde jo Møllen fri for Afgifter, men Hans Lauridsen mente, at dette kun kunde gælde Af- gifter til Kongen, og hidtil var det da lykkedes ham at faa sit Tiende- korn ogsaa derfra, men det var lidt besværligt, hvis der skulde komme en ny Mølleforpagter. Der maatte nok før eller siden træffes en retslig Afgørelse i denne Sag.

Han er nu naaet til det Sted, hvor Vejen danner en skarp Vinkel.

Dette sidste Stykke Vej, den nuværende Kaplevej, eksisterer endnu. Trods Paafyld fornemmer Øjet det gamle hulslidte Spor, og den opmærksomme Beskuer føler Fortiden i hele den lille Idyl.

Han passerer Ledene ud til Høfde- og Mellemvang. Det sidste er i en daarlig Forfatning. Det er for kort og hænger og slæber. Han foresætter sig at tale med Oluf Lauridsen, der nok er den mest forstaaende af de fem Bomænd, der skal holde det Led.

Hans Lauridsen svinger til højre ind i den første Gaard, han kommer til. Den laa ved Kaplevej, hvor Zibrandsens Gaard nu ligger. Der bor han.

Sognets største Gaard.

Vi er i Byens og Sognets største Gaard. Den laa over for Gadekæret, nu Virumvej 83-85. Gaardens Beliggenhed skal jeg prøve at føre et Bevis for, da den kan danne et fast Punkt paa Tilbageførelsen af de andre Gaarde.

Naar man tager Hensyn til Fællesskabets strenge Regler og den store Nidkærlighed, hvormed man i Byen vaagede over, at ingen Jord gik over til Gaardene som Kaalhave, Frugthave eller Tofte uden den Plet, der fra Arilds Tid har hørt til Gaardene i nævnte Egenskaber, kan man nogenlunde gaa ud fra, at Gaardens Plads som Regel var det givne og uforanderlige. Paa Udskiftningskortet 1771 staar angivet 2 sammenbyggede Gaarde paa den omtalte Plads. De kan se ud til at ligne en stor Gaard, der er blevet delt. Saadan gik det netop senere i Tiden med Hans Lauridsens Fæstegaard. Af Afløsningsforretningen til Arvefæste 1766 ses det, at denne Gaards gamle Matr. Nr.*) fra 1688 er 14 og 15. Hans Lauridsens Efterfølger levede, til denne Matrikel blev udarbejdet, og de to nævnte Numre var hans, de var altsaa ogsaa Hans Lauridsens, de eksisterede blot ikke paa hans Tid. Der kan naturligvis rejses den Indvending, at Gaarden alligevel paa et eller andet Tidspunkt kan være flyttet. Men der er et Sandsynlighedsbevis af ret mærkelig Art. 1634 brændte Hans Lauridsens Gaard, antændt af Gnister, der af en Nordvestvind førtes til den fra en anden brændende Gaard, som tilhørte Saxe Jensen. Jeg har to vidt forskellige Steder fundet Virum Gaardes Ejere opført i utvivlsom rigtig Rækkefølge før 1650. Følger man efter disse Rækken af Gaardpladser begyndende med Kollelevgaard, der er den vestligste, ligger Saxe Jensens Gaard sandsynligvis sidst ved Gadekæret. Man ser let, at Branden derved bliver forklarlig, selv om Gnisterne ganske vist skulde passere tværs over Vejen. Fra Saxe Jensens Nabos Gaard mod Vest ser den formodede Brandstifter ned mod Saxes Gaard. Det passer med Terrænet her og næppe andre Steder i Virum. Gaar man ud fra, at dette er rigtigt, er dermed 3 Gaarde paa det nærmeste stedfæstet.

*) Om Matr. Numrene fra 1688 se Side 131. Hvor Gaardene er anført med Numre fra 1 til 15, er det disse Matr. Numre, der er brugt.

Der var dengang 16 Gaarde i Virum. Af disse betalte de 12 i Landgilde:

$\frac{1}{2}$ Pund Rug*), $\frac{1}{2}$ Pund Byg*), 1 Lam, 1 Gaas, 4 Høns og $\frac{1}{2}$ eller 1 Lødemark (lødig Mark).

De kaldtes i daglig Tale Halvgaarde. Der var dog megen Usikkerhed i Gaardbetegnelsen.

2 Gaarde betalte det dobbelte. En endnu større Gaard, der antagelig laa bag Gadekæret, og som 1612 beboedes af Henrik Fisker, senere af Jens Mogensen og nu 1632 af Jens Pedersen Stryger, betalte dobbelt saa meget som de nævnte Helgaarde, og endelig var der Hans Lauridsens Gaard, hvis Landgilde opgøres saaledes:

2 Pund Rug, 2 Pund Byg, 1 Lam, 1 Gaas og 4 Høns.

Endvidere: Af en Jord paa Marken:

$\frac{1}{2}$ Pund Rug, $\frac{1}{2}$ Pund Byg, 1 Lam, 1 Gaas og 4 Høns.

Endvidere: Af en Have, naar den er i Vang: 1 Pund Mel.

Desuden havde han en af de nævnte Halvgaarde og en lille Gaard i Vedbæk, og hans samlede Gaardbrug har været op imod $\frac{1}{8}$ af Virums samlede Areal.

Ser man paa Hans Lauridsens Fæstejord, omfatter den bl. a. en af Halvgaardene. Der var ingen Bygning til den Jord, Landgilden var et rent Avlsspørgsmaal. Hans Lauridsen havde kun een Gaards Bygninger, der til Gengæld har været store.

Den omtalte (samlede) „Jord paa Marken“ var inddelt i Agre, der alle hørte ham til. En saadan Ordning var ikke det almindelige, men heller ikke usædvanlig. Antallet af Agre svarede ingenlunde altid til Gaardenes Antal. Gaardene var vel ikke lige store, men Forskellen i Størrelse berettiger ikke til den store Forskel, der var i Aasenes Agerantal, hvori man — og ofte med Rette — tænker sig, at hver Gaard havde Part. Men i den Aas, der hed Isevretterne, var der kun 3 Agre, og i Holme Aasen, hvor nu Holmegaard ligger, var der efter Markbogen 1682 ikke mindre end 42 Agre. Sidstnævnte Sted havde en Mand adskillige Agre liggende samlet, saa Agerinddelingen for hans Vedkommende nærmest var et Dræningsspørgsmaal.

Hans Lauridsen havde nok at tage Vare paa. Mange Folk kom og gik i hans Gaard. Han var Virums umiddelbare Øvrighed. Han havde Haandjern og Ret til at sætte Folk fast, naar han fandt det forsvarligt. Denne Ret hang egentlig sammen med hans Virksomhed som Skovfoged, som i sig selv gav Anledning nok til Ufred. Han skulde passe paa Brændetyve og Krybskytter.

Der laa nu Virum Skov paa Overdrevet. Den lod Bønderne deres Svin gaa paa Olden i. Der var mange Oldentræer, baade Bøge og Ege. De fældede ogsaa i den til Gavntømmer og Gærder og brugte Vindfælder og Stubbe til Brændsel, men det kunde aldrig tillades dem at

*) 1 Pund Rug = 20 Skp. = 3 Td. 2 Skp., idet 1 Td. regnedes til 6 Skp.

1 „ Byg = 24 „ = 4 „ 0 „

1 „ Havre = 40 „ = 6 „ 4 „

fælde løs efter Forgodtbefindende. Desuden benyttede de den nærmeste Del af Geels Skov. — Det havde sine Besværligheder at være Skovfoged. Han solgte Brænde og aflagde Regnskab til Lenet for de Skove, han havde Tilsyn med. Naa, det var ikke saa stort et Distrikt som Oluf Jørgensens eller Jens Aagesens, i hvert Fald solgte de mere Brænde end Hans Lauridsen. Men baade Virum Skov og Geels Skove laa saa dejligt nær ved Virum. Det kunde nok vække ham til Eftertanke, at han kunde sælge Brænde til Folk fra Utterslev, Brønshøj, Husum, Mølleren i Fuglevad og mange andre Steder — og at Folk i Lyngby købte Brænde hos Oluf Jørgensen, men hans Bysbørn i Virum havde altid Brænde nok. Det svandt vitterligt meget i Geels og Virum Skove. Det var næppe uden Grund, at Kongen havde forbudt Bønder mod Konfiskation og Straf at sælge Brænde i København. Undertiden fik Bønderne et Par Læs Brænde mod at gøre Arbejde paa Kongens Vej eller Ibstrup, hvis de vel at mærke gjorde mere, end Hoveriet forpligtede dem til.

Naar et Træ var behørigt fældet, blev der slaaet Krone (Stempel) i Støddet. Det gjaldt om at skaane de gode Oldentræer. Naar en Skov skulde takseres, vurderes den til saa og saa mange Olden. Der var megen Forskel paa de forskellige Aar. 1627 havde været et daarligt Oldenaar. Mads Sørensen fra Utterslev, der sammen med 8 Mænd var udvalgt af Øvrigheden til at vurdere Oldenen, erklærede, at der var ingen Olden i Hareskoven, hverken til Kongen eller Bonden, ej heller i Virum Skov. I Stenhuggerens Vang, der er identisk med Sorgenfri Skov, var Olden til 40 Svin, og i Bove Skov (Lyngby Skov (?) i Dyrehaven) ligeledes til 40 Svin.

Virum Skov var dog ikke at foragte i de gode Aaringer. 1634 blev et godt Oldenaar. Lyngby Skov havde da Olden til 200 Svin, men Virum Skov til 300.

Slog Oldenen fejl, var man ilde stillet. Det kostede ganske vist 1 Rdl. pr. 10 Svins Olden eller 1 Svin for hver 8—10 Stykker; men hvor skulde man ellers faa Føden til dem.

Som Løn for sin Skovfogedvirksomhed var Hans Lauridsen i Landgilde afkortet 1 Lam, 1 Gaas, 4 Høns og 1 Lødemark.

Med Hr. Hans, Sognepræsten i Lyngby, havde han en Del at gøre. Ved Fæstet af Kirketienden var han blevet Kirkeværge og maatte hvert Aar aflægge Regnskab til Lensmanden over Kirkens Midler. Han skulde sørge for, at Kirken blev vel holdt, og Pengene var ikke rigelige. Der gik mange til hvert Aar. Det kunde endda hænde, at Kongebud forringede en sparsom Beholdning. Han huskede, hvordan han i 1620 som andre Kirkeværger havde faaet Ordre til at udlevere en Fjerdepart af Kirkens Beholdning og Formue til Bygningen af en Kirke helt ovre i Halmstad. Heldigvis var Beholdningen netop det Aar lille, kun 46 Daler kurant. Den kunde let have været op mod et Par Hundrede Daler, som flere andre Kirkers i Omegnen.

Ved Siden af alle sine Hverv havde Hans Lauridsen naturligvis

Gaarden at tilse. Der var efter den Tids Forhold mange Øxne, Køer og Ungkreaturer, vel ialt mellem 20 og 30. Da det brøstfældige Led til Mellemvangen en Dag gav efter, var det tilfældigvis hans egne Kreaturer, der gik ind i Vangen og aad af hans egen Vintersæd. Det var meget tidligt paa Foraaret, og i en Haandevending nedtrampede og aad Kreaturerne saa meget Korn, at Skaden opgjordes til $1\frac{1}{2}$ Pund eller c. 5 Tdr. Han harmedes over slig Uorden og naturligvis over det ødelagte Korn, og Ole Lauridsen, Rs. Nielsen og de 3 andre, der stod til Ansvar for Ledet, maatte betale fuldt ud. Naar han selv passede sit, forlangte han uden større Skaansel, at andre skulde gøre det samme for deres Vedkommende.

Paapasselighed i Vang, i Eng og i Gaard var nødvendig. Der gik mange Betlere rundt. Hvad kunde de ikke finde paa? Skete der noget, kunde man ikke gaa let hen over det, det vilde opmuntre til yderligere Skarnsstreger.

Han mindedes et Tilfælde fra samme Aar, hvor hans Hoppe saa ynkeligt omkom. Der havde været en Tyv i hans Gaard, og et stort Stykke Lærred var stjaalet. Hans Hustru havde som han selv nøje Rede paa Sagerne. Der var 62 Alen i Stykket.

Hans Lauridsen lod ikke Græsset gro over slig grov Forbrydelse mod Ejendomsretten. Han satte en Eftersøgelse i Gang og fik at vide, at Lauridses Datter i Djurhuset (maaske Syd for Bove Skov i Nærheden af Ordrup) havde købt 3 Alen Lærred af en omvandrende Person, der havde en hel Rulle. Sporet blev fulgt og Tyven paagrebet. Det var en Mand fra Lyng Herred ved Navn Mogens Mortensen. Hans Lauridsen lagde Jern og Fængsel paa ham og lod ham saa snart det kunde ske fremstille paa Tinget med Tyvekosterne. Den strenge Retfærdighed repræsenteredes af Herredsfoged Jens Olufsen fra Utterslev og de forsamlede Tingmænd og Tilhørere.

Der skete følgende:

Lærredet blev fremlagt til Vurdering. Det var maaske for en Ordens Skyld, maaske ogsaa af Hensyn til Kr. IV's Forordning om, at Tyve, der var dømt til Døden for et ringe Tyveri, skulde sendes til København, hvor Kongen vilde træffe Bestemmelse om Galgen eller om Arbejde i Jern paa Bremerholm eller Frederiksborg.

4 Vurderingsmænd udnævntes. Det var Mads Sørensen i Utterslev, Niels Ibsen i Skovshoved, Jens Stor i Over Yder (Hvidovre) og Søren Jensen i Gladsaxe.

De fremkom og afsagde, at de havde synet og vurderet samme Lærred, som var 55 Alen, til ialt 14 Daler 1 Mark.

Hans Lauridsen spurgte nu Fangen, om hans Kvinde, Louise Andersdatter, havde været i Følge med ham, der han stjal Lærredet, — men det benægtede han. Han havde dog givet hende et Stykke at føre sig i.

Hans Lauridsen sagde videre, at der havde været 62 Alen, nu var

der kun 55. Han spurgte Fangen, om han havde handlet andre Steder end i Djurhuset hos Lauridses Datter.

Det havde Mogens Mortensen ikke.

Og han blev derefter tilspurgt, om han tilforn havde stjaalet. Dertil svarede han, at han aldrig havde stjaalet noget tilforn, „uden hvad han haver gjort udi Krigsbrug“. — Manden havde altsaa været Soldat og forstod sig paa at skyde. Det var ikke godt for ham, afdankede Soldater var altid mistænkelige.

Hans Lauridsen begærede nu Dom over Fangen „efterdi Kosterne findes hos ham og han ogsaa selv bekender at have stjaalet.“

Herredsfogeden udtog da til sig 8 Mænd af Tinget, som var Hans Madsen og Ras Pedersen fra Buddinge, Niels Pedersen i Gentofte, Hans Nielsen og Jørgen Jensen fra Gladsaxe, Hans Christensen i Skovshoved, Søren Jensen, der boede i Lundtofte, og Jørgen Jensen i Oure ved Dammen (Rødovre v. Damhussøen), hvilke 8 Mænd med Herredsfogeden „af Tinge udginge og med fuld beraad Hu igen indkomme og saaledes afsagde:

Efterdi han haver sine Koster hos sig, da tildømmes han at lide for sine Gerninger, som er til Galge og Gren, Høj og Hedenjord — og Bonden sine Koster igen“.

Vi mærker Rytmen og de dobbelte Bogstavrim — Galge og Gren — Høj og Hedenjord (uindviet Jord).

Dommen og det følgende er Lovsprog, der har Aarhundreders Klang.

Nu blev menige Herreds Mænd tilspurgte, om de vilde „bede for hannom“, hvortil de svarede, at det stod ikke til dem men til Øvrigheden, men de vilde hjælpe til, at han maatte staa sin Ret for sine Gerninger.

Her stikker Fortiden Hovedet frem, da man selv maatte eksekvere Straffen. Det var der ikke Tale om nu, dertil havde man Skarpretteren, Mester Hans paa Københavns Slot. Han var til for det samme, han levede af andres Død, hvad enten det gjaldt det ene Herred eller det andet i Lenet, eller det gjaldt Kongens København, hvor man havde den murede Galge uden for Byen. Der var Plads til en hel Portion Tyve og Røvere og Desertører paa een Gang.

Mogens Mortensen blev ført til Blaataarn for at afvente sin Skæbne. Man kunde jo haabe for ham, at Tyveriet maatte betragtes som et „ringe Tyveri“, men Mogens Mortensen var ingen Engel. Han havde begaaet en langt værre Forbrydelse end den at stjæle Hans Lauridsens Lærred. Hans Skydefærdighed bragte ham i endelig Ulykke. Lærredet blev ikke direkte Aarsag i hans Død.

I Regnskaberne findes en Seddel fra Slotsfogeden Hans von Schmal kald, der som nævnt havde Hjortholm Mølle, til Kassemesteren Jesper Stauff. Paa Seddelen staar:

„Betaler Mester Hans Skarpretter her i København for en Fange ved Navn Mogens Mortensen, han haver rettet ved Sokkelund Herredsforsamling efter kgl. Majestæts Befaling formedelst tvende Dyr, han udi Frederiksborg Skove ulovlig haver dræbt — 8 Slettedaler. (5¹/₂ Rdl.).

10. Juli 1628. Hans von Schmalkald“.

Mogens Mortensen blev altsaa hængt i Sokkelund Herredsgalge for en Gerning, vi slet ikke har hørt noget om før. Men Sagen med Lærredet var dog Foranledningen, da han blev hængt der, hvor Dommen var fældet.

Krybskytteriet tog til Tider Overhaand. Af og til skrides der generelt ind imod det, som da Lensmand paa Københavns Slot, Mogens Sehested, 14. Februar 1630 faar Befaling til straks at afkræve Kronens Bønder og de udskrevne Soldater deres Bøsser og ophænge dem paa bestemte Steder, til de skal bruges, for at de ikke skal skyde i Kongens Vildtbane. Ingen maa have Bøsser i deres Huse.

Hans Lauridsen var uden Tvivl Sognets betydeligste Mand. Ja, der var naturligvis Præsten, Hr. Hans Pedersen, og Sognefoged Oluf Jørgensen i den store Fogedgaard i Lyngby. Han var ogsaa en anset Mand, selv om han har manglet noget af det selvsikre Tilsnit, Hans Lauridsen havde. Man kunde godt have lidt Morskab med Oluf Jørgensen bag hans Ryg og f. Eks. kalde ham Langben, og han kunde deltage i Bøndernes Forlystelser. De to Mænd var Venner, og Venskabet fæstnedes ved et Giftermaal mellem Hans Lauridsen og Oluf Jørgensens Datter, Maren Olufsdatter, skønt Fader og Svigersøn var omtrent lige gamle. H. L. havde været gift i hvert Fald en Gang før, for i Foraaret 1621 døde hans Hustru, Margrethe Henriksdatter, og efterlod ham to Døtre, Kirstine og Anne.

Efter det Bekendtskab, vi har gjort med Hans Lauridsen, vil det ikke forundre os, at han ikke omgikkes sine Bysbørn synderligt. Han deltog ikke i deres Gilder, men han har vel nok trods alt været en omgængelig Mand, der stod Fadder og var Forlover som andre i Byen. Det kan ikke ses, for Kirkebogen begynder først efter hans Død. Han kunde ogsaa give Folk en Haandsrækning, naar han mente, det var paa sin Plads, men han forlangte Orden i Regnskabet og prompte Opfylden af givne Løfter. Han taalte ikke at blive gaaet for nær. Aldrig hører man nogen tale om Hans Lauridsen paa nedsættende eller lystig Maade. Han var Byens Ener og omgikkes de andre Byers Førstemænd, f. Eks. Oluf Jørgensen og Skovfoged Jens Aavesen i Bagsværd, der var Formynder for en af hans Døtre. Det var usikre og besværlige Tider. Ret var Ret for Hans Lauridsen, Begrebet Naade var ikke saa kendt den Gang. Og nok var han en velstillet Mand, men det havde han næppe altid været. Vi hørte om Arven efter Faderen. Der var ingen.

Det er da muligt, at han ved sit første Giftermaal har faaet Penge, og at han har giftet sig ind i Gaarden. I saa Tilfælde har hans første

Kone maaske været temmelig gammel, og det har næppe været den før nævnte Margrethe Henriksdatter. Det var nemlig en ret almindelig Regel, at Gaardfæstere uden Hensyn til Aldersforskel giftede sig med Enken i en Gaard, hvis man da ikke var saa heldig, at hun gav Afkald til Fordel for en Datter. — Men det er ogsaa muligt, at han ved sin Paapasselighed har tjent sig en Del paa sit Fæste. Kornpriserne var under Fr. II og i Begyndelsen af Kr. IV's Regering steget til omkring en halv Snes Kroner pr. Tønde, Kapiteltaksten var 2 à 3 Gange højere end for 100 Aar siden. Det skyldtes, at der var kommet langt mere Sølv i Omløb, saa saadan set var alle Varer steget. Men Landmændene klarede sig ret godt, indtil Prisstigningen havde bredt sig almindeligt, og Kr. IV blev en dyr Konge. Velstanden ser man paa alle de Bygninger, der opførtes i Fr. II's og i Begyndelsen af Kr. IV's Tid, Nedgangen paa de tiltagende Ekstraskatter, de mange Restancer i Landgilde og de mange øde Gaarde. En Gaard var øde, naar den var forfalden og Fæsteren havde forladt den eller var paa Nippet til det.

Hans Lauridsen gør kort Proces.

Hans Lauridsen var ikke helt glad for den Sag med Søsteren Mette. At skulle staa til Regnskab for Bjørn Bendsen passede ham ikke. Der forelaa nu en Tilsigelse, en Stævning, som Bjørn havde sendt med sin egen Karl og en Person til. Han, Hans Lauridsen, skulde møde paa Sokkelund Herredsting 26. Juli. Men nu kunde det ogsaa være nok med alt det. Det var bedre, han gik angrebsvis til Værks. Han havde en Samtale med sin Fuldmægtig, Sagfører Henrik Nielsen. De udfærdigede en Skrivelse, og da den 26. Juli kom, var Hans Lauridsen slet ikke paa Tinget. Men hans Karl, Laurits Sørensen, var der og afleverede Skrivelsen.

Efter et pænt Ønske til Herredsfogeden: „Gode Mand Jens Brun, Gud give Eder gode Dage“, anførte han i Skrivelsen, at han havde faaet præsenteret en Seddel fra sin Søster. Indholdet huskede han ikke rigtigt, da han ingen Kopi kunde faa af den. Desværre var han selv forhindret i at møde, men han bad Retten føre Tiltalen imod ham til Protokols og tilstille ham en Udskrift.

Da der i Virkeligheden ingen bestemt formuleret Tiltale turde rejses, fordi en saadan kunde gaa ud over dem, der rejste den, fik Hans Lauridsen ingen Afskrift.

Næste Tingmøde, 8. August, en Torsdag 14 Dage efter, mødte H. L. heller ikke men sendte Henrik Nielsen, Sagføreren.

Bjørn Bendsen lod forespørge, om Hans Lauridsen havde Breve og Beviser fra afdøde Rs. Islænder paa de 400 Rdl.s Gæld.

Hertil svarede Henrik Nielsen, at al den Slags naturligvis var blevet kasseret eller tilbageleveret, da Mette Islænders udstedte Handskriften.

Hans Lauridsen kunde ikke baade beholde Sedler og Handskrift. Men nu paahviler det Modparten at bevise, at Gældskravet ikke er rigtigt.

Derefter stævner Hans Lauridsen Mette og hendes Laugsværge ved Peder Jørgensen i Gladsaxe og Jens Stor i Oure som Stævningsmænd til at møde paa Tinget med hendes salig Husbonds Regnskabsbog.

Mettes „korte“ Svar er, at det tilfalder ikke Sokkelund Herredsting men Københavns Raad at se Regnskabsbogen. Der er den nu indleveret.

30. August møder Hans Lauridsen selv. Han forlanger Dokumenter af Bjørn Bendsen. Denne er blevet tammere og spørger Hans Lauridsen, om han vil bevilge 2 uvildige Mænd, saa vil han gøre det samme, og disse 4 Mænd skal da afgøre Striden.

Hans Lauridsen svarer, at han jo nu har indgivet sine Dokumenter til Doms, men hvis Dannemænd imidlertid kan forlige, er han dermed tilfreds, dog kan han ingen navngive i Dag. Herredsfogeden beder Bjørn om hans Dokumenter.

Hans Lauridsen fortrød nok imidlertid sit Tilsagn om Dannemænds Forligelse. Det kunde blot føre til Frem- og Tilbagesnak igen. Han valgte simpelthen ingen, saa det blev Retten, der traf Afgørelsen. 11. Oktober falder Dommen:

Da Mette Islænder har givet Hans Lauridsen en Handskrift paa 400 Daler, og da hun selv intet fremlægger, medens der med Hensyn til Arven efter Faderen, Laurids Knudsen, foreligger den tidligere omtalte Fuldmagt fra Rasmus Islænder til Hans Lauridsen, og angaaende de 400 Daler en Udskrift af Københavns Skiftebog fra 1627, hvor de 400 Daler staar opført, ved Retten ikke rettere, end at Hans Lauridsen bør for denne hendes Tiltale fri at være.

Dommen fældes altsaa paa Dokumenter. Det er formodentlig Hans Lauridsen selv, der i sin Tid med Mettes Samtykke har faaet de 400 Daler indført i Skifteprotokollen, saa Sløret løftes for saa vidt ikke ved Kendelsen. Men da den ene Part af Mistanken, der angaar Faderens Bo, øjensynlig smuldrer bort, maa man være fristet til at tro, at den anden Part ogsaa hviler paa svage Fødder. Det er muligt, at Hans Lauridsen ikke har kunnet svare, som før antydet, men det er ogsaa muligt, at han ikke har villet svare paa sligt. Han har stadig opfordret Modparten til at formulere en bestemt Anklage, men det gjorde man ikke.

I Landsbyen.

I Sammenligning med Hans Lauridsen var de andre Bomænd jævne Folk. Vi vil prøve at blande os lidt imellem dem og tage med til det Videbødegilde, de holdt en Søndag i Begyndelsen af Maj 1625.

Bønderne havde her som andre Steder et Gadestævne. Det laa vistnok paa Bakken, hvorom senere. Ved Stævnet boede Husmand Hans Jørgensen i et af Slotsfogedens Huse.

I Nærheden laa en Gaard, som Slotsfogeden samme Efteraar fik til fri Raadighed af Kongen. Der boede en Fæster, Ole Nielsen, som da blot kom til at betale Landgilde til Hans von Schmalkald i Stedet for til Kongen.

Paa Stævnet havde Bønderne en Formand, og der afgjordes Pløjningens Begyndelse, Høsten, Sætning af Gærder for Vangene og alle indbyrdes Spørgsmaal. Til Oldermænden betaltes de Bøder, der faldt efter deres indbyrdes Vedtægter. Disse Bøder kaldtes „Vider“, men dette Ord brugtes ogsaa om selve Vedtægterne, hvad man ser af Ordet „Videbødegilde“. Betalte Skyldneren ikke, blev han pantet af sine Bysbørn. Man havde ogsaa indført at betale Grisegilde for at faa Penge i Kassen.

I det omtalte Aar 1625 var Jens Møenbo Oldermænd. Han boede der, hvor nu Gdj. Paulsens Gaard*) ligger, og til denne Gaard strømmede hin Majdag saa godt som alle Virums hundrede „voksne“ Indbyggere, d. v. s. over 15 Aar.

Vi følger med op ad den uregelmæssige Gade, lukket paa Siderne med Gaardenes Gadelænger, Hegn og enkelte Husmandshuse. Der var omtrent 20 Husmænd i Virum paa den Tid, men de fleste boede i Byens Husmandsende, det nuværende Virumstræde. Ikke fordi det var regnet helt ringe at være Husmand. Gaardmandssønner blev det, indtil de maa-ke fik en ledig Fæstegaard, eller de blev ved at være det. Der var nu som nævnt Hans Jørgensen i Slotsfogedens Hus. Han boede der til sin Død. Han havde nogen Jord og holdt en Karl, men de andre Husmænd havde kun deres Kaalgaarde. Ellers arbejdede de for Bønderne, som de i øvrigt omgikkes som Ligemænd. Hans Lauridsen havde kun 2 faste Karle til sin store Bedrift. Den ene hed Peder Jensen. Han havde en Broder, Niels Jensen, ogsaa kaldet sorte Niels. Denne Broder var gift og var Husmand. Det var to hidsige Fyre. De laa navnlig i Strid med Brødrene Sørensen. Den ene, Rasmus Sørensen, var i Slotsfogedens Tjeneste, den anden, Hans Sørensen, var Karl hos Saxe Jensen, der som nævnt boede skraas over for Hans Lauridsen. Saxe Jensen selv var en ung driftig Mand, der var glad for Selskab og af Uvenner i hele sit Liv vist kun havde een, der kaldte ham slesk.

Bag Gadekæret laa Henrik Fiskers store Gaard, nu beboet af en yngre Mand, Jens Mogensen. Han var en skikkelig Mand, til Tider lidt hidsig, men ingen dygtig Landmand, og han magtede ikke sin Gaard. Hans Kone, Boel (Bodil) Frandsdatter havde en skarp Tunge, der blev hendes Ulykke. Hun havde i øvrigt en talrig Familie i Omegnens Landsbyer.

Et Sted Øst for Gadekæret boede Jens Pedersen med Tilnavnet „Stryger“. Der laa lidt Hidsighed til den Slægt. Hans Hustru — „Kvinde“, som man kaldte Husmoderen — hed Grete, og hans ældste Søn, Peder Jensen, fik snart Tilnavnet Stryger som Faderen. Det var en Familie, som baade havde Venner og Uvenner.

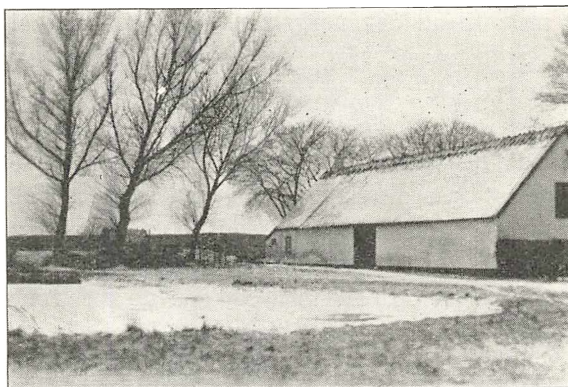
*) En Oversigt over Gaardenes Beliggenhed og Beboere findes Side 131.

Mellem Jens Strygers og Hans Lauridsens Gaarde laa en af de større Gaarde, i Fæste af Jep Svendsén.

Hver Gaard ligger i sin Abild- eller Kaalhave, der er indhegnet paa alle Sider. Til Gaarden hører desuden en Tofte. Paa Kortet fra 1771 ses Toftestykkerne umiddelbart ved Gaardene. Af disse Stykker har hver Gaard sit Par tilliggende Agre, der er solidt indgærdet og stillet til frit Brug for Beboeren, medens selve Vangene er i Fællesdrift.

Umiddelbart Vest for Gadekæret passerer vi Saxe Jensens firlængede Gaard. I den næste Gaard bor Hans Pedersen, og i den tredie, som ligger paa Bakken, bor Saxe Jensens Onkel, den aldrende Tomas Olsen.

Gdj. Axel Andersens gamle Længe er vel den ældste Bygning i Virum, omtrent fra Udskiftningstiden 1771. Her laa Rasmus Nielsens og hans Hustru Bentes Gaard. Det var skikkelige Folk, Manden holdt af at prale lidt, maaske mest naar han ikke var ganske ædru. Det hændte.

Ved Gadekæret, hvor Jens Mogensen boede.

Dernæst Anders Jørgensens Gaard. Han er ikke helt ung, Børnene er til Dels voksne, der er f. Eks. Anne Andersdatter. Manden er en flink og sindig Landmand, der klarer sig godt, men han kan blive svært hid-sig, som den Gang Nabo Jens Møenbo's So blev for nærgaaende. Da greb han en Kæp og trakterede den saa voldsomt, at den døde deraf.

Vi er nu naaet Gaarden, hvor Gildet skal være. Jens Møenbo, Oldermænden, er Forvalter af Videbødekassen. Han er en brav Mand, som ikke alene nyder sine Fællers Tillid inden for Byens Grænser, men af Herredsfogeden faar det Hverv at give Tinget Beretning om Tilstanden i Byen, øde Gaarde m. v. Han er snart godt til Aars og har haft sin Gaard i Fæste fra før Aar 1600 ligesom Hans Lauridsen, Tomas Olsen og den gamle Peder Bendsen. Hans Nabo mod Vest paa Rostgaard Andersens Plads er en besindig og stille ældre Mand, der hedder Laurids (Lars) Hansen.

Dernæst følger de tidligere omtalte Klemmen Olsens, Anders Olsens

og Peder Bendsens Gaarde, den sidste yderst i Byen mod Vest er en af de større.

Gaden er som sagt uregelmæssig, snart bredende sig, snart snævrende ind, snart med brede saakaldte Fortov paa Siderne, bevoksede med Græs og alskens Vækster. Der kan Kreaturerne slaa sig ned og vente paa Hyrdens nærmere Bestemmelse. Denne Gadejord i al dens Planløshed vaages der over, at ingen skulde gaa til at inddrage et Stykke til Kaalhave. Hegn spærrer alle Steder for Siderne, og Led lukker alle Udgange til Vangene og Overdrevet mod Vest.

Alt det har vi lagt Mærke til paa vor Vandring. Der ser mange Gange fattigt og smaat ud. Ofte er et Stykke Lervæg i Længerne erstattet med et Knippe Halm. I Staldene vrinsker, brøler, bræger, grynter, gækker og kagler de samme Dyr, der nu om Stunder findes i Landsbyen. De fleste er for Resten ude i Brakvängen at græsse. Hunde gør ad det, de alle Dage har fundet værdigt til det. Men det er nogle løjerlige Hunde. De hinker, og de har al mulig Grund til det, de Stakler. De mangler et Forben. Man skulde næsten forsværge sligt, men det er jo ikke Jagtherrers Hunde, det er Bondehunde, og den kgl. Forordning om, at Hundes ene Forben skal afhugges, er bestemt nok. I selve den Gaard, Jens Møenbo's, hvor vi nu drejer ind, fandt et Gaardsyn nogle Aar senere en firbenet Hund. Gaardsynet skulde tillige efterse, om der var anlagt og plantet det paabudte Antal Humlekuler, Pile og andre Ymper af hver Mand.

I Jens Møenbo's Stue er der Trængsel. Mændene sidder ved Bordet, Jens Møenbo selv for Bordenden, hans Naboer, Anders Jørgensen og Laurids Hansen med sine to Sønner Anders og Ole, Saxe Jensen med sin Karl Hans Sørensen og dennes Broder Rasmus Sørensen, Jens Mogens fra Gadekæret, Jens Stryger med sin Søn Peder Jensen Stryger, Husmændene Christen Jensen og Hans Jørgensen, de to Brødre Sorte Niels Jensen og Peder, de er der alle sammen, selv gamle Peder Bendsen fra Kollelevgaard. Dog — een mangler som sædvanligt. Hans Lauridsen er der ikke.

De har deres Kvinder med. Jens Mogensens Hustru, Boel Frandsdatter, er særlig højkrøstet. Man sidder som man bedst kan, Folk gaar ud og ind, der er heller ikke Plads til dem alle paa een Gang. Udenfor staar de unge Piger og spøger sammen eller med de unge Mænd, men efterhaanden som Tempoet i Drikkelaget stiger, trækker de sig noget bort.

Der er indkøbt et Par Tønder Øl. Man drøfter Dagens Emne, den gruelige Krig i Tyskland. Hans naadige Majestæt Kong Kristian IV er gaaet med i Krigen mod Papisterne. Det betyder Skatter og Skatter, Skatter til Mikkelsdag og Skatter til Paaske, Pengeskatter, Kornskatter, Baadsmændsskatter, Udstyrsskatter til Soldaterne og maaske endda flere, og det gyser lidt i Hans Aagesen og Hans Sørensen, de to Mænd, Virum stiller som Soldater. Sandt nok, det er Lejetropperne, der først maa

holde for, men man kan aldrig vide. De slog ikke til i den svenske Krig mod Kalmar.

Jens Mogensen og Hans Jørgensen faar oprisket en 4 Aar gammel Historie. „Hvad var det, du kaldte mig, Hans Jørgensen, da jeg var henne ved dit Hus ved Gadestævnet og pantede dig for Grise-gilde?“

„Det ved du jo godt, Jens Mogensen, jeg sagde bare Horsepisker“.

De ler alle højrøstet, for de ved, at det var et meget værre Ord. Men Jens Mogensen havde ladet sig nøje med det Ord, og Tinget havde dømt Hans Jørgensen til at give en Tønde Øl til 6 Mark den Jul. Og saa naturligvis en Undskyldning. Hans Jørgensen havde erklæret, at han kun havde godt at sige om Jens Mogensen i alle Maader.

Og hvad enten Hans Jørgensen var tilfreds eller ikke, han turde ikke yppe Strid igen, for der var den Klausul paa Dommen, at den, der rippede op i Trætten uden lovlig Aarsag, skulde have forfalden til hans kgl. Majestæt et Par Stude og 2 Tdr. Øl til Bymændene. Altsaa drak de paa godt Venskab — hvem ved for hvilken Gang.

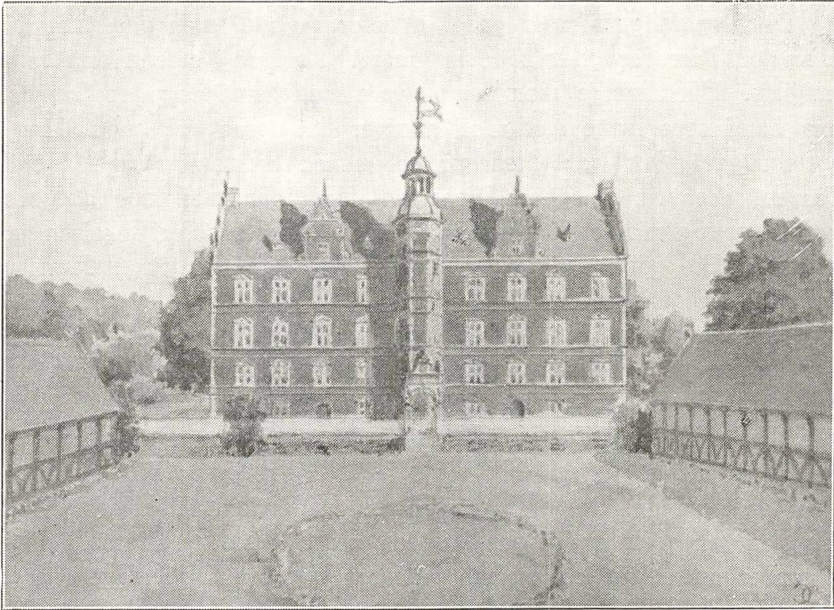
Man talte om Byens Forhold. Det havde holdt haardt at faa Kreaturerne levende over Vinteren. Havde Byen dog blot lidt mere Engbund til Hø, men det var en sjælden Vare. Dyrene havde maattet nøjes med gammel Halm, til Foraaret havde kaldt de første Spirer frem. Naar Landgilden og Skatter skulde betales, var der ikke en Kærne til overs til Dyrene af nogen Slags Korn. Men nu kunde de vel klare sig en Tid, med det Vorherre lod gro frem i Geels Vang, der skulde ligge brak i Aar. Den kunde vente med Pløjning til hen i Juni, ja længere, om det skulde være. Naar den var pløjet hen paa Sommeren, var der Overdrevet til Sommergræsningen, og saa var der jo Geels Lyng. Nu gjaldt det om at faa den endnu vaade Jord i Høffdevangen, der skulde være Bygvang i Aar, til at føje sig, saa man kunde faa pløjet færdigt og saaet Byggen og Havren.

Jens Møenbo haabede, at Svineoldenen i Virum Skov maatte blive god. Han havde sidste Aar haft 14 Svin paa Skoven, det kostede ham 1 Rdl. 2 Ort. Jens Stryger og Jens Mogensen havde haft den samme Bekostning. Ja, Bomændene havde mange Udgifter, som Husmændene ikke kendte til. Men det vilde Sorte Niels Jensen ikke høre. Husmændene havde ikke saa meget at tage af. Og de havde deres. Sidste Aar blev han og de andre krævet for 1 Daler til Husbondhold. Det var mange Penge for en Husmand, det var det halve af, hvad et Hus kostede i Indfæstning.

Man drøftede, hvor meget Hans Lauridsen tjente paa sit Fæste af Kirketienden. En havde hørt, at han sidste Aar havde aftærsket ved det Lag 30 Tdr. Rug, 25 Tdr. Byg og 16 Tdr. Havre. Den Halm, han levede til Ladegaarden, fik han jo sagtens fra Aftærskningen. Saa havde han 10 Tdr. Rug, 5 Tdr. Byg og alle 16 Tdr. Havre til overs. Det var langt mere, end Jens Mogensen betalte i Landgilde for sin store Gaard. Men naturligvis, der løb Omkostninger paa.

Det er en besværlig og dyr Tid. De har alle sammen haft Vanskelighed ved at udrede baade Landgilde, Ægt- og Arbejdspenge for sidste Aar, og flere har faaet deres Fæ og Kvæg og „andet umisteligt Bohave“ udvurderet til Betaling. Mange baade her og der og andre Steder vil forarmes, hvis det fratages dem. Det forlyder imidlertid, at Kongen har givet Lensmanden Paalæg om at give Henstand til den kommende Høst med Afgifter, som de ikke uden „deres Fordærvelse“ kan udrede.

Ibstrup havde i 5—6 Aar været ophøjet til Ladegaard. Den laa Virum nærmere end Nyby Ladegaard, som blev nedlagt 1623. Men Bønderne elskede ingen af dem. Dér skulde de hen med deres Skattekorn og øvrige

Ibstrup set fra Vest. Rekonstruktionstegn. af Ch. Christensen.

pligtige Naturalier, og dér havde en hel Del af Hoveriet skullet gøres: Pløjning, Høst, Gærdesætning, Stensamling og Kørsel. Som om de ikke havde nok af alt det Arbejde hjemme. De skulde ogsaa sætte Gærder om deres egne Marker og om Kongens nærmeste Skove. Og saa var der Ægterne, hvor man skulde helt op til Frederiksborg eller paa andre lange Kørsler og bringe Brænde, Træ, Ris, Kampesten, Kul, Strøelse, Tørv og hvad andet, der nu skulde fragtes, til Slottet, Ladegaardene, Krudtmøllen ved Lyngby (Ørholm) eller andensteds, og det var dem alt sammen ganske uvedkommende og ligegyldigt.

Nu var man sluppet for det udenbys Arbejde. De var uden Betænkning gladelig gaaet ind paa at betale 6 Speciedaler om Aaret i Stedet for Hoveri og Ægter. Men hvem havde 6 Speciedaler til overs? Hans Lauridsen naturligtvis, men hverken Rasmus Nielsen, Jens Mogen-

sen, Jep Svendsen eller Ole Nielsen. Det var simpelt hen en Kontrakt, der slet ikke kunde overholdes. Og havde det egentlig været saa slemt i Forvejen? Nu, da de 6 Rdl. tyngede, var det ligesom Arbejdet skræmmede mindre. Heldigvis var der allerede givet Lempelser med Halvdelen for de to sidste Aar, og længere havde Ordningen for Resten ikke bestaaet, men saa skulde de til Gengæld pløje paa Ibstrup og maaske ogsaa paa den ny Ladegaard (ved Aaboulevarden), der havde afløst Nyby Ladegaard. Den ny Ladegaard var ganske vist saa urimelig stor. Den saa ud til at kunne bruge mange Bønders Sved. De drak imidlertid paa Nedsættelse for det nuværende Aar, — som de i øvrigt fik, og dermed gik de hurtigt og sikkert i Hoveriets Spændetrøje igen.

Da Jens Mogensen er gaaet udenfor, hvisker man om ham. Han sidder nok ikke for godt paa sin Gaard. Han er i svær Restance for Landgilde. Hvor længe mon det vil vare med ham? Og Jep Svendsen, Hans Lauridsens Nabo mod Øst, ham er det ogsaa galt med. Han er langt tilbage og har laant Sædekorn af Lenet. Sidste Aar var han endda i Taarnet eller var det paa Træhesten, fordi han manglede at gøre 5 Humlekuler og plante 10 Pile og 3 andre Ymper. Oluf Nielsen gaar det heller ikke godt. Man siger, at Gaarden skal overgaa til Hans von Schmalkald, Slotsfogeden.

Jens Stryger er ikke tilfreds med sin Gaard, og gamle Clemmen Olsen tænker paa at afstaa Gaard og Fæste til Sønnen Jens. Han taaler for Resten ikke det langvarige Drikkelag og følges med sin jævnaldrende Fælle, Peder Bendsen fra Kollelevgaard, hen ad Vejen. De skal hjem og sove Rusen ud.

Men hvad nu. Der er Skænderi mellem Karlene. Den hidsige Sorte Niels slaar en af de andre paa Munden, saa den bløder. Rasmus Sørensen raaber op: „Altid est du saa prakvorn, jeg skal nok klage over dig til min Slotsherre.“

Jens Møenbo rejser sig for Bordenden og siger: „Hvi gør du saa Pellemente. Sæt dig ned paa din . . . og drik dit Øl i Spekt og Ro.“

Dertil svarer Niels Jensen respektløs: „Hvad kommer det dig ved, at vi har noget gammelt sammen“.

Der falder et Øjebliks Ro over Gemytterne. Saa hører man Rasmus Sørensen raabe: „Hvis du slaar mig, som du gjorde ved hannem, saa skal du faa ejn igen!“

Niels Jensen genmælede: „Skal jeg det, Flab“, og gav ham omgaaende en Næve mod Fortænderne, saa de blødte.

Nu kunde Slagsmaal ikke undgaas. Lidenskaberne kom i Kog, der var gammelt Fjendskab bag. Sorte Niels Jensen fik fat paa en Staver, men Ole Lauridsen, Hans Sørensen og et Par andre behjertede Mænd greb fat i ham og slæbte ham baglæns ud af Stuen. Han naaede dog at slaa Rs. Sørensen i Øjet, saa det blødte. Selv fik han en blodig Pande.

Da de tumlede uden for med Niels, kom dennes Broder, Peder

Jensen, med en Vognkæp, som han havde været henne og hente og „bar ved det ene Laar“. Han sagde: „Hvor gaar det til Broder?“

Niels pegede paa sin Pande og sagde: „Der ser du, hvor det gaar til“. Saa løftede Peder Vognkæppen og Niels raabte: „Hej, sla' Panden i Sønder paa ham, dit Kvaj“, og med Kæppen slog Peder „tvehændig“ ind ad Døren og ramte Rs. Sørensen, der sank sammen paa Gulvet.

Boel Jens Mogensen skreg: „Jesu Kristi Kors!“ og Peder raabte: „Jeg skal korse dig!“

Men nu var der blevet stille i Stuen. Kvinderne bøjede sig over den saarede og bar ham ind i Jens Møenbo's Kammer. Og i Stilheden hørte man Christen Jensens Stemme: „Du haver gjort det, du angrer“.

Unge Peder Stryger var løbet ud paa Gaden og stod der og fortalte Tildragelsen til Naboens Datter, Anne Andersdatter, og en anden ung Pige. Da kom Sorte Niels med den fatale Vognkæp paa Skulderen. Han standsede og raabte: „Jeg ved vist, Rs. Sørensen lever ikke, men hvis han dør, da skal jeg love hans Broder, Hans Sørensen, at han ikke skal gøre mig noget. Jeg skal sla' ham ihjel med!“ og i det samme slog han af al Magt til en Staver i Gærdet med Kæppen for at vise, at han mente det.

Den saarede blev liggende hos Jens Møenbo. Næste Morgen bad Hans Sørensen sin Husbond, Saxe Jensen, gaa med ham over til Peder Jensen i Hans Lauridsens Gaard og anmode ham om at skaffe Badskær til Broderen. De blev enige om at gaa ind til Jens Mogensen bag Gadekæret og faa ham med, og de tre traf rigtig nok Peder Jensen, som straks tilbød at gøre, hvad de bad om, og gik med dem op ad Gaden for at se til den saarede. Paa Vejen mødte de Jens Stryger, der slog Følge, og snart stod de ved stakkels Rasmus' Seng og saa et ræddeligt Syn. Det ene Øje var udstødt, der var et lidet Hul i Panden, et Stød under Hagen havde gjort denne sort og hævet, ligeledes var der et slemt Slag under venstre Øre. Dér, hvor Peder Jensens Vognkæp havde truffet Issen, var en stor Hævelse, og højre Arm kunde ikke røres.

Den Lyngby Badskærs Kunst var imidlertid omsonst. Rs. Sørensen døde.

Hans Sørensen rejste nu Sag gennem Niels Jørgensen, der var „Leger“, Repræsentant for den offentlige Anklagemyndighed, Lensmanden for Københavns Len. Hans Sørensen kaldtes i sin Egenskab Eftermaalsmand. De to Brødre, Niels og Peder, var blevet stævnet ved deres Bopæl, men de var „rømt for Sagen“, da den blev saa dødsens alvorlig. Niels hører vi aldrig mere til, men Peder fik man et Par Maaneder efter fat paa, og 3. November 1625 fremstilledes han paa Tinget. Tingbogen har herom:

Peder Jensen, som er dømt til Galge og Gren, haver idag her inden (paa) Tinge gjort sin Forpligt(else), at dersom han fandtes her i Landet inden tre Solemærker, da at lide og udstaa Straf efter Dommens Indhold uden videre Proces eller Rettergang i nogen Maader.

Han og formodentlig ogsaa Broderen Niels havde faaet Fredløshedsdommen, afsagt af 16 Mand. Under denne lurede Truslen om „Galge og Gren“. Og det var ingen tom Trusel. Der kan nævnes Eksempler paa, at Lensmanden straks lader en dødsdømt Drabsmand henrette, naar han antræffes og anmeldes, og naar Anmelderen ikke selv har Midler til at gøre det.

Men der var en anden Side ved Sagen, som hverken Hans Sørensen eller Niels Jørgensen vilde forsømme. Efter den kongelige Forordning af 22. Maj 1622, kunde der komme Penge baade i Kongens Kasse og i Hans Sørensens Lomme. Alle Mænd, der havde været til Stede i Stuen og ikke holdt paa Drabsmændene, saa de kunde faa deres Straf, skulde bøde 18 Rdl., de 9 til Lenets Kasse og de 9 til Hans Sørensen. Det var derfor ikke uden Betydning at faa bevist, hvem der havde været til Stede, da Drabet skete. Ser man Scenen for sig, forekommer det os, at Huset har vrimlet af Folk, men desuagtet lader det til, det var temmelig tomt, da Bøderne skulde falde.

Der var nu først Hans Lauridsen. Han havde ganske vist ikke været i Stuen, men han havde Politimyndigheden, og der havde været Tid nok til at fængsle Drabsmændene. Men Hans Lauridsen mødte paa Tinget og rettede det Spørgsmaal til Eftermaalsmanden, „om han nogen Tid sendte ham Bud, at han vilde have Kongens Jern eller Fængsel at fængsle dem med, som nu er rømt, eller nogen paa hans Vegne det begært haver, som var udi Gilde eller Selskab med dennom, som Drabet skete“, — hvortil Hans Sørensen svarede nej — og dermed var Hans Lauridsens Pligt opfyldt.

Jens Stryger blev stævnet, men han erklærede, at han var gaaet hjem og laa og sov, da Drabet skete. Anders Jørgensen ligesaa. Anders Tomsen, Tomas Olsens Søn, laa og sov hjemme „til sin Faders“, Peder Bendsen sov paa Kolllevgaard, Rs. Nielsen, Soldat Hans Aagesen m. fl. sov hjemme eller i Lader og Loer, men i Stuen havde de ikke været. De svor sig fri paa Tinge ved deres højeste Ed. Men 7 Mand kunde ikke fri sig, hvoriblandt Jens Møenbo, som hele Tiden havde siddet ved sin Bordende, Saxe Jensen, hans Onkel Tomas Olsen, Ole Lauridsen, der dog havde prøvet paa at forhindre Ufred, og — forsmædeligt nok — Eftermaalsmanden selv, Hans Sørensen. Men han havde dog den Fordel at betale de 9 Daler til sig selv.

Han blev en holden Mand, for da Jens Mogensen som ventet maatte gaa fra sin Gaard samme Aar, fæstede han den for 6 Rdl. i Indfæste.

Det var ikke meget for en stor Gaard, der kunde have indbragt Lenets Kasse 30 eller mere, saa den har været slemt forfalden. Hans Sørensen maa ikke have haft Heldet med sig, for kort efter overgaar den til Peder Stryger, og Faderen Jens Stryger flytter ind som Indsiddet, efter at han har opladt sin Gaard Øst for Gadekæret. Den fæstes af Ole Lauridsen, Lars Hansens Søn, for 8 Rdl. i Indfæste. Jep Svendsens Gaard,

en af de større, „næst op til Hans Lauridsens“ (Virumvej 77), er øde og fæstes af Hans Aagesen, men den overgaar kort efter til Slotsfogeden Hans von Schmalkald, som atter 1634 overlader den til Peder Frandsen, men der kommer først Hold i Gaarden, da Jens Strygers yngste Søn, Enevold Jensen, fæster den 1641 for 2 Rdl. i Indfæste. Saadan skiftedes der undertiden med Gaardfæsterne, men denne Gaard var vel nok den, som i de Aar var paa de fleste Hænder. Gaarden er i øvrigt omtalt i „Lyngby-Bogen“ 1933 Side 25.

Jens Strygers Trængsler.

Jens Mogensen flyttede fra Gaarden op i et af Slotsfogedens Huse, hvor han boede en Del Aar. En Søndag i September skete der noget forfærdeligt i hans Hus. Efter Kirketid var en hel Del af Byens Beboere kommet sammen dér for at glemme Dagliglivets sure Slid, og den Eftermiddag slap Fanden atter løs i Virum. Vi finder Grete Jens Strygers i heftigt Skænderi med Boel Jens Mogensens, der brugte Næverne og navnlig ikke sparede sin bekendte Mund, og da var det, at Jens Strygers Søn, Peder, lukkede den for stedse.

Jens Stryger selv var ganske sagesløs, han havde nok hørt Larmen — men fra Gaden, hvor han stod og talte med Tomas Olsen. Peder Stryger, Drabsmanden, løb ud ad Døren og forsvandt, og man glemte at holde paa ham.

Faderen, Jens Stryger, fik i disse Aar det største Besvær med Familien Mogensen. Det er rimeligt, at han vilde stille Sønnens Handling i det gunstigste Lys for Sagens og Dommens Skyld. Drabet var sket i Slagsmaal, og Dommen kunde maaske i nogen Grad blive afhængig af de undskyldende Momenter, der kunde fremføres.

Jens Stryger forsøger sig med at rejse Tiltale mod Jens Mogensen for dennes Adfærd hin sørgelige Søndag. Tiltalen gaar ud paa, at Jens Mogensen har slaget Jens Strygers Kvinde og draget Haaret af hende, taget hendes Klæder og revet dem i Stykker samt beholdt hendes Hue i Huset Natten over. — Det sidste skulde vel være en Sigtelse for Tyveri.

Jens Stryger faar dog ingen stor Fornøjelse ud af dette. Retten behandler f. Eks. det tragisk-komiske Tilfælde: Huen. Gunild Sørensdatte fra Jens Strygers føres som Vidne. Hun fortæller, at hun var inde hos Jens Mogensen den Mandag Morgen, hans Kvinde laa Lig. Da sagde Jens Mogensen: „Der ligger Gretes Hue, vil du tage den med ned til jer?“ — Tjenestepigen Ane, som tjente i Huset, spurgte: „Er det Gretes Hue?“ — og Jens M. svarede: „Ja, gu' er det saa!“

Vidnesbyrdet er ganske intetsigende og er ikke engang særligt i Jens Mogensens Disfavør.

Peder Stryger blev af 16 Nævninge kendt skyldig i Drabet og dømt fredløs.

Nu gentog sig Historien om den kongelige Forordnings 18 Rdl., som den dræbtes Familie og Lenets Kasse var lige interesserede i. Rasmus Nielsen, Peder Bendsen, Anders Jørgensen, Hans Pedersen og Husmændene Jep Clemmensen, Niels Mogensen og Jep Svenske maatte erlægge Beløbet.

Der gik det Rygte, at Rasmus Nielsen havde huset Peder Stryger Natten efter Drabet. Men det viste sig at stamme fra en drukken og fantasifuld Mand, nemlig Rs. Nielsen selv, som Saxe Jensen en Aftenstund havde trakteret med en Kande Øl. Anders Jørgensen og Peder Bendsen bevidnede, at saadan var Rs. Nielsen.

Mellem Jens Stryger paa den ene Side og paa den anden Side Jens Mogensen og Boels Familie — især hendes Broder, Svend Frandsen i Bagsværd — ulmede Uroen. De forlangte Landebod af Jens Stryger, d. v. s. en stor Sum i Penge eller Naturalier, der skulde tilfalde dem selv.

Jens Stryger blev fortrædiget saa meget, at han 4. Juni 1629 lod 3 Gange opraabe paa Tinge, om der var nogen, som havde noget at tiltale ham for, men ingen meldte sig, og han blev sagesløs frifundet.

Det sluttede dog ikke hans Trængsler, men var Sporen til ny Fornærmelser.

En Dag kom Svend Frandsen, Laurids Sørensen og flere andre ind i hans Hus. Da de var gaaet, havde Jens Stryger et Par Haandjern paa, som han ikke kunde faa af. Saa snart det rygtedes, listede flere ind for at se Synet. Rs. Nielsen, Anders Jørgensen og Hans Hansen bevidnede deres Deltagelse, men Haandjernene sad desværre fast. Han maatte gaa med dem det meste af en Dag og har formodentlig maattet til Hjortholm Mølle, hvor Smeden boede, for at faa dem fileet af.

Jens Stryger anlagde Sag, men Svend Frandsen benægtede. Jens Stryger havde lagt „Federen“ paa sig selv.

„Ja, det var jeg nødt til“, sagde Jens Stryger og forklarede, at Svend Frandsen havde truet ham med en Økse og sagt, han havde Lov at slaa ham ihjel, og Hans Sørensen (tidligere omtalt som Eftermaalsmand og som Soldat) havde en Bøsse. Nøglen til Jernene havde de ubudne Gæster taget med sig.

Svend Frandsen svarede, at „der var flere og laavde Bøsser“ end Hans Sørensen. Der havde været flere i Stuen.

De før omtalte Gaardmænd kunde naturligvis kun erklære, at de havde set „Federen“ paa Jens Stryger, men hvem der lagde den paa, saa de ikke.

Sagen gled ud i Sandet, og 3 Aar efter Drabet gav Jens Stryger op og gik ind paa Landeboden paa den Betingelse, at Sønnen maatte blive løst fra Fredløsheden.

Forliget stadfæstedes paa Tinget Torsdag den 2. September 1630. Tingbogen har herom:

„Eftersom sig disvær nogen Aar forleden er tildragen et Drab udi

Virum, hvilket Drab Jens Strygers Søn, Peder Jensen, haver gjort og beganged paa Jens Mogensens Hustru Bodil Frandsdatter, boende i Virum, for hvilket Drab 16 Mand haver kyndet hannom til Bannemand och derfor fredløs at fare, da er udi Dag fornævnte Bodil Frandsdatters Husbond dér ved Navn Jens Mogensen fremkommen och de andre hendes Slægt, Svogre og forvandte, nemlig Jens Mogensens Søn Frands Jensen, Svend Frandsen i Bagsværd, Broder til Boel, Jens Ludsesen i Gladsaxe, Morbroder til Boel, Klaus Olsen i Vanløse og Jacob Olsen ibid, som er Søkendebørn til Boel Frandsdatter, og gav til Kende, at de samtlige med fornævnte Jens Stryger paa sin Søn Peder Jensen hans Veine var venligt og vel forligte, saa at Jens Stryger haffuer dem tilfredsstillet for Drabet og gør evig Tilsagn, at Peder Jensen efter denne Dag maa være og blive. bo og bygge og ellers i alle Maader sig nære og bierre hvor han lyster.“

Forliget var betinget af, at Jens Stryger betalte Bodils Husbond og Slægt 120 Rdl. og 2 Td. Rug. Det var en vældig Sum for en Bonde paa den Tid, men Jens Stryger havde allerede erlagt første Rate paa 38 Daler 1 Mark. Resten skulde betales med Halvdelen Julen 1630 og 1631. Thomas Olsen og Anders Jørgensen i Virum, Jørgen Petersen og Tidemand Olsen i Utterslev kautionerede for Erlæggelsen.

Jens Stryger havde overtaget Gaarden, da Sønnen rømte, og Peder blev efter sin Tilbagekomst boende der som Indsidder, ogsaa under de følgende Fæstere.

Familiesager.

I Efteraaret 1625 „oplod“ Clemmen Olsen sin Gaard til Sønnen Jens, der i Indfæste betalte 8 Rdl. til Lenets Kasse.

Gaardens Gadelænge var Lade med Portindkørsel, og gennem den saa man modsat i Gaarden Stuelængen med de smaabitte Vinduer.

Det var nu gamle Clemmen Olsens Erfaring, at man i saadant Tilfælde maatte sikre sig bedst muligt og ikke stole alt for meget paa, at Sønnen og Svigerdatteren Christine Nielsdatter vilde skønne paa Clemmens og hans Hustrus Erfaringer og gode Raad i det daglige Liv. Der blev derfor, hvad i øvrigt var det sædvanlige, indgaaet og 1631 tinglæst en Overenskomst, der kunde sikre enhver sit, saa Forældrene i hvert Fald fik det nødtørftigste til Livets Ophold.

I den østre Ende af Stuelængen fik de en Stue og lige over Gaarden i den østlige Ende af Gadelængen 4 Vægge (Bindingsværksfag) til Avlen. Endvidere et Markstykke i hver Vang, saa de havde Part baade i Rug-, Byg- og Brakmarken hvert Aar: I Geels Vang Gaardens Part i Boelbrynde Aas, i Mellemvang den østlige Ende af Søkærs Ager og i Høffdevang den øverste Ende af Mekkelborg Ager ud mod Vejen.

Dette skulde Clemmen og hans Hustru „nyde“, saa længe de levede, og Jens skulde betale hele Landgilden.

I det daglige Liv gik Arbejdet i Byen sin Gang, og man enedes godt om Tingene. Især holdt Familien sammen og gjorde fælles Front mod Fornærmere. Det har vi set et Eksempel paa i Striden mellem Strygerne og Boel Frandsdatters Familie. Saxe Jensen var en hæderlig Mand, hvis Dom man stolede paa. Hans Navn eller Navnetræk, et sammenslyngget S I, staar under flere Dokumenter, som da Hjortholm Mølle skulde takseres efter Slotsfogedens Død eller ved Folketællinger, gerne sammen med Hans Lauridsens Efterfølger Mattias Nielsens. Vi hører, at Onkelen, Tomas Olsen, i en Arvesag „rakte Saxe Jensen Hand og takkede ham paa sin Søsters Børns Vegne for god Udlæg og Betaling i alle Maader“.

En anden Familie var Lars (Laurids) Hansens. Hans Søn, Ole Lauridsen, fæstede som nævnt Jens Strygers første Gaard. Ole havde en Karl, Niels Jensen, som blev gift med hans Søster, Kirsten Lauridsdatter. En Halvbroder, Oluf Jensen, der ved Lars Hansens Død 1635 fik dennes Gaard, opfyldte uden Mislyd sin Pligt mod de andre Arvinger. Man var saadan jævnt hen i Familie med hinanden alle sammen, og de Folk, der lavede Uro af større Betydning, var i Regelen urolige Hoveder, som stod uden stærk Tilknytning til Byens gamle Familier.

1628 afstod Peder Bendsen sin Gaard til Niels Hansen. Høsten var overstaet, og Peder følte, at Kræfterne ikke vilde holde til endnu en Høst i den ret store Gaard. Kontrakten blev et Par Aar efter stadfæstet paa Herredstinget, hvor de begge var til Stede. Lenet fik 8 Daler i Indfæste. Det havde knebet de sidste Aar, men den gamle havde holdt ud det længst mulige. Ja, mere end det. Niels Hansen havde maattet laane Peder Bendsen Penge og Klæder, og det blev nu alt sammen ordnet ved Overtagelsen af Gaarden.

Kontrakten lyder paa, at Peder B. og hans Hustru i deres Livstid „uden al Modsigelse“ skal have 7 Væggerum (Fag), og dersom Peder B. behøver noget til Hjælp, hvis han vil opføre en Stue, skal Niels Hansen yde Hjælpen. Af Jord faar Peder B. 4 Skæpper Bygjord i hver Vang, nemlig Bøgestykket i Høffdevang, den sønderste Ende paa Skorstensageren i Gieltes (Geels) Vang, og i Mellemvang Kohus Ager fra Gærdet. „Item det lille Stykke Havrejord i Høffdevang, som løber fra Gærdet ned mod Mellemvangen, og en halv Td. Jord paa Tornager og (som) aarlig giver Rug 2 Skp. og Byg 2 Skp“.

Hvor længe Peder Bendsen „nød“ dette, vides ikke, men man maa haabe, det er gaaet for ham, for 1634 maa Niels Hansen oplade Gaarden „for Armod“, og den overtages for 12 Daler i Indfæste af Peder Nielsen Bryde.

Vi er ved Aaret 1633. Mange af dem, vi har hørt om, er ved Slutningen af Livet, og nye Slægter fødes. Hvad enten det gælder Saxe Jensens nyfødte eller et Barn fra et af „Smaahusene“ (Virumstræde), besørger Sognepræst Hr. Hans Pedersen i Lyngby det fornødne. Ras-

mus Nielsen skranter, Bedriften vantrives, og en Dag kører en Række stive Vogne med smaa Øg for af Sted til Lyngby Kirkegaard og Hr. Hans. Forrest skumpler Rasmus Nielsen i sin Kiste, derefter kommer Bente, Enken, med Datteren. Bente gruer for, hvad Fremtiden vil bringe, men Datteren ser lysere paa det. Hun har en Hjertenskær. Ogsaa dér kan Hr. Hans med Tiden hjælpe.

Bag efter gaar Toget tilbage til Virum, hvor det skete fejres, hver efter sin Vis — i hvert Fald til en Begyndelse. Men det er, som vi har set, aldrig godt at vide, hvad der kan hændes.

Naturligvis var Drab ikke det almindelige. Men Virum var ikke uden Afveksling. Der skete gerne noget, naar Samtalestoffet om de gamle Begivenheder var ved at ebbe ud.

Et mørkt Kapitel.

Væderen.

Knud Jensen hed en Mand, som havde flakket en Del rundt. Næppe med Hædersnavn kaldte Folk ham Knud Sjællandsfar. Han havde en Tid Tilhold hos sin Stedfader, Rasmus Boesen, som sammen med Broderen Poul havde en Halvgaard i Fæste i Lundtofte. I en Gaard dér i Byen boede Søren Jensen, som havde Datteren Karen og Sønnen Niels, der 1628 havde fæstet en anden Gaard i Lundtofte og giftet sig med Clemmens Datter Anne fra Virum. Knud Jensen lærte Karen Sørensdatter at kende, ægtede hende og fæstede den Gaard*) i Virum, Hans Pedersen afstod 1631. Saxe Jensen havde dermed faaet en ny Nabo — og Naborske. Karen havde næppe taget Knud for hans Dyders Skyld, og Knud ikke heller hende. Svigerfaderen havde nok fundet det formaalstjenligt at financiere Foretagendet.

I Virum fik de snart det første sorte Stempel.

Ole Lauridsen og Faderen Lars Hansen havde en engelsk Væder, der var mærket med deres fælles Kvægmærke i det ene Øre. Knud Jensen og hans Lillepige kom en Formiddag „om Efterhøsten, der de pløjede til Rug“, drivende med Faarene op mod Gaarden. Tjenestepigen Bente Bendtsdatter gik samtidig i Marken for at malke Køer og mødte dem. Hun raabte til Knud: „Lars Hansens Væder er med jeres Faar!“

Da Knud havde drevet Faarene hjem, gik han ud i Brakmarken med Lillepigen, som skulde hjælpe at køre Hestene for Hjulploven. Bente kom atter hjem. Karen Knuds lavede Middagsmad og drog ad Marken til med Mad til Plovfolkene. Bente gik ud i Gaarden og saa, at der var Hul i Lervæggen ind til Laden. Hun tænkte straks paa Svinene, som plejede at være Mestre for den Slags. Der var dog ingen Svin i Laden, men Bente blev sær ved at se Lars Hansens Væder ligge derinde bun-

*) Paa Gaardlisten betegnet (11). Den eksisterede ikke hverken 1771 el. 1682.

det og bastet paa noget Foder, og hun sagde til sin Madmoder, at hun skulde slippe Væderen løs. Karen sagde, at hun vilde lade den løbe ud med Faarene.

Bente kunde ikke vare sin Mund, og ved Aftenstid kom Ole Lauridsen til Knuds Gaard, hvor Porten var stænget. Han „klappede“ paa Porten, Knud kom til, men han forstod ingen Ting og havde ingen Væder set.

Ole: „Alle siger, han er kommet her i Gaarde“.

Knud: „Skal jeg vogte jeres Væder?“

Ole: „Siden du est kommen til at vogte ham, da var det ikke for mit Bedste. Men i Gaarden er han kommen og ikke kommen ud igen, det nogen har set“.

Karen Knuds: „Jeg drev ham ud med Faarene igen“.

Porten blev smækket, og Ole Lauridsen var en Væder fattigere.

Hos Tomas Olsen*), Knud Jensens vestre Nabo, træffer vi samme Aar — 1632 — ved Mortendagstide en lille nysgerrig og ophidset Skare. Foruden Tomas Olsen og hans Karl, Rasmus Jensen, som senere kom til Hans Lauridsen, finder vi Johanne Thords og den erfarne Mand Jens Møenbo. Midt imellem dem staar Knud Jensens ny Karl, Ole Andersen, med et Skind, der er indtørret, stift og „sammenvrævlet“, og som de i Forening med Besvær faar strakt ud. Ole forklarer, at han har været oppe paa Knud Jensens Røgloft over Ildstedet for at kaste nogle Nagletræer ned. Da fandt han dette Skind, og da han før havde hørt om Væderen, kastede han det ned i Tomas Olsens Have.

Jens Møenbo studerer Skindet. De kan alle se, at det er et hvidt Faareskind. Ørene sidder ved, og Jens erklærer, at Klippet i det ene Øre er Lars Hansens Kvægmærke.

Det syntes oplagt. Men de betydende tilstedeværende Gaardmænd var ældre Mænd, og Ole Andersen var næppe ivrig efter at vidne mod sin Husbond. Altsaa lagde man Skindet op paa Loftet igen til bedre Tider. De kom.

For øvrigt var det ikke ualmindeligt, at Folk mistede et Stykke Kvæg. Fra Saxe Jensen forsvandt netop paa den Tid en Stud, og Anders Jørgensen efterlyste engang en 3-aarig Vallak med hans Kvægmærke, et Ø, indbrændt i det ene Laar.

Da Slotsfogeden, Hans von Schmalkald, 1625 fik overdraget en Gaard i Virum, hørte der den Forpligtelse til, at han skulde stille en stærk Karl til Hjælp for Kongens Fisker, naar han skulde fiske i Søerne. Sandsynligvis har den samme Forpligtelse paa hvilet andre Gaarde. Fiskeri var strengt forbudt. Enkelte, f. Eks. Lensmanden, havde Ret til Fiskeri

*) Gaard Nr. 8.

i de Søer og Damme, der ikke var forbeholdt Kongen, hvad Søerne her paa Egnen var, selv om Slotsfogeden havde faaet Lov at sætte Ruser i Kronens Søer, „som mest til ham er beliggende“, men Tilladelsen gjaldt kun for hans egen Forsyning, da ellers Benaadningen var forbrudt. Bønderne havde ikke Fiskeret, og naar vi alligevel træffer nogle Gaardmænd og Karle fra Virum paa den islagte Sø ved Fastelavnstid 1633, oven i Købet med Vod, kan det kun forstaas saadan, at de skulde hjælpe Kongens Fisker, der maaske boede i Virum eller ved Hjortholm. Der nævnes nemlig af og til en Fisker boende snart det ene Sted, snar det andet. Muligvis var Fiskeren paa Hjortholm Hans von Schmalkalds private Mand.

Da Fiskeriet var overstaaet og Voddene igen hængt op, gik Karlene ind i Fiskerhuset i Virum. Der drak de en Tønde Øl. Vi finder Saxe Jensens Karl Hans Adersen, Enevold Jensen, som var Karl hos sin Fader Jens Stryger, endvidere to, der selv havde paataget sig Assistanzen, nemlig Gaardmændene Anders Jørgensen og Knud Jensen, som øjensynlig ikke vilde gaa Glip af Traktementet bag efter.

De Virum Bønders Vid var ved denne Lejlighed lidt barokt. Bedst som de sad, begyndte Anders Jørgensen at bræge som et Faar, og de andre stemte i med. Det var en Forlystelse, undtagen for Knud Jensen. Mere omtaaget var han alligevel ikke, end han forstod, dette var møntet paa ham for den Historie med Væderen. Anders Jørgensen var særlig dygtig til at bræge, og Knud Jensen, der var en stor Skvadronør, raabte til ham: „For det skal jeg love, at den røde Hane skal gale over dig inden stakket Tid“.

Mere blev det ikke til ved den Lejlighed.

„Den røde Hane“.

En Midsommernat ved Sct. Hanstid samme Aar brændte Anders Jørgensens Gaard*). Han og hans Hustru var ikke hjemme, saa de fik intet reddet. Ilden havde man ikke kunnet slukke, den greb med rasende Fart om sig i de brandfarlige Bygninger, og Vestenvinden førte Ilden videre til Nabogaarden mod Øst, Rasmus Nielsens Enkes Gaard**). Hun hed Bente. Rs. Nielsen var død for kort Tid siden, og hun sad smaat i det. Gaardene brændte til Grunden. Med Gru erfarede man, at ingen havde set Anders Jørgensens Tjenestepige efter Branden, og i Tomten fandt de forfærdede Byfolk den stakkels Piges forkullede Lig.

Mistanken mod Knud Jensen var almindelig. Branden syntes at være udbrudt i Husets Herbergende, hvor Pigekammeret var, saa den kunde skyldes Uforsigtighed. Knud Jensen gik i hvert Fald fri. Trusler kunde man vente af de fleste drukne Folk.

Anders Jørgensens Gods og Formue — det har næppet været store Sager — indebrændte. Bente var ogsaa usselig stillet. Hun havde faaet

*) Gaard Nr. 6. **) Gaard Nr. 7.

reddet en Del, før Ilden naaede Gaarden, men hun var fattig i Forvejen, saa nu blev det rent galt. Hun var nødt til at „besøge Godtfolk i Jesu Navn“, d. v. s. gaa om og tigge.

Imidlertid blev Landgilde og Skatter strøget for de brandlidtes Vedkommende, og Hans Lauridsen udviste Tømmer i Skoven til Gaardenes Genopførelse.

Anders Jørgensen fik ved egen Hjælp bygget og kom over det. Han døde 1639, og Hans Ibsen ægtede Enken og Gaarden.

For Bentes Vedkommende klarede Datteren Sagen. Hun giftede sig, og Ægtefællen, Peder Michelsen, byggede Gaarden. Bente boede hos de unge i 20 Aar. Hun døde af Pesten 1654, faa Dage efter Peder Michelsen og to af hans Børn.

En Mandag ved Pinse 1634 begav Mændene sig til Skoven mellem Kollelev Mose og Veel (Vejle) Sø. De skulde reparere Hegn. Engstrækningen her var dengang dækket med Skov med aabne Partier imellem. Det gjaldt om at skaane Græsset for Høets Skyld, og derfor brugte man de mest skovbevoksede Pletter til Græsning for Køer og Kalve. I en „sort Tid“ lod man Græsningen udstrække sig til midt op paa Geels Bakke. Det var derfor nødvendigt, at Hegnene, der adskilte Stykke for Stykke, var i Orden.

Da Mændene begyndte at tage fat, savnede de Jens Stryger og Knud Jensen. Det lignede ikke Jens Stryger at holde sig tilbage, og lidt efter kom han da ogsaa. Han havde truffet Knud Jensen paa Gaden og sagt til ham, at Bymændene var ved Gærderne. Men Knud havde end ikke svaret ham. Han var ganske stille listet ind i sin Gaard. Der var ikke noget at stille op med saadan en Mand. Det var helt umuligt at omgaa ham ordentligt. Man havde ham efterhaanden mistænkt for alt muligt. Og Jens Stryger gengav en lidt besværlig Samtale han havde haft med det desperate Menneske uden for hans Gaard Dagen i Forvejen.

Jens Stryger: „Du har ikke lagt dit Gærde for Vangen, som du har lovet“.

Knud Jensen: „Jeg skal gøre værre, inden jeg drager fra Virum, saa det skal svie for den ene og den anden“.

Jens Stryger: „Du gør Uret med din Ko, du har tøjret og lader gaa og æde Rugen op“ (formodentlig et Stykke Tofterug).

Knud Jensen: „Jeg har for Dælen og Rug i Vangen, ded kan I ta' Pant i. Jeg var tilfreds, det hele var brændt og Dæflen i Vold“.

Mens de arbejdede i Skoven, kunde de ikke se Byen. Men til deres Forbavselse saa de lidt efter Knud Jensen med en Økse og Karen med en Stavrekølle komme hen mod Gærdet et Stykke borte og begynde at lukke der. Inden de fik kommenteret dette, skete der noget, som akkurat passede ind i deres Tanker. Hans Adsersen, Saxes Karl, kom „renden-

des“ paa en Hest og raabte: „Byen brænder af! Der er Ild i Saxes og Hans Lauridsens Gaarde!“

De løb, det bedste de havde lært, og raabte til Knud og Karen, men de hverken saa eller hørte, saadan som de arbejdede. Mændene kom ud af Skoven og saa de svære Røgskyer, mens de løb op over Geelsmarken, der laa brak men endnu ikke var pløjet. Heste, Køer og Faar gik uden Hyrde. Denne, Jens Nielsen, var, straks han saa Branden, ilet til Byen.

Ilden indskrænkedes til de to nævnte Gaarde. Den var brudt ud i Saxes Gaard, og mens Flammerne slikkede sig op mod Vinden i hans Straatage, førte en kraftig Nordvest Gnisterne over Vejen lige mod Hans Lauridsens Gaard, som næsten straks kom i Brand.

Hans Lauridsen (Gaard 14/15) og Saxe Jensen (Gaard 9) fritoges for et Aars Landgilde i Anledning af Branden, og snart klang Tømmermandens Økse og Sav paa de ryddede Tomter. Hans L. fik sin Svigerfader Oluf Jørgensens Karl til Hjælp. Vi træffer paa hans Gaardsplads mellem flere andre Lyngbys største og jammerligste Skryder, Svend Persen. Mikkel Tækker fra Virum havde godt med Arbejde i lang Tid.

De to vel stillede Gaardmænd fik uden større Vanskeligheder deres Gaarde opbygget.

Og Rygtet fløj.

Sofie Christensdatter, der var til Huse hos Jens Hyrdes, stod sammen med Margrethe Pedersdatter i Saxes Gaard ved Forstuedøren, da Ilden begyndte. De var enige om, at den udbrod i Høladen, der laa mod Øst, og slog ud af Ladedøren, og Tofte- og Gadelængen i Nord og Syd var faldne, før der gik Ild i Stuelængen, der vendte ind mod Knuds. Et Stykke Væg var nedfalden og stoppet med et Knippe Halm. Der begyndte Ilden.

Jens Nielsen, Hyrden, havde sin Historie.

En halv Time før Branden begyndte, var han paa Vej ud til Kreaturerne og gik forbi Knuds Gaard. Da saa han, at Knud Jensen kom fra Saxes Gaard gaaende langs med Gærdet, som løber fra Saxes Gadelænge til Knuds egen Gaard. Knud satte sig paa en Plov i sin Abildhave og saa ned mod Saxes Gaard, og Jens Nielsen gik videre ud i Marken. Da han lidt efter saa sig tilbage, brændte Saxes Gadelænge, og samtidig gik Knud og Karen ilsomt af Sted over Marken mod Kollelev.

Vi lægger Mærke til Uoverensstemmelsen mellem Pigernes Udsagn om Ildens Opstaaen i Høladen og Hyrdens Mening, at den begyndte i Gadelængen, en Opfattelse, der maaske er paavirket af hans Indbildningskraft. Gærdet gik fra Gadelængen.

Knuds Lillepige vidste ogsaa noget. Hun var af sin Madmoder, Søndagen en Uge før Branden, sendt ind til Saxe Jensen for at borge noget

Mel, men Saxes Kvinde sagde, hun havde ikke noget. Da Pigen kom hjem med den Besked, blev Knud rasende og udbød: „Inden i Dag otte Dage skal de have mindre end jeg har“.

Lillepigen havde fortalt dette til Saxes Hustru, og Saxes Pige udbød da: „Kristi Kors, saa tør vi ikke ligge inde i Nat“.

En lignende Trusel var falden mod Jens Møenbo, der ikke vilde sælge Karen Knuds for en Skilling Mælk. Man faar uvilkaarligt det Indtryk, at Familiens Stilling har været temmelig umulig i Virum. Fattige har de været. Af og til gik Karen til Lundtofte til sin Fader for at faa noget spiseligt, et Brød f. Eks.

Snakken tog Fart. Mistanken knyttedes mere og mere inderligt til Knud Jensen, gamle Historier opriskedes, og Folk talte aabenlyst om ham som Brandstifter.

Husmand Mikkell Nielsen kom om Aftenen silde Søndagen efter Branden, som var Pinsedag, gaaende ned mod Brandstedet. Der sad Karen Knuds ved den afbrændte Gaard med sine to Børn, og Ole Lauridsens Søster Kirsten sammen med en anden Pige fra Byen stod og talte med hende og bad hende gaa hjem med de smaa. Karen svarede, at det turde hun ikke, hun troede, Knud havde ondt i Sinde, saadan som han havde sviret og sværmet og slaæet og draget hende.

Mikkell Nielsen: „Hvor er Knud?“

Karen: „Han er reden med 2 Heste hen at laane nogen Klæder, for han ved vel, han bliver sat“.

Mikkell: „Har han da gjort det, siden han mener, han skal blive sat?“

Karen: „Har han gjort det, maa han selv vide det. Jeg har spurgt ham, men han sagde, at dersom jeg ikke tav, skulde han slaa min Hjerne ind. Og nu tør jeg ikke gaa hjem“.

Blaa Taarn.

Saxe Jensen og Anders Jørgensen anklagede omsider Knud Jensen „anlangende Trusel og Undsigelse“. Brandene var jo en Realitet, og de dannede Kernen i Forhørene. Flere Ting blev efterhaanden taget med, og fra disse Forhør paa Sokkelund Herredsting skriver sig vort Kendskab til det væsentlige af Knud Jensens Historie, medens Lensregnskaberne giver os Data for hans Fæste, Navnet „Sjællandsfar“, Familien Boesens Hjemsted og det nærmere om Karens Familie i Lundtofte. Denne Familie var ikke godt anskrevet. Søren Jensen, Faderen, var der ikke meget at sige paa, men Karen og Niels, Børnene, havde man ingen rigtig Tiltro til. Det er ikke saa underligt for Karens Vedkommende. Ved Niels klæbede sig en sort Plet. Hans Hustru, Anne Clemmensdatter, kom ulykkelig af Dage. Hun faldt ned af en Vogn og slog sig ihjel. Niels var paa Vognen og blev beskyldt for at have puffet hende ned, men det blev aldrig bevist.

Knud Jensen blev „sat“ i Blaataarn. Jens Stryger blev af Øvrigheden beordret til at køre ham, og Oluf Lauridsens og Jens Møenbos Karle var med som Vogtere. Da de kom til den lange Bro, sagde Knud: „Førend jeg fik denne Kone, da maatte hver Mand li' mig. Men siden jeg fik hende, har jeg ikke trivedes. Saa sæt heller hende med, men sæt hende for sig selv og før Børnene hen til deres Fader, det ene Barn til Søren Jensen, det andet til Oluf Jensen i Lundtofte. Jeg svarer ikke til nogen Børn i Dag, jeg har nok at svare til i Forvejen“.

Jens Stryger svarede med et drøjt Ordsprog.

Da Knud Jensen fremstilledes paa Tinge og havde hørt alle Vidnerne, der tilsammen fortalte Begivenhederne, som de oven for er skildret, afgav han sin første Forklaring. Den lød:

Dengang Jens Stryger kaldte paa ham, var det hans Mening at gaa til Gærderne, og han skyndte sig ind i Gaarden for at faa Mad. Men hans Kvinde var ikke hjemme, hun var i Besøg hos Faderen i Lundtofte, og han kunde ikke komme ind i Huset. Han prøvede at række efter noget Mad igennem et Vindue, men kunde ikke naa.

— Man vil lægge Mærke til, at Knud Jensen ikke har kunnet tænke paa at krybe ind ad Vinduet, der nok var alt for lille til sligt. —

Da Hyrden gik forbi, havde han bundet sine Heste ved et Blommetræ og gik over mod Gærdet, hvor han lagde sig til at sove. Kort efter kom Karen hjem, og han fortalte hende straks, at de blev pantet for en Tønde Øl, hvis de ikke gik og lukkede Gærder. For at skynde paa ham, gav hun ham noget Mad i Haanden, og de gik af Sted med Kølle og Økse, men der var ingen, som talte til dem, og Branden saa de først, da de kom ud af Skoven paa Vejen hjem. Da var Gaardene forlængst faldet. Han havde ikke villet hjælpe til med Slukke- og Redningsarbejdet, fordi man sagde, han eller Karen havde paasat Ilden.

Som hans Kone sagde, havde han ganske rigtig været i Lundtofte en Aften for paa sine Heste at laane nogle Klæder hos sin Stedfader. Der havde han ogsaa laant to Daler at købe Lys for til at se ved i det blaa Taarn. Hans Kvinde havde bedet ham drage bort, men det vilde han ikke, da han var uskyldig. Men hvis de gjorde ved hans Kone, som de gjorde ved ham, saa fik de vel Sandheden at vide.

Kort Tid efter blev Karen Knuds ligeledes fængslet paa Grund af Hentydninger fra Mandens Side. Den Omstændighed, at Oluf Jensen i Lundtofte blev nævnt som Fader til hendes ældste Barn, vakte stor Opsigt i Byen.

Vi ser ind i Knud Jensens Gaard, den Dag Karen blev sat fast. Det er en firlænget Gaard som de fleste i Virum. Gadelængen har derfor Indkørselsport. Stuehuset ligger mod Vest ind til Tomas Olsens Have. Vi hørte, at der var et Røgloft. Det kan betyde, at Huset ingen Skorsten har haft, men at Røgen fra Ildstedet trak op paa Loftet, hvor der saa har været et Hul i Taget. Gaardsynet 1641, der ledte efter fir-

benede Hunde, erklærede for øvrigt, at dette Ildsted var ulovligt. Bygningerne er i ynkelig Stand baade hvad Tømmer og Tag angaar. Manglerne anslaaes til 15 Rdl. I Stuen er kun det aller nødtørftigste. En Kreds af Kvinder og enkelte Mænd er til Stede: Jens Møenbo, Tomas Olsen — og Anders Jørgensen, der skal køre hende til Byen.

Karen sidder paa sin Seng og begynder at „drage paa sig“. Hun siger: „Det spæde Barn vil jeg have med mig, det andet maa I føre hen til sin Fader, Oluf Jensen i Lundtofte“.

Da sagde Jens Møenbos Kone: „Tvi dig, der du siger saadan, du maatte taugde (tie) nu, saa vel som du har gjort tilforn“.

Karen: „Det var ikke min Skyld“.

Da Anders Jørgensen var kommet et Stykke paa Vej med hende, sagde han: „Karen, jeg gruer, at du vil lægge den gode Mand ud, naar du ikke har gjort det tilforn“.

Karen svarede: „Engang jeg aag til København med min Faders Vogn fra Lundtofte, sprang en Sele i Ordrup Krat. Oluf Jensen kom kørende og hjalp mig at sy Selen, og ... men det var hans Skyld. Han havde været efter mig to eller tre Aar tilforn“.

10. Juli begærer And. Jørgensen og Saxe Jensen Dom over Knud Jensen for den „skadelige Ildebrand“, der efterfulgte Truslerne. Knud Jensen havde ikke en eneste Ven, der vilde træde i Skranken for ham, og kunde derfor ingen Vidner føre.

31. Juli blev Dommen afsagt. Vidnesbyrdene mod Knud Jensen tages i det store og hele for gyldige. Der lægges Vægt paa, at Brandene kom efter Truslerne, og at de begge Steder udbrød, da Husbonden ikke var hjemme. Det anføres, at Knud Jensen ikke har kunnet benægte „Undsigelserne“, og Retten „ser ikke rettere at kende, end at Knud Jensen jo bør efter Loven sig lovværge, og om han ikke kan det, da inden 6 Uger at lide paa sit Liv efter sjællandske Lov, 2. Bog, 19. Kap.“.

14. August, da Karen havde siddet nogen Tid i „det blaa Taarn“, og 14 Dage efter, at Mandens Dom var faldet, spurgte Ridefogeden Anders Jørgensen og Saxe Jensen, om de vilde have hende siddende længere, eller om de vilde fremføre noget imod hende.

De svarede, at hun var blevet „sat“ efter sin Mands Begæring. Det var Husbonden, de havde tiltalt.

Hun blev dog ikke løsladt.

11. September lader And. Jørgensen og Saxe Jensen paa 6-Ugers Dagen for Dommen „og ikke senere“ opraae 3 Gange paa Tinge, om nogen paa Knud Jensens Vegne vil møde mod Dommen. Men ingen meldte sig.

Nu kneb det for Knud. Han var blevet syg i Fængslet, og man lod Tiden gaa. Endelig maatte han handle, om han vilde redde noget. Han havde siddet i Taarnet henved 4 Maaneder, og 2. Oktober blev han

efter egen Begæring fremført for Retten. Naar ingen vilde hjælpe ham, maatte han se at give Sagen en ny Vending, og han fremkom da med en „frivillig“ Bekendelse, „eftersom han stod ledig og løs“ (uden „pinlig“ Forhør). Bekendelsen var af en sælsom Art. Han skød hele Skylden paa Konen. Hun havde stukket Ild paa Anders Jørgensens Gaard, fordi de havde bræget ad ham, og paa Saxes Gaard i Gadøløngen med en Lunte, hun havde baaret Ild med hjem i fra Lundtofte, medens der ikke havde været Ild i deres eget Hus den Dag. Hun havde ogsaa stjaalet Ole Lauridsens Væder og flaaet den i Bagherberget, og da han opdagede det, vidste han ikke bedre, end at de smed Kødet i Kollelev Mose for at dække hende. Hun havde ogsaa et Stykke fersk Nødekød ved den Tid, Saxes Stud forsvandt, og da han, Knud, havde sagt: „Det er af Saxes Stud“, havde hun svaret: „Det er godt nok til den sleske Skælm at miste den“. Endelig havde hun solgt stjaalne Svin uden Nørreport.

Bekendelsen er lang og bekræftet med Knud Jensens Saligheds Ed. Den fortæller os f. Eks., at man ikke havde let Adgang til Ild dengang, men som „Bekendelse“ er den uden større Interesse fra hans Mund.

Karen sagde, at Knud havde løjet fra Ende til anden. Hun havde ingen Gaarde afbrændt, ej heller havde hun haft fersk Nødekød i Utide. Væderen kendte hun ikke noget til, og Svinene havde hun faaet af sin Broder Niels til Salg „uden Nørreport“.

Dette sidste nægtede imidlertid samme Niels, men man kunde ikke bevise Paastanden om, at hun havde stjaalet Svin.

Nu drog ogsaa Oluf Lauridsen til Tings. De havde jo taget hans Væders Liv.

Dom.

Knud Jensen biede ikke paa Udfaldet. Han døde i Blaataarn.

Tilbage var Karen med alle Beskyldningerne.

Man mente imidlertid ikke at kunne begære Karen straffet for Brandene, og Tyveriet af Væderen var det eneste, der til Slut blev tilbage.

Anders Sandersen beklædte Retten hin 20. November 1634 i Herredsfoged Jens Bruns Sted.

Han spurgte Oluf Lauridsen, om han beskyldte Karen Knuds for Tyveri af Væderen. Oluf L. svarede ja og begærede, at Herredsfogeden og de otte Tingmænd, der den Dag var udtaget, vilde „deres Toug (Tov = Kendelse) afsige“.

De afsagde, at „da hendes Husbond havde udlagt hende, og Væderen var bevidnet liggende bundet i Laden og Skindet dertil fundet paa Loftet, kan de ikke kende hende fri for de Koster men for Aarsagen udi de Kosteres Mistelse og Tyv at være“.

Begrundelsen frembyder intet nyt eller overraskende. Det skulde da være, at man tog Knud Jensens Ord for gode Varer, men det ser i øvrigt ud til, at Karen ingenlunde dømtes uskyldigt. Man foretog ingen Straf-

udmaaling, den overlodes til Kongen. Foreløbig blev hun ført til København og indsat i Tugthuset.

Hendes Familie i Lundtofte ansøgte om Benaadning, og en saadan blev givet et halvt Aarstid efter. 18. Juni 1635 møder Lenets ny Ridefoged, Frederich Frederichsen paa Sokkelund Herredsting og lader for Søren Jensen og Niels Sørensen, begge af Lundtofte, læse følgende Obligation:

„Kender vi os Søffren Jensen, Lundtofte, og Niels Søffrensen sammesteds, at eftersom den gunstige Øvrighed havde tilladt og bevilget, det (at) Karen Knud Jensens af Virum maa paa nogen Tid blive entlediget af Tugthuset, hvor hun for stor Forseelse er indsat, saa lover vi og tilpligter vi os en for alle og alle for en, det (at) hun dismidlertid hos sin Fader eller Broder skal opholde sig skikkeligen og vel og blive til Stede og sig igen efter Øvrighedens Villie indstille, med mindre hun maa være forskaanet. Det til uryggelig Stadfæstelse haver vi vore Bomærker underskrevet“.

Datum Kjøbenhavn 12 Juni 1635.

De to Mænd var til Stede og bekræftede Forpligtelsen over for Retten.

Hvordan det siden gik Karen kan ikke siges. Fra 1645 — 10 Aar efter — findes et Mandtal fra Lundtofte. Da er Niels Sørensen borte, Søren Jensen er død, og hans Enke Mette har Gaarden, hvorpaa er nævnt 2 Karle og 2 Piger.

Tingbøgerne giver os et noget ensidigt Billede af Byens Liv. Det drejer sig om det uregelmæssige. Men vi finder mange menneskelige Træk. Vi fornemmer hele Byens Uvilje mod Knud Jensen og ser, hvordan han drives længere og længere ud i Desperation, medens vi dog savner fuld Klarhed for, at han har paasat Brandene, ogsaa fordi Stemningen imod ham sikkert har givet sit Udslag hos Vidnerne. Konen Karen var et stakels uvederhæftigt Menneske, der lod sig drive for Vind og Vove. — Vi ser Sidse Lillepige for os, hun gør sig en kort Stund interessant. Og vi er ved Gadekæret, hvor Karen hin Sommeraften sidder med sine to Børn. Manden, Mikkel Nielsen, har ingen Deltagelse. Han spørger om Sagen. Men de to Piger tænker paa de smaa Børn. Et lille kønt Træk midt i de dystre Begivenheder.

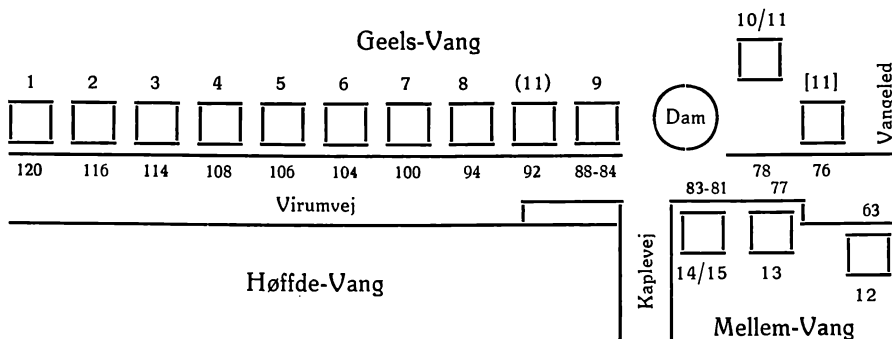
Den historiske Side af Sagen.

De anvendte Kilder er for Størstedelen Arkivmateriale, men det vil næppe være gørligt at opgive dem i hvert enkelt Tilfælde, da Fremstillingen som oftest har hentet sit Stof flere Steder fra. I Scenen ved Majgildet er sammenfattet en Del af de Spørgsmaal, der beskæftigede Bønderne dels i Lenet, dels specielt i Virum, og den dramatiske Slutning er et tilrettelagt Uddrag af en Række Tingforhør. I „Fra Arkiv og Museum“ 1. Rk. III Bind findes for øvrigt i ordret Aftryk en Del af denne Sag.

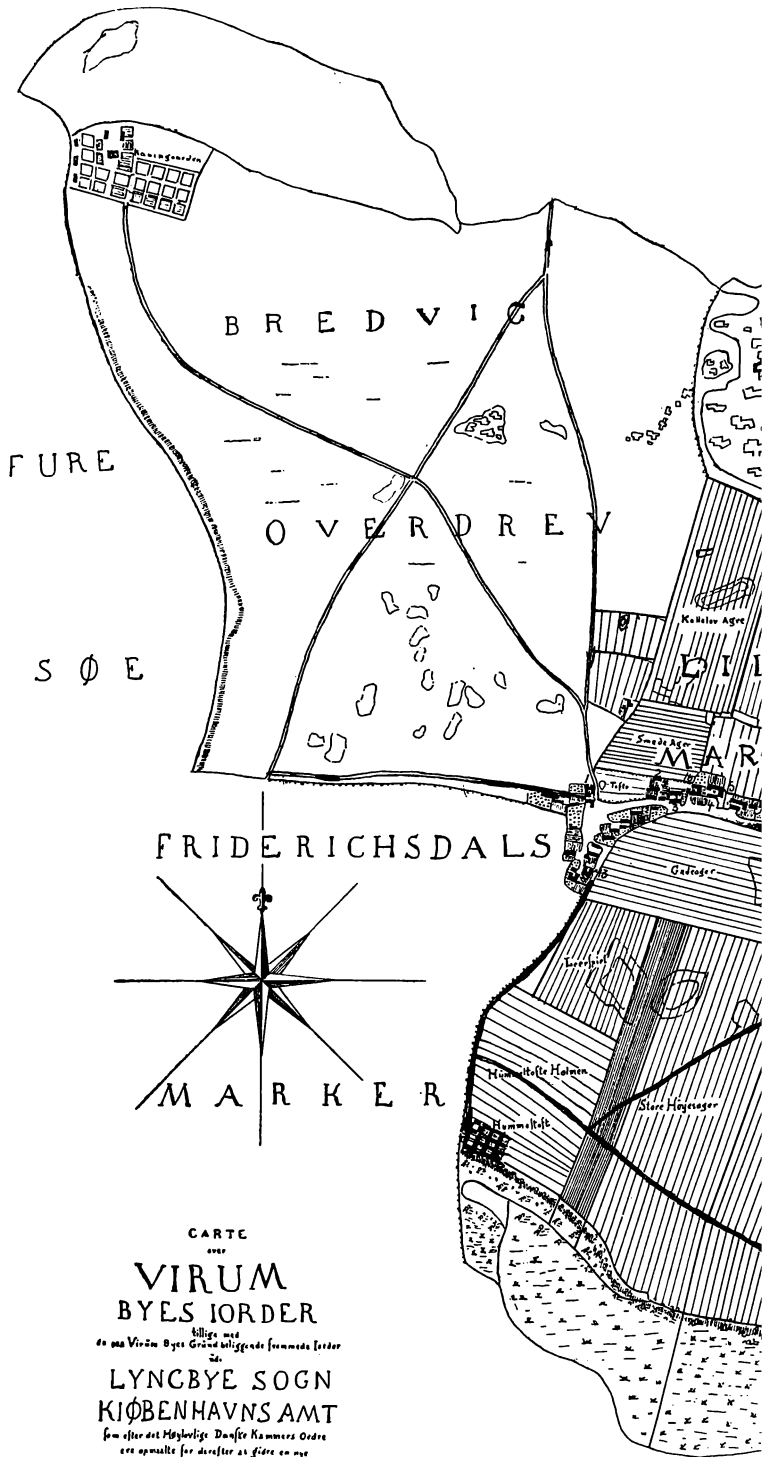
Bomænd 1625 og 1634 m. v.

Efter Kombination af Arkivmateriale anføres her en Liste over, hvor det er sandsynligt, at de omtalte Bomænd (Gaardmænd) boede. Gaardstørrelsen opgives saaledes: Halvgaard $\frac{1}{2}$, større Gaarde 1, 2 og 4, alt efter deres Størrelse i Forhold til de saakaldte Halvgaarde.

Numrene paa Gaardene paa Kortet Side 132—133, der blev tegnet til Udskiftningen 1771, er Udskiftningsnumre, der kun er anvendt ved den Lejlighed og intet har med Matr.-Numrene at gøre. For Overskuelighedens Skyld vedføjes en skematisk Tegning, der indeholder de nuværende Gadenumre, anbragt paa Virumvej, og Matrikulsnumrene fra 1688, som findes paa Marksiden af Gaardene i Geels-Vang og Mellem-Vang.

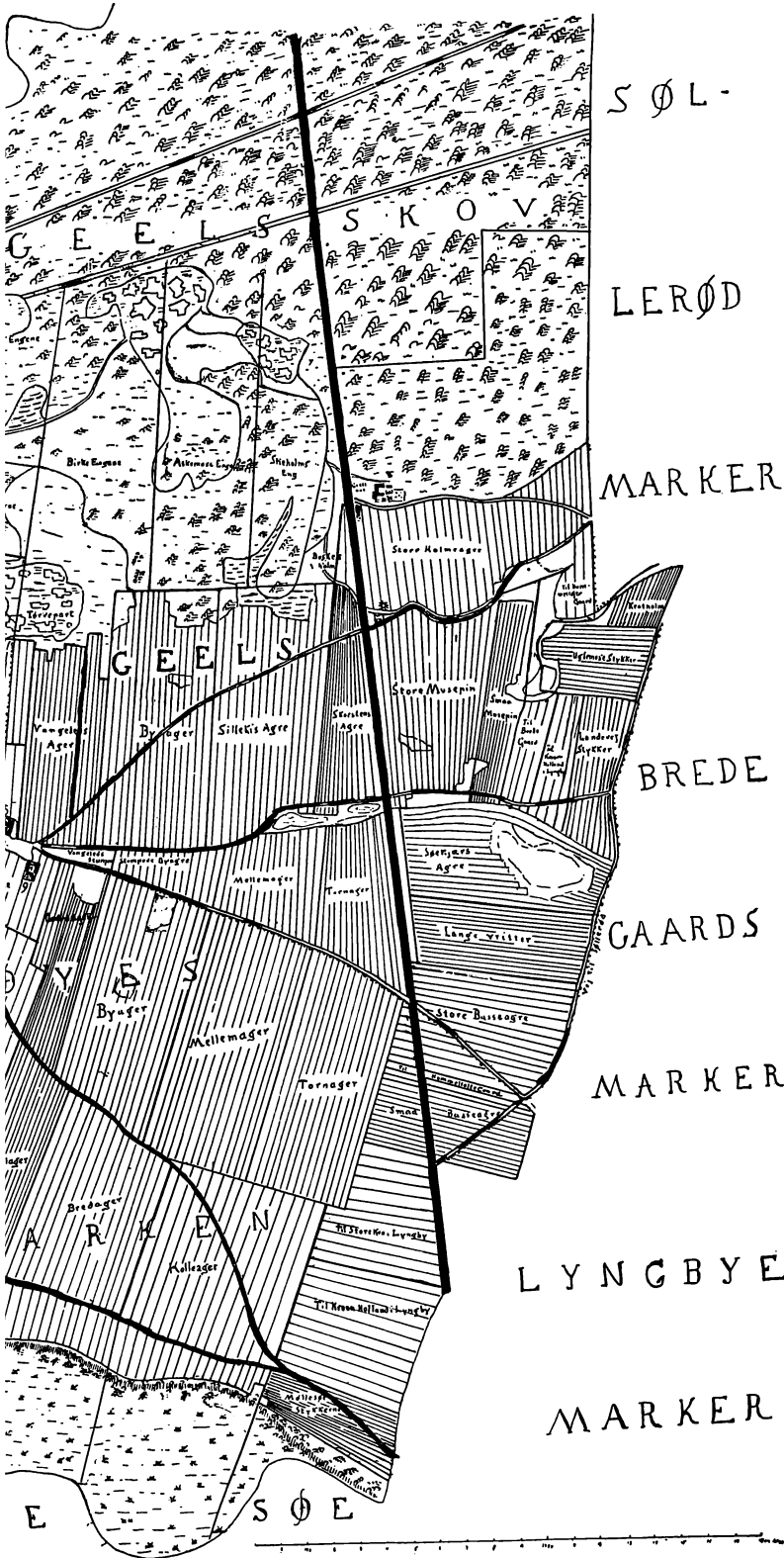
Udskiftningsnr. 1771	Nuv. Nr. paa Virumvej	Matr. Nr. 1688	Gaardstørrelse 1625	Beboer 1625	Beboer 1634
2	120	1	1	Peder Bendsen	Niels Hansen
3	116	2	$\frac{1}{2}$	Anders Olsen	Christen Clemmensen
16	114	3	$\frac{1}{2}$	Clemmen Olsen	Jens Clemmensen
4	108	4	$\frac{1}{2}$	Laurids (Lars) Hansen	samme
5	106	5	$\frac{1}{2}$	Jens Ibsen Møenbo	samme
1	104	6	$\frac{1}{2}$	Anders Jørgensen	samme
6	100	7	$\frac{1}{2}$	Rasmus Nielsen	Bente Rs. Nielsens
14	94	8	$\frac{1}{2}$	Tomas Olsen	samme

CARTE
 over
VIRUM
 BYES IORDER
 tillige med
 de om Virum Byes Grænd liggende sammensatte Letter
 til
LYNGBYE SOGN
KIØBENHAVNS AMT
 som efter det Møghelste Danvæts Kammeres Ordre
 ere opmaatte for directer at giøre en nye
 Inddeling af Inddeling til Høveds
 Ophævelse af den gamle Bye
 Aar 1771
 C. Eblers.

L Y N C

Tegnet til Brug

Udskiftningsnr. 1771	Nuv. Nr. paa Virumvej	Matr. Nr. 1688	Gaardstørrelse 1625	Beboer 1624	Beboer 1634
Intet	92	(11)	1/2	Hans Pedersen	Knud Jensen
7	88-84	9	1/2	Saxe Jensen	samme
8	78	10/11	2	Jens Mogensen	Jens Pedersen Stryger
15	76	[11]	1/2	Hans Lauridsens Halvgaards Tomt	
9	63	12	1/2	Jens Pedersen Stryger	Oluf (Ole) Lauridsen
10	77	13	1	Jep Svendsen	(Hans von Schmalkald)
11/12	81-83	14-15	4	Hans Lauridsen	samme

Matr. Nr. (11) og [11] betyder, at disse Pladser var uden Gaarde 1688, men Gaard Nr. 11 har til forskellige Tider ligget der.

Som allerede bemærket, er det Matrikulsnumrene 1—15 1688 (ovenst. Listes 3. Spalte), Gaardene i det foregaaende er betegnet med, naar ikke ligefrem de nuværende Gadenumre er nævnt.

Sammenholder man det skematiske Korts Matrikulsnumre, 1771-Kortets Udskiftningsnumre og Gaardlisten, vil man derigennem kunne orientere sig m. H. t., hvor de tidligere skildrede Begivenheder foregik, og hvor Gaardfæsterne boede.

Matr. Nr. 13, som Slotsfogeden havde 1634, afstod han som andetsteds nævnt kort efter. Den Gaard, han fik 1625, unddrager sig efter dette Aar Lenets Regnskaber, og Beliggenheden kan for nærværende ikke nærmere bestemmes. Slotsfogedens Hus' ej heller. Stævnet, der laa ved hans Hus — Tgb. 1621 sammenholdt med Skattemandtal — angives gennem en Tradition at have ligget i Haven Virumvej 94, men efter Kortet 1771 ser det ikke sandsynligt ud. Lige over for, i Sydsiden af Vejen hvor Smedien nu ligger, er derimod en passende Udvidelse af Gadejorden Vest for en lang smal Have- eller Boplads, der begynder ved Kaplevej, og som godt kan have rummet Slotsfogedens Gaard og Hus.

Byen ligner paa Udskiftningskortet i mangt og meget det nuværende Virum m. H. t. Gaardenes Beliggenhed. Det har været nødvendigt for Stedfæstelsen af Beboerne at gaa ud fra, at de gamle Gaarde laa paa de samme Pladser som i 1771. Matr. Numrene fra 1688 er utvivlsomt rigtige nok, da de staar anført i Afløsningen til Arvefæste 1767, kun 4 Aar før Udskiftningen, hvor alle Bomænd er nævnt og Gaardene tydeligt stedfæstede. Derfor kan Gaardene godt være rykket noget inden for Stedets Omraade eller endog være flyttet til en anden Gaardsplads.

Det sidste maa være sket med Nr. 11, der har foretaget 2 Vandringer. Gaarden 10/11 havde 1688 to Matr. Nr., og efter Markbogen 1682 „skal“ Matr. Nr. (11) oprindeligt før 1682 have ligget mellem 8 og 9. Nr. [11] maa derefter engang efter 1682 være delt ud fra Nr. 10/11 og lagt paa den Plads, der paa Kr. IV's Tid var Hans Lauridsens Halv-

gaard's Tomt, idet Markb. 1682 siger os, at Matr. Nr. 15, hvilket Nr. 1682 knyttedes til Hans Lauridsens Gaard, „skal“ have ligget inellem 10/11 og 12. Det kan tilføjes, at Nr. [11] kort efter 1771 forlod sin daværende Plads, der siden har været tom. Den fik Udskiftningsnummer 15 paa Kortet 1771, hvorpaa den foretog sit sidste store Skridt ud paa Holmeagrene og hedder nu Holmegaard.

Gaard Nr. 6, oprindelig Virumvej 104, har Udskiftningsnummer 1. Det kommer af, at den før 1767 var flyttet og laa vestligst i Byen paa Grænsen mod Overdrevet, nu Virumvej 128. Der kan den ses paa Kortet 1771. Gaardene i Byens østlige Ende har maaske været tættere samlet om Gadekæret, men herom kan intet vides. „Stengaarden“, der findes paa Kortet paa sin nuværende Plads sydligt i Virumstræde, er før 1767 delt ud fra Matr. Nr. 9.

Markbogen 1682 er Forarbejde til Matr. 1688 og de to Bøger indeholder ganske de samme Navne.

Tilbageførelsen fra 1682 til 1625—34 støder paa den Vanskelighed, at Gaardene 1649 kom i Privateje under under Henrik Müller paa Hjortholm Mølle og dermed er tabt for Lenets Regnskaber. Den Stedfæstelse, der her er sket, er foretaget gennem adskillige omtalte Naboskaber, gennem Begivenheder, hvor Beliggenheden skimtes, Hans Lauridsens Gaards utvivlsomme Beliggenhed — og paa Grundlag af Indfæstninger og Beboernes Rækkefølge som nævnt i Mandtal 1645 og Tingbogen 1642 for de daværende Gaardmænd. Stedfæstelsen maa naturligvis tages med alt Forbehold.

Virums Vange med Aase og Agre staar kun løseligt omtalt i det foregaaende, hvor det har været Hovedhensigten at give et Tidbillede af Liv og Livsbetingelser i Byen. Markjorderne vil der maaske ved anden Lejlighed blive Anledning til nærmere at omtale. En Del af Aasene paa Udskiftningskortet 1771 og rimeligvis Vejene er de samme som paa Kr. IV's Tid, men der er sket Ændringer mange Steder.

Den Vej, Hans Lauridsen maatte følge fra Lyngby til Virum, møder tæt ved hans Gaard — 14/15 — en Vej fra Hjortholm Mølle og er tidligere karakteriseret som den nuværende Kirkesti. Mellem denne og den midterste af de tre Veje, som gaar Øst paa ud af Virum, laa Mellemvangen, der sammen med Høffdevangen Vest for „Kirkestien“ paa Kortet kaldes Høyes-Marken. Nord for Mellemvangen og Byen laa Geels Vang, paa Kortet: Lille eller Geels Marken.

Landevejen, der afløste den gamle Kongevej, var netop ved at være færdig, da Kortet her blev tegnet.

Af nævnte Agre kan man finde Isevretterne, Sellekærs- (Sillekis), Skorstens-, Musepinens-, Holme-, Boelbrynde- (Bolebrønd), Mekkelborgs- og Søkærs-Agre. Stensletten og Kohus Agre laa omkring ved, hvor Mellemagrene staar angivet.

Kilder: Fra Rigsarkivet: Købh.s Lens Jordebøger, Skattemandtal og Lensregnskaber. Partikulærk. Dronning Charlotte Amalie: Sager vedk. Frederiksdal og omliggende Gods. — Fra Landsarkivet: Sokkelund Herreds Tingbøger, Lyngby ældste Kirkebog, Købh.s Rytterdistrikts Skøde- og Pantebog 1767. — Fra Matrikulsarkivet: Matr. 1688 og 1844, Markbogen 1682, Kortmateriale. — Udskiftningsplanen for Virum 1771. — O. Nielsen: Købh.s Historie og Beskrivelse. — Kancelliets Brevbøger. — H. Rørdam: Kirkehist. Samlinger 5. Rk. 4. — Medd. fra Hist.-top. Selskab for Gentofte II. — A. Berntzen: Danmark og Norges frugtbar Herlighed (1656). — Danmarks Riges Historie m. fl.

INDHOLD

	Side
Johan Lemche:	
Dr. phil. Eiler Nystrom: Lyngby Sogn i Fortid og Nutid.....	65
A. C. Tandrup:	
Har Sokkelund Herreds Tingsted ligget ved Stok- kerup?.....	73
A. C. Tandrup:	
Stenhuggerens Gaard. Mølletorp i det 17. Aarh...	76
Gyrithe Lemche:	
Den Bernstorffske Vennekreds i Lyngby.....	84
J. Rambøll:	
De Virum Bønder paa Kristian den Fjerdes Tid..	93

